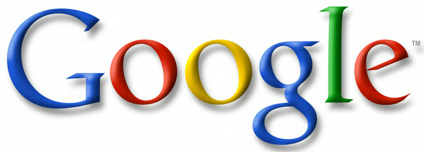

Voet

KBK

OVER DE OCEANEN.

REISINDRUKKEN

VAN

Constantinopel, Athene, Smyrna, Egypte, Ceylon, Java, China, Japan, Amerika.

(*Met afbeeldingen van Alexandrië en Japan*).

DOOR

P. J. Th. VOET VAN VORMIZEELE.

AMSTERDAM,
M. M. OLIVIER,
1893.

jages and travels, 1875-1900

OVER DE OCEANEN.

LEIDEN: BOEKDRUKKERIJ VAN L. VAN NIFTERIK HZ.

BOSCH VAN CRYPTOMERIA'S TE NIKKO (JAPAN).

OVER DE OCEANEN.

REISINDRUKKEN

VAN

CONSTANTINOPEL, ATHENE, SMYRNA, EGYPTE, CEYLON, JAVA, CHINA, JAPAN, AMERIKA

(Met afbeeldingen van Alexandrië en Japan)

DOOR

P. J. TH. VOET VAN VORMIZEELE.

AMSTERDAM,
M. M. OLIVIER.
1893.

OPGEDRAGEN

AAN

Mr. W. G. F. A. VAN SORGEN

DOOR DEN SCHRIJVER.

Uit vriendschap en achting.

INHOUD.

Reizen! tooverwoord, welke gedachten doemen daarbij niet op bij allen, van welke positie en stand in de maatschappij zij ook zijn, welk eene begeerte tot zien en onderzoeken wordt niet opgewekt door dat eene »wij gaan op reis". Het soms maar half bewuste verlangen naar verplaatsing, bij een groot deel der hedendaagsche menschheid aanwezig, is misschien nog een spoor van »atavisme", een terugkeer tot de tijden der verre voorouders, die als herdersvolken voortdurend van plaats tot plaats voorttrokken, steeds er op uit nieuwe weideplaatsen voor hunne kudden te ontdekken. Weer iets later de stroom der groote volksverhuizing, waarvan de eene schare na de andere naar Europa opdrong en elk volk er naar streefde vruchtbare landen te veroveren, voortgedreven uit de onvruchtbare steppen van Midden-Azië. De bewoner van het beschaafde Europa voelt wederom dienzelfden aandrang tot verplaatsing, zij het ook met een geheel ander doel. De moderne nomade toch, dat is hij die ten minste niet verplicht wordt door den strijd om het bestaan zijn vaderland te verlaten, heeft slechts een doel, te zien en te genieten, zich lichamelijk en geestelijk te versterken, den horizon van verstand en gemoed uit te breiden, en daartoe tijdelijk het land zijner inwoning te verlaten. Stoom en elektriciteit, de drijfkrachten der vervoermiddelen van den modernen reiziger, maken van dag tot dag het verkeer makkelijker, ontberingen behoeven op de reisroute niet meer geleden te worden en na weinige maanden is men weer in het vaderland teruggekeerd met ken-

nis van vele zaken verrijkt, en datgene wat gezien en ondervonden werd, vormende een onuitputtelijke bron van gesprekken met hen, die ook aan die verre pelgrimstochten hebben deelgenomen, of indien daartoe niet behoorende, toch open oor en hart hebben voor al wat daaromtrent wordt medegedeeld.

Voor alles voelt de reiziger zich aangetrokken tot dat geheimzinnige land, het »Oosten"; voor hem die het slechts uit boeken bekend is, een oord vol vreemde onverklaarbare toestanden, onbegrepen en duister, maar ook vol zonnegloed en weelderige plantengroei, met zeden en gewoonten en eene beschaving reeds eeuwen bestaande, toen Europa nog in vollen staat van barbaarschheid verkeerde. Al dat wonderbaarlijke nu, ons reeds in de kinderjaren door de verhalen uit »Duizend-en-eene nacht" opgedischt, is nu voor den modernen nomade zonder belangrijke inspanning te bereiken. De groote kosten, vroeger aan dergelijke reizen verbonden, zijn zoo verminderd, dat men niet meer tot de rijken der aarde behoeft te behooren om ze uit te voeren; de concurrentie drukt de prijzen geweldadig neer, en alle maatschappijen geven faciliteiten aan hen, die er partij van weten te trekken. Zelfs de huwelijksreis, vroeger iets als een kalm, mak uitstapje naar Rijn of Harz, heeft reeds voor velen een veel grootere vlucht genomen, en een tochtje over den Indischen oceaan naar het heerlijke Java, wordt op dat gebied reeds meer en meer begeerd. Was vroeger, reeds Italië, iets buitengewoons, ook dat is veranderd, die velen welke het bezochten voelen slechts te meer de begeerte ook het geheimzinnige Oosten te kennen. In de eerste plaats de landen aan de Middellandsche zee gelegen, wier azure golven de landstreken der klassieke oudheid omspoelen. Het Byzantium der Grieken, het Stamboel der hedendaagsche Turken, de kusten van Klein-Azië en die groote eilanden-zee, waaruit zich zoo menig oord van historische beroemdheid verheft, dan Athene met haren onvergankelijken roem en nog heerlijke bouwvallen, Palestina het land der gewijde geschiedenis bij uitstek, en niet minder het land der Pharaös, de graanschuur der oudheid, met zijnen vruchtbaarmakenden stroom, dat alles wordt in ruimen kring meer en meer bekend. Maar ook hiermede is men niet voldaan, men wil

die geheimzinnige Roode zee doorklieven, die zoo donkerblauw en onbewegelijk kan zijn en de blik richt zich naar het verre Oosten, »l'extrême Orient", Ceylon en de verrukkelijke eilandengroep van Insulinde worden belangstellend tegemoet gezien. Zij die zich eenmaal daar bevinden kunnen zich den terugweg naar het Vaderland over China en Japan zoo aangenaam mogelijk maken. Van daar nogmaals naar het Oosten, over dien zoo eenzamen »stillen Oceaan", om dan eveneens een land van het Westen, gelijk het oude Europa, te kunnen doorkruisen. Daar gaat het reizen zonder inspanning of »vermoeienis, de »Pullmancar" maakt eene route van duizende mijlen tot een pleiziertochtje, een baan die tevoren eindeloos scheen, schijnt daar, eenmaal afgelegd, een klein gezellig rijtoertje. Van New-York uit is men in een ommezien weer in de »Heimath", na nog eenige dagen de frissche zeebries van den Atlantischen oceaan ingeademd te hebben. Men is terug, heeft erg veel gezien en vergeleken, en onwillekeurig denkt men dan aan het vele goede, dat ook het vaderland biedt.

Moge dit boekdeel velen opwekken tot persoonlijk onderzoek en zij reeds aangename oogenblikken doorleven bij de lectuur, met de hoop bezield eenmaal ook, geheel of ten deele, die landen te bezichtigen, welke de schrijver doortrok, en waarvan hij zijne persoonlijke indrukken te boek stelde. Niemand zal zulks teleurstelling baren.

I.

Buda-Pest. — Orient Express-Constantinopel.

Buda-Pest is het voorportaal van het Oosten. Daar ziet men reeds gebruiken en gewoonten, die in West- en Midden-Europa niet voorkomen. Het eerste groote station tusschen Weenen en Pest is Neuhausel; de trein houdt op, en men wordt op het perron verwelkomd door de muziek der Tziganen, ongekunsteld, maar met entrain. Buda-Pest heeft twee stations: het Oostenrijksche en het Hongaarsche. In het laatste zijn de aanwijzingen dan ook uitsluitend in de Hongaarsche taal. De Duitsche taal is echter in de stad zeer verspreid, vooral onder de kleine burgerij en de neringdoenden. Ook de gegoeden kennen allen Duitsch. De echte volksklasse evenwel spreekt uitsluitend Hongaarsch. De taal is zeer moeilijk te classificeeren. Zij behoort niet tot de slavische talen, doch sluit zich meer aan bij de Tataarsche groep, evenals het Finsch. De namen der maanden zijn nog geheel Latijn gebleven: ze dateeren uit het tijdperk toen de taal nog niet gevormd was, en de Hongaarsche Magnaten hunne aanspraken aan

Maria Theresia in het Latijn deden. De nationale bijvalskreet is »Eljen", geheel overeenkomende met ons »hoera" en »bravo." — De stad Buda of Ofen, aan de andere zijde van den Donau, is bij uitnemendheid de stad der warme baden en natuurlijke bronnen; men vindt er vele drukbezochte badhuizen met allerlei baden: heete-luchtkamers, dampbaden, zwavelbaden en alle mogelijke douches. Het Raicz-bad of Furdö, de Hongaarsche naam voor bad, kan men gerust het volmaakste badhuis van de wereld noemen. Het omvat alles wat men op dat gebied kan uitdenken. Wel is het centraal-bad te Weenen sierlijker, maar in elk ander opzicht blijven de badhuizen in de Europeesche hoofdsteden verre beneden Buda-Pest. Buda-Pest is aldus eene badplaats van den eersten rang, maar door hare ligging in Oost-Europa te ver verwijderd om door de Westerlingen bezocht te worden. Reeds vroeger werden te Ofen Romeinsche »thermen" opgegraven. — Op de markt ligt in een groote hoop opgestapeld: de nationale steenroode peper (paprika) waarmede vele spijzen worden aangemaakt. Het vleesch wordt meestal als ragout en gestoofd voorgediend: »de guljas," een Hongaarsche schotel, is reeds tot de meeste Europeesche restaurants doorgedrongen. — Pest munt uit door groote, mooie café's, in talrijkheid en ruimte die van vele andere steden overtreffend. Toch wordt er gewoonlijk niet anders dan koffie en limonade gebruikt, terwijl de restaurants afgescheiden zijn. De Andrassy-Strasse is de grootste en sierlijkste straat, die naar het park voert, met veel passage, hoewel na 9 uur 's avonds het drukke verkeer reeds geheel ophoudt. In het midden der straat, die uitmunt door prachtige gebouwen, vindt men het Café Reuter, tevens met restaurant, in de keldergewelven. De gevel is prachtig;

van gemengden renaissance-stijl, en gelegen tegenover de nationale opera. Het systeem van restaurants in de keldergewelven schijnen Duitsche en Oostenrijksche steden van elkander te copiëeren. Berlijn en München hebben hun Raths-Keller, Weenen zijn Stephans-Keller, en Pest het groote electrisch verlichte restaurant-Reuter.

Daar de Hongaren zooveel mogelijk alles doen om hun hoofdstad nationaal te maken, zijn er geen vreemde theaters. De stad breidt zich meer en meer uit: de beroemde Andrassi-strasse werd eerst 20 jaren geleden gebouwd; met de uitbreiding neemt ook het Hongaarsche element toe. Het Hongaarsche type is donker en slank, terwijl de oogen veel uitdrukking hebben. Evenals te Weenen, ziet men bijna geen bedelaars in de straten. De schilderijen, bewaard boven de Nationale Academie, vertegenwoordigen op groote schaal de oud-Hollandsche en Vlaamsche school. De gemeente kocht indertijd de galerij van Graaf Esterhazy aan, een familie, die zóó rijk was, dat ze niet wist hoeveel kudden schapen zij bezat; alleen wist zij dat er 5000 schaapherders op hare goederen leefden. — Het nationale kostuum wordt bijna niet meer in de hoofdstad gedragen; wèl ziet men in de parken nog kindermeiden of bonnes, in Hongaarsche kleederdracht met korte rokken, waaronder een paar verlakte laarzen te voorschijn komt. Verder kleeden eenige rijke Hongaren hun koetsiers en palfreniers, hier »haiduk" genoemd, op nationale wijze: een korte rok met tressen, halve laarzen, en lage, zwarte, ronde vilten hoed. Ook de portiers van theaters hebben nog het oude kostuum, met een reigerveer op hun muts: de kostumes, die Rembrandt zoo gaarne op zijne schilderijen aanbracht, en die vaak evenzoovele anachronismen vormden. Elken

avond is in de groote en kleine cafés muziek van de Tziganen, welke in groepjes van 6 of 7 spelen, en waarbij de viool het hoofdinstrument is.

Buda-Ofen, tegenover Pest gelegen, is door een prachtige kettingbrug verbonden, welke zelfs nu nog een prachtstuk mag heeten. Buda was van 1247—1526 de residentie van de Hongaarsche Koningen; daarna de zetel van Turksche Pacha's, die er 160 jaren lang verblijf hielden. Pest was in die dagen nog maar een visschersdorp; tegenwoordig het middelpunt van handel tusschen het Oosten en het Westen, en een der grootste graanmarkten van de wereld. Het terras van het Koninklijk Paleis, en vooral dat van de vesting, bieden prachtige uitzichten. Het standbeeld van Deák, door de Hongaren »de wijze van zijn land" genoemd, is aan de zijde der rivier. Het tweede groote standbeeld is aan Graaf von Eötvos gewijd, den schrijver van het in alle talen vertaalde Karthúsi. — Het water van de minerale bronnen te Buda-Pest heeft een temperatuur van 22—25° Rëamur. In het stadspark vindt men zelfs een heete bron van 60°. De baden zijn echter nog niet voldoende in exploitatie. Het Lukas-bad bezit natuurlijke modderbaden.

Het eiland Margretsziget — welk laatste woord eiland beteekent — munt uit door schoone ligging. Het is het eigendom van den Aartshertog Józef, die het met groote kosten liet aanleggen, en het voor het publiek openstelde; het vormt thans het uitspanningsoord van Pest. Op het einde van het eiland is een druk bezocht badhuis met minerale bronnen.

Het nationale museum heeft vele schilderijen met voorstellingen uit de vrijheidsoorlogen der Magyaren.

Achter Buda-Pest houdt Europa op, zegt het spreekwoord; en reeds spoedig, na weinige uren sporens, bemerkt men er de waarheid van. 's Nachts te 2.34 verlaat de Orient-Express Buda-Pest. Alles slaapt. — Zij, die hier op den trein komen, brengen eenige stoornis, hoewel niet van belang, want de bedden zijn vooruit besteld. Zij zijn goed, en de wagens, die op 8 assen loopen, stooten zeer weinig. De trein bestaat uit twee slaapwagens en één dining-car met praat- en rooksalon, terwijl langs de slaapwagens een gang met enkele zitplaatsen en groote breede ramen loopt, waardoor men het belangrijke uitzicht kan genieten. Om half negen 's morgens maakt de conducteur de bedden los; men drinkt zijn koffie of zijn chocolade; om één uur wordt in twee series geluncht, omdat de restaurant maar 22 plaatsen bevat. Om 6 uur het diner, eveneens in twee series, waarna men zijn koffie drinkt, en praat en rookt op de daarvoor bestemde plaats. Het is aardig om te zien hoe »vliegende keuken" de mondbehoeften inneemt. De trein rijdt 45 kilometer per uur.

Wij naderen Belgrado, tot welke plaats hoofdzakelijk groote korenvlakten het oog troffen; hier komen Servische douanen op den trein, die echter niets doorzoeken, maar den trein begeleiden op Servisch gebied. — Belgrado ligt schilderachtig op eenigen afstand van het station op een berg. Het landschap begint hier een geheel ander en zeer bergachtig karakter te krijgen. De heuvels zijn met groen bedekt, en er is veel maïsbouw langs den weg, men ziet groote kudden witte en zwarte schapen, boeren in nationaal kostuum; zij, zoowel als de herders, dragen sandalen, de laatsten, om de koude

nachten, een mantel van schaapsvacht. In de dorre weilanden zijn magere, langbehaarde koeien. Men ziet buffels met groote horens, witte en zwarte zeer kleine varkens. Te drie uren is Nisch bereikt, waar de spoorbaan zich in tweeën verdeelt: het eene deel loopt naar Salonika, het andere naar Constantinopel. Men ziet hier de groote redouten, die de Serviërs tegen de Turken verdedigden, aan het station opschriften in Russisch letterschrift, (ingevoerd door Cyrillus, die de Slavische volksstammen tot het Christendom bekeerde) stationchefs met witte linnen petten, Russisch model. Het bergland wordt nu zeer interessant. Wilde kloven; de Nischauer breekt er schuimend door; het water is door de klei geel gekleurd. Vele bergen zijn van rood graniet, wat het landschap een levendig aanzien geeft. Om de gevaarlijkheid van den weg rijdt de trein zeer langzaam. Na Pirot gepasseerd te zijn, komt men weldra op Bulgaarsche grens (bij Tzaribrod). De Bulgaarsche douanen komen hier, als vroeger de Servische, op den trein, evenals dezen slechts om dien te begeleiden. In den nacht passeeren wij Sofia, met natuurlijke warme bronnen, en meer dan één moskee thans voor andere doeleinden ingericht. 't Landschap levert hier niet veel schoons meer op. Adrianopel, reeds in Turksch bezit eer Byzantium werd veroverd, wordt mede in den nacht voorbijgespoord: slechts met 25 kilometer per uur rijdt de trein op dit traject. Te zes uren in den morgen is de Turksche grens bereikt, Turksche douanen komen op den trein, de passen worden thans geverifiëerd, enkele stukken kleine bagage vluchtig ingezien; een kwartier oponthoud. De douanen verstaan Fransch genoeg om er zich mede te helpen. Het landschap is hier vlak en kaal; de Turken zijn

gelijk men weet, meer nomaden en herders dan landbouwers; men ziet groote kudden buffels, schapen en geiten; de herders dragen den fez, soms met een doek omwonden. De Turken, die men hier ziet, zijn klein en vormen een groote tegenstelling met de Serviërs en Bulgaren, die men juist verlaten heeft. Een eigenaardigheid der Turksche gendarmes is, dat ze tot de tanden toe gewapend zijn, en dat ze geen patroontasch dragen, maar de patronen in een gordel hebben hangen. De uniform is vuil en slecht onderhouden.

Vier uur 's avonds stoomt de trein Constantinopel binnen, en de geheele omgeving brengt aanstonds een vreemden en geheel zeldzamen indruk te weeg. Het station is klein; men zou zeggen het station eener stad van 20.000 inwoners. Er heerscht bij aankomst van den trein een grenzelooze verwarring; koetsiers schreeuwen in het Turksch en Grieksch, met een enkel Europeesch woord er door; terstond gaat men naar de douanen, waar de verwarring niet minder en het onderzoek oppervlakkig is. Men ziet sommige douanen-officieren, die met vele ridderorden zijn versierd, al beteekent dit hier niet veel. Onze gids, vooruit aan het station besteld, weet eindelijk twee victorias, elk met 2 paarden bespannen te bemachtigen, op een daarvan wordt met onbegrijpelijke vlugheid al onze bagage geladen. Bedelende vrouwen en kinderen vindt men in grooten getale aan het station, ze zijn echter meestal niet van Turksche afkomst, daar de Turken te trotsch zijn om te bedelen, als ze niet totaal blind of gebrekkig zijn. — In vollen draf wordt nu het stationsplein verlaten, en men maakt onaangenaam kennis met het onmogelijk te beschrijven plaveisel; de

rijtuigen schijnen wel bijzonder sterk en de paarden uitmuntend ter been. De eerste indruk van het Oosten is kortweg afschuwelijk, later wijzigt zich deze echter. Een woord van lof voor de koetsiers en hun rijden door de nauwe straten, waar alles door elkander woelt, talrijke ruiters, want men rijdt te Constantinopel veel om het slechte plaveisel; victorias (het rijtuig bij uitnemendheid hier, naar 't schijnt), hier en daar een coupé met een Turksche gesluierde of met een hoogen Turkschen ambtenaar of officier; karren door buffels getrokken; vele kleine paarden, die in groote manden, aan weerszijden van hun lichaam hangend, het brood vervoeren; massa's soldaten in allerlei uniformen eindelijk, slordig, vuil en gescheurd. — Het gewone kostuum der beschaafde Turken en ambtenaren in het algemeen, is geheel van zwart laken, de jas (stamboulina genaamd) is hoog dichtgeknoopt; als hoofdbedekking dient steeds de hooge, roode fez met zwart-zijden kwast; de lichtroode, dien men ook wel ziet, is spoedig bedorven eu dus niet aan te raden, daar men op de talrijke balkons veel bloemen vindt, welke sans gêne voortdurend besproeid worden, van welke verfrissching, eveneens zonder zich daarover veel te bekommeren, altijd een deel op de wandelaars nederdaalt. Elke sultan' geeft gewoonlijk een nieuwe mode aan den fez; het tegenwoordige hoofdbedeksel heet Hamidijé, naar den sultan Abd-ul-Hamid, de uitgang »ije" duidt een bezittelijken genitivus aan. Zoo heet ook de moskee, door dezen sultan gebouwd, Hamidijé In vele winkels ziet men eigenaardige groote, koperen ketels, ze dienen om den fez op te zetten en te laten opstrijken op de eene of andere Turksche manier. De fez, hoe onpractisch ook bij fellen zonneschijn, is te Constantinopel het hoofddeksel bij uitnemendheid.

Het station is dicht bij de nieuwe brug naar Galata en Pera gelegen; hobbelend rijdt men er overheen, want de planken zijn ruw en liggen ongelijk. Zij wordt hier nog al bewonderd: wij zouden haar primitief noemen. Er is veel passage en men betaalt een hoog bruggeld: meer dan 2000 francs wordt daags geheven. De weg voert thans »en zigzag" vrij steil naar boven, naar de voorstad Pera, het kwartier der Europeanen. Men doet het best door hier pension te nemen; het hotel is goed. Wij zijn in den Ramazan, de Vasten, het grootste feest van den Muzelmanschen Godsdienst, en het is tevens tegen de Grieksche Paschen, waardoor wij gelegenheid hebben tot het bijwonen van sommige ceremoniën. Wij rijden 's avonds om acht uur naar Stamboul — 1/2 uur — om de Aja Sofia te bezoeken, die door duizende vetlampjes verlicht wordt, en waar godsdienst-oefening gehouden wordt. Circa 2000 Islambelijders staan in lange rijen met het gelaat naar de(n) Mirab (dat is de gebedsnis, waarin de priester zich bevindt) en zeggen de gebeden na, die de voorganger voorzegt, hetgeen met knielingen gepaard gaan, waarbij de hoofden der geloovigen op den grond rusten. De Mirab (of Mehrab) moet altijd in de richting naar Mekka gebouwd zijn; van daar dat, aangezien de Aja Sofia door de Turken als moskee is ingericht, de Mirab vrij sterk schuin staat, en al de rijen der geloovigen mede in schuine richting, met een paar meter afstand en een plank tusschen elke rij — het eerste om het knielen mogelijk te maken, de tweede om daar de schoenen op te bewaren. — Vrouwen worden slechts in enkele moskeeën toegelaten; niet in de Aja Sofia. Gedurende de feesten worden niet-geloovigen daar evenmin geduld. De vreemdelingen worden toege-

laten op een tribune, vrij hoog, die langs een afzonderlijken ingang wordt bereikt. Van daar uit ziet men echter nog zeer duidelijk de oude, goed geconserveerde, prachtige Bijzantijnsche mozaïken, die in menig opzicht aan den Kathedraal van Venetië doen denken. Toen de Turken Constantinopel veroverden, werden hier ongeveer 3000 menschen in de kerk gedood, en alle mogelijke beelden en sieraden vernield. De moskee heeft een eenigszins hol voorkomen, maar maakt toch een grootschen indruk.

Wij maakten hierna een rit door Stamboul, waar het door de feesten zeer druk op straat was. Gedurende den ramazan toch mag alleen 's nachts gegeten, gedronken en gerookt worden; men slaapt dus overdag, en na zonsondergang komen leven en beweging op de straten. De verlichting is zeer onvoldoende; velen loopen daarom met een lantaarntje rond. Wij merken tegelijk de bekende zwervers op; de honden, die in grooten getale rondloopen, en hun voedsel in den afval vinden: het zijn goedige maar vuile dieren, met een verwaarloosd uiterlijk. Ze liggen overal op de straten te slapen; toch gebeurt 't zelden dat er een overreden wordt. Zeker is het, dat zij groote privilegiën genieten, en de dierenbeschermers in Holland zouden in dit opzicht over Constantinopel tevreden zijn. Elk kwartier heeft zijn eigen honden; overschrijdt een bewoner het, dan jagen de kameraden van het andere kwartier hem onmiddellijk weg.

Wij spraken reeds van de Grieksche Paschen. 's Morgens te tien uren gaat men naar de woning van den Griekschen Patriarch, waar in een der zalen de receptie gehouden wordt. Het duurt geruimen tijd eer men in de zaal wordt gelaten. — Eindelijk gaat men binnen, onder

groot gedrang. De Patriarch doet in groot geborduurd kostuum een wandeling door de zaal; hij ziet er eerbiedwaardig uit, is 80 jaren oud, en draagt een grooten grijzen baard, — alle Grieksche priesters moeten een baard dragen — de groote tiara, ingelegd met edelgesteenten en mozaïk. Hij gaat vervolgens naar de kerk, waarna onder veel gedrang de processie gehouden wordt, waarbij velen den zoom van zijn kleed kussen. Hierna keert hij in de zaal terug, en gaat zitten, waarna alle aanwezigen voor hem defileeren, en uit zijn hand een tullen zakje met twee gekleurde paascheieren ontvangen. Deze ceremonie heeft slechts eenmaal per jaar plaats, en steeds onder grooten toevloed van bezoekers.

Een voornaam vervoermiddel te Constantinopel is de caïk of roeiboot, gewoonlijk met 2 roeiers, die onder veel geschreeuw en gedrang gehuurd worden. De tusschenpersoon, die er bij dienst doet, heet drogman, die Fransch, Duitsch, Italiaansch en Turksch spreekt, Engelsch is bij hem minder bekend. Grieksch echter moeten zij vóór alles kennen: dit toch komt het meest voor in het verkeer. Het Armenisch neemt hierna een groote plaats in; in Pera b. v. zijn de aanwijzingen in de cafés en restaurants, of op aanplakbilletten, gewoonlijk naast elkaar in het Turksch, Grieksch, Armenisch en Fransch gesteld. — Onze roeiers in de(n) caïk zijn Turken; ze zijn mager maar gespierd; en vlug glijden we langs den »Gouden Hoorn", waar aan weerszijden de groote gebouwen van Marine-arsenaal en werf in het oog vallen, en een prachtig uitzicht op Stamboul, Galata en Pera opdoemt. Na drie kwartier roeiens komt men aan een kleine rivier, door de Europeanen de zoete wateren van Europa genaamd. Na nog een half uur aan de plaats

waar de Sultan een paleis heeft met een moskee, een weinig gebruikt zomerverblijf van Abd-ul-Hamid. Het terrein in de omgeving is een vooral op Vrijdag bezochte uitspanningsplaats van Turksche families; gedurende den ramazan is het er echter stil. De roeiers hebben het zeer warm, maar ze drinken niets; ze rooken zelfs niet om de vasten. Wij bestellen in een café een mastic, de eenige sterke drank in Turkije verkrijgbaar; onze drogman zegt dat die er niet verkocht wordt, omdat het café juist tegenover de moskee ligt, en we drinken limonade. Veel joodsche kunstenmakers en zoogenaamde toovenaars vertoonen hunne toeren voor een paar piasters. Na een dag of wat te Constantinopel geweest te zijn, begint men eerst op de hoogte van het geld te komen. 't Is niet aangenaam, en zeer Oostersch, een rijksdaalder te wisselen en er 5 cent op te verliezen; hier echter vindt men dit dood gewoon. Het groote zilverstuk hier is de medschidijeh — »saluez mortels" — het is ongeveer 4.20 francs, soms meer, soms minder; het heeft 20 piasters, die men ± met ons dubbeltje gelijk stellen kan. De piaster heeft 40 para's, kleinere stukken dan die van 10 para's krijgen vreemdelingen gemeenlijk niet te zien. Bovenaan staat het Turksche pond (in goud) ± 23 francs, maar óók al aan koers onderhevig als men het wisselt. Na van ons roeitochtje teruggekeerd te zijn, beklimmen we den grooten toren van Galata, om het uitzicht bij avond op de verlichte stad te genieten. De toren is door de Grieken gebouwd, en dient nog steeds om bij brand het alarmsignaal te geven. Het uitzicht is zeker niet te overtreffen, daar het drie steden tegelijk omvat, die samen meer dan een millioen inwoners tellen; aan den overkant liggen de Aziatische bergen en de Bosphorus met zijn honderde

in het groen half schuilgaande villa's, de talrijke moskeeën met de slanke minarets, en de nog talrijker overal het hoofd opstekende cypressen. Enkele overblijfsels van den ouden muur der Grieken, die Galata omgaf, zijn nog zichtbaar. De bekoorlijkheid van het landschap is eenig in haar soort; in Juni gaan dan ook velen naar hun villa's of hôtels hier in den omtrek; Therapia en Böjükdere zijn het meest bezocht. Het laatste is het uitgangspunt voor een bezoek aan het Belgrado'sche bosch, bekend door zijn pic-nic's.

De Turk berekent den tijd volgens het op- en ondergaan der zon; elken dag dus verschilt het uur, en men dient de beide tijdrekeningen steeds te vergelijken, vooral met het oog op de vertrekkende booten en treinen. Op de booten wijzen de klokken steeds het Turksche uur aan; in sommige cafés vindt men twee klokken naast elkander, met de verschillende tijdrekeningen: à la Turca, à la Franca. — De Turken nemen weinig notitie van de vreemdelingen, die in vele opzichten zeer vrij zijn in dit land. Indien een vreemdeling een Turk doodt of wondt, stelt hij zich slechts onder bescherming van zijn ambassade of legatie, die de zaak voor hem regelt, en hij komt niet in de Turksche gevangenis. Zegt hij echter iets ten nadeele van den Sultan, of van den Turkschen godsdienst, veroorlooft hij zich vrijheden tegenover Turksche vrouwen, dan is geen ambassade bij machte hem uit den kerker te verlossen, eer zijn tijd geëxpireerd is.

's Lands wijs, 's lands eer. Even eigenaardig als in ons oog deze gewoonte is, is het opdienen der Turksche koffie en de Turksche keuken. De koffie wordt in kleine kopjes gediend, welke echter slechts nog maar half

daarmee gevuld zijn. De koffieboonen worden zeer fijn gemalen, en men ziet ze dikwijls op de straten branden. De Turksche keuken heeft talrijke schotels. De meest bekende worden ook door Europeanen gegeten. Vele spijzen worden echter met schapenvet gereedgemaakt en zijn daardoor voor Europeanen niet genietbaar. De Turken zijn verder liefhebbers van zoet bakwerk en confituren zijn dan ook overal ruim voorhanden. De mastic (de eenige sterke drank die er is) is meer Grieksch dan Turksch; de smaak er van heeft eenige overeenkomst met absinth. Koffie en limonade zijn de voornaamste dranken. De cigarette is het meest verspreid; de narghileh of waterflesch-pijp met lange roer, vindt men slechts hier en daar, maar wordt meer in Perzië gebruikt, daar men er alleen Perzische tabak in kan rooken. De tschibouk of korte pijp ziet men nogal veel. Sigaren daarentegen zijn zeldzaam.

Den 4en Mei bracht ons een wandeling door Pera in nadere kennis met het hoogere deel der stad, en langs den openbaren stadstuin, met fraai uitzicht, maar waaraan geen bijzondere zorg wordt besteed. Hier en daar is het ter eere van den ramazan kermis op een plein, en allerlei kleederdrachten zijn er vertegenwoordigd. Er is veel verkeer, alles woelt er dooreen, ruiters en coupés, het eenige voertuig waarvan de Turksche vrouw gebruik maakt. De trams hebben hier elk twee afgescheiden zitplaatsen voor vrouwen, »gharem" of vrouwenverblijf genaamd. In Stamboul heeft elke tram er vier. Een tocht om de muren, dien wij nu gaan doen, is verkieslijker te paard dan per rijtuig of te voet, om het slechte plaveisel. Bij Jedi Kule, de zuidwestelijke punt van Stamboul, zien wij het eerst de overblijfselen van den grooten muur,

het beroemde kasteel van de zeven torens, de staatsgevangenis van Stamboul. Het kasteel is reeds door de Grieken gebouwd. Boven heeft men er een prachtig uitzicht op de zee van Marmora. Men vindt hier en daar nog opschriften op de steenen van de gevangen ambassadeurs, met de jaren 1699, 1714, 1717. Tegenover den hoofdingang ziet men de gouden poort, met twee groote marmeren torens aan weerszijden, van Mahomed den Veroveraar. Buiten de poort vindt men een put, de bloedput genaamd, waarin de hoofden der gevangenen, die de zwaarste straf hadden ondergaan, geworpen werden. Bij de poort van Adrianopel vindt men de moskee van Kahrië, vroeger de kerk van de heilige maagd der stad (Hora), de eenige moskee waar zich nog goed bewaard gebleven figuren in mozaïk van voorstellingen uit het oude en nieuwe testament bevinden. De kerk is gebouwd door Theodosius, en vrij goed geconserveerd. Verder de muren aan de binnenzijde langs gaande, rijdt men door een kamp van Zigeuners, zeer schilderachtig, maar ook zeer primitief; al de kinderen hollen ons achterna om Bachschisch, maar men geeft niets, wat trouwens zeer natuurlijk wordt gevonden. Op den muur van Theodosius volgt die van Heraclius, die tot aan den »Gouden Hoorn" loopt, en waar zich een paleis bevindt, dat door sommigen voor dat van Belisarius wordt gehouden. Door een kleine poort hiervan drongen de Turken bij de verovering van Constantinopel het eerst binnen. De laatste Grieksche keizer sneuvelde en werd later slechts aan zijn schoenen herkend, waarop de keizerlijke adelaar gestikt was.

II.

Constantinopel. — Vervolg.

De zuid-oostelijke punt van Stamboul bevat tegenwoordig het oude serai, op de plek waar door den Griek Bysas het naar hem genoemde Byzantium werd gesticht. De tuinen van het serai zijn zeer verwaarloosd, voor een deel snijdt de spoorweg naar Adrianopel deze. De grootste poort en voornaamste ingang heet Bab-i-Humajun. Bij het binnenkomen van den tuin vindt men rechts de keizerlijke munt, en daarnaast de nieuw opgerichte kunstschool (école des beaux arts). Door een andere poort komt men op het bovenste terras, het zoogenaamde Janitscharen-plein, waar de Janitscharen zich verzamelden bij oproer of paleisopstanden. Hier is nog zichtbaar een ijzeren haak, waaraan soms oproerige Janitscharen-aanvoerders werden opgehangen. De oude kerk van Irene, een zeer oud gedenkteeken van Byzantijnsche bouwkunst, is nooit in een moskee verandert, en dient tegenwoordig als wapenmuseum, maar is niet toegankelijk. Er vóór staan nog eenige groote porfieren sarcofagen. Orta Kapu

(de middelste poort) is de toegang naar het tweede binnenhof van het serai, en is zonder verlof van den sultan toegankelijk. Hier vindt men de keukens van het serai, een groote uitgestrektheid. Slechts na een bijzonder verlof (door een iradé des sultans) krijgt men toegang tot de schatkamer. Men komt eerst in de troonzaal, een klein gebouw, door Suleiman den Groote gesticht, waarin vroegere Sultans de gezanten ontvingen, door een tralievenster van hen gescheiden. Hier werd ook de Rijksraad, onder voorzitterschap van den Groot-vizier, gehouden. De zaal is rijk versierd, en bevat een grooten troon; het plafond is met gouden arabesken versierd en aan de muren vindt men porceleinen tegels, die symetrische figuren vormen. Na de troonzaal bezoekt men de bibliotheek des Keizers, waar in twee groote kasten van cederhout ± 3000 Arabische, Turksche en Perzische manuscripten bewaard worden, alsmede vele Latijnsche en Grieksche, misschien afkomstig van de Byzantijnsche keizers. Na de bibliotheek betreedt men de schatkamer. De poort is verzegeld, en wordt door den schatmeester (een hooggeplaatst beambte) geopend; hij is gevolgd door twintig bedienden, die zich hier en daar in het gebouw posteeren zoodra er bezoek is. De wacht, uit vier man bestaande, presenteert het geweer voor den luitenant-adjudant van den Sultan, die de bezoekers begeleidt. Een der grootste merkwaardigheden is de Perzische troon, geheel ingelegd met paarlen, smaragden en robijnen in mozaïk-vorm; hij werd door Selim I in 1514 op den Perzischen Shah veroverd en als buit naar Constantinopel gezonden. Jammer dat de gebrekkige verlichting het behoorlijk waarnemen in den weg staat! Er is verder een menigte wapenrustingen en afzonderlijke wapens worden er

aangetroffen, allen rijk versierd; dolken b. v. met handvatsels uit één enkelen smaragd bestaande. Men ziet er gouden vazen, vazen van bergkristal, onyx en jade; zadelkleeden met groote paarlen rijk bestikt; een waschtoestel van lapis lazuli met diamanten ingelegd; gansche schotels gevuld met smaragden en robijnen. Eene vitrine met alle Turksche gouden munten, die er bestaan hebben, is ook merkwaardig. De voorwerpen zijn echter niet gerangschikt. In de boven-galerij vindt men de pronkgewaden van de verschillende Sultans, die regeerden. Vóór wij de schatkamer bezochten, werden we in een moderne kiosk ontvangen, waar ons koffie, confituren en cigaretten werden aangeboden. Het uitzicht in deze kiosk op den Bosphorus is eenig; men hoort door de hooge ligging niets van het gedruisch der stad en ziet er alleen het interessante deel van, zoodat de indruk door niets wordt verstoord.

Een even aangenamen indruk verkrijgt men bij een bezoek aan Bagdad-kiosk, iets verderop gelegen en rijk versierd naar Oostersche trant. Het gebouw is door een ronden koepel gedekt, en in- zoowel als uitwendig met sierlijke blauwe tegels versierd. De deuren, tafels en kasten zijn rijk met ivoor en paarlmoer ingelegd, tapijten portières en divans zijn van de kostbaarste stoffen, en de wanden zijn belegd met tegels in de Perzische oorlogen buit gemaakt, en waarin opschriften zijn gebrand. Dat het licht hier getemperd invalt, maakt den indruk betooverend, en het geheel is een der schoonste overblijfsels van goede Turksche decoratieve bouwkunst.

Ook de bron of fontein van Ahmed III, buiten het serai, op een groot plein, is een der prachtigste gedenkteekenen van Turksche kunst, geheel uit marmer en met vergulde tralies omsloten. Sierlijk en bevallig zijn de

beelden van vele kleine visschen in de wanden aangebracht; overal vindt men bonte tegels met gouden opschriften op blauwen grond, in de Arabische karakters, welke zich hiertoe zoo bij uitstek leenen. Jammer dat dit kunststuk niet voortdurend gerestaureerd is! In de nabijheid van de Sophiakerk ligt de Hippodrome, in het Turksch Atmedan of paardenplein, 270 pas lang en 150 breed. Onder de Byzantijnsche Keizers was het nog grooter en een plaats, waaraan vele historische herinneringen zijn verbonden. De Latijnsche kruisvaarders beroofden den Hippodrome van al zijne kunstschatten. Hier hadden ook de groote wedstrijden der Blauwen en Groenen plaats, waarbij tot een politieke partij werd gemaakt, wat in een circus t'huis behoorde. De prachtigste feesten werden in den Hippodrome gegeven; In den Nika-opstand werden 35.000 menschen in den Hippodrome gedood, Justinianus had er het leven bijna bij verspeeld. Van dit alles zijn slechts drie gedenksteenen in treurigen staat over: de obelisk van Theodosius den Groote, in 390 uit Egypte overgebracht; de bronzen slangenzuil, waarop eens de gouden drievoet stond, door de Hellenen na den slag van Plataea aan den tempel van Apollo te Delfi gegeven, en de gemetselde obelisk eindelijk, ± 25 meter hoog, welke vroeger met reliefplaten van verguld brons bedekt was, welke laatste door de Kruisvaarders zijn medegenomen. De zuil staat op instorten.

Het Perzisch gezantschaps-hôtel voorbijgaande, komt men aan de Turbe of het Mausoleum van Sultan Mahmoed den Hervormer. Het gebouw is geheel van wit marmer verlicht door zeven groote vensters, met gouden traliewerk. Men vindt hier den fez, met diamanten aigrette en vederbos, welken Mahmoed droeg, boven aan het hoofd

van den katafalk. Mahmoed toch was de eerste, die den fez invoerde in plaats van de(n) zware(n) oude(n) Turban. Prachtige door de prinsessen bewerkte cachimiren shawls en rijk gestikte dekens met spreuken uit den Koran, bedekken de katafalken. Men vindt er kleine versierde tafeltjes, waarop afschriften uit den Koran, waaruit, op bepaalde tijden, voor de zielsrust van de overleden Sultans wordt gelezen. Bij dit Mausoleum is een klein, goed onderhouden kerkhof, en een sebîl of openbare fontein. Hiertegenover ligt een pleintje, dat toegang verleent tot eene cisterne, genaamd »duizend en één zuil"; men daalt langs een steenen trap af, en komt in een geheel droge plaats, onder een groot sterk gewelf, met verscheiden zuilen, wat een grootschen indruk maakt.

Wij brengen 's middags een bezoek aan Scutari, waarheen vele stoombooten vertrekken, maar op tijdstippen à la turca, d. i. zeer ongeregeld. Wij nemen een caïk, en glijden vlug naar den Bosphorus aan den Europeesche kant, want de stroom is aan de Aziatische zijde te sterk om over te steken. Eindelijk doen we dat. Scutari ligt prachtig: de aanlegplaats is echter klein. We rijden langs een stoffigen slecht geplaveiden weg naar den berg Burgurlu; overal langs den weg staan houten, slecht onderhouden villa's; de berg is gemakkelijk te beklimmen, en men heeft er een heerlijk uitzicht op de bergen van Azië aan de eene zijde, en aan de andere op Constantinopel met den Bosphorus. Het groote Turksche kerkhof is een waar cypressenbosch; donker en dicht; de steenen der gedenkteekenen staan rechtop; valt er echter een, dan blijft hij liggen, alles is verwaarloosd. Het vormt een groote tegenstelling met het Engelsche kerkhof, dat zeer goed onderhouden is, en in het midden waarvan

een groot monument opgericht is voor officieren, in den Krim-oorlog gesneuveld.

Al zijn ze zoo schoon, dat we er gemakkelijk eenige meerdere regels aan konden geven, we noemen, daar we reeds meer van moskeeën melding maakten, die van Soleiman, en Sultan Mohammed II slechts in 't voorbijgaan. De eerste is na de Aja Sofia de schoonste van Constantinopel; zij heeft ook vele bijgebouwen, de koepel overtreft in hoogte nog 5 meter dien van Aja Sofia. De twee groote granietzuilen tusschen de pijlers zijn uit het oude Keizerlijk paleis. De beide waskaarsen naast de gebedsnis, doen aan boomstammen denken. Men vindt er struisvogeleieren opgehangen, tanden van ivoor en dergelijke dingen, als »ex-voto's".

Op het goed onderhouden kerkhof in de nabijheid vindt men de turbe van Sultan Soleiman, en van zijn Sultane favorite: Rozalane. De moskee van Mohammed heeft twee groote voorhoven; in den tuin de turbe van Mohammed den Veroveraar. In de nabijheid vindt men den ingang tot de waterleiding van Valens, een merkwaardig overblijfsel uit den Byzantijnschen tijd, en die altijd aan het doel voldoet. Men wandelt over de bogen, en ziet tevens de bakken, waar het water zich vergadert.

Een zeer aangenaam uitstapje uit Constantinopel is de tocht naar de Prinseneilanden. Zij verkregen dezen naam in den Byzantijnschen tijd, toen onttroonde vorsten en vorstinnen er werden heengezonden. De vier groote zijn bewoond; Proti en Prinkipo zijn de voornaamste. Prinkipo is een juweel, door safieren omzet, want het donkere blauw der Middellandsche Zee is onvergelijkelijk schoon op een zonnigen dag, waarbij het azuur van den zuidelijken hemel verbleekt. Het is tevens een herstel-

lingsoord. Het draagt geheel het Grieksche karakter; de lucht is er zacht en zuiver, de wegen zijn welgebaand, en het geheel maakt een aangenamen indruk. Boven op den berg vindt men het klooster St. George. Men ziet in de verte de met sneeuw bedekte toppen van den Bythinischen Olympus, die zich in een langen keten uitstrekken. Keizerin Irene werd na hare onttrooning hierheen verbannen, maar kort daarop naar Lesbos overgebracht, waar zij na een jaar in groote armoede stierf.

Elken Vrijdag gaat de Sultan naar de moskee om te bidden, waarna het schouwspel der inspectie van de troepen plaats heeft, en Z. M. per rijtuig terugkeert naar zijn paleis. Wij hadden het genoegen Z. M. te zien. De toeschouwers nemen de hoofddeksels af, en de Sultan maakt één militair saluut. Hij draagt de zwarte lakensche jas (stamboulina) en den fez. Bij zijn gang naar de moskee is hij slechts door één gunsteling vergezeld: Osman Digna Pacha, den verdediger van Plevna. Maar als hij terugkeert, is hij omringd door een grooten staf in prachtige uniformen; hij zit alleen in zijn rijtuig (victoria) en ment zelf de paarden, een forsch zwaar span. Weder een militair saluut tegenover de gezanten, vreemdelingen en toeristen, en de plechtigheid is afgeloopen. Om den ramazan heeft er geen inspectie der troepen plaats.

Wij spraken van den ramazan. Zoodra de maan gezien wordt, is de ramazan voorbij, en de beiramfeesten vangen aan. 's Morgens om 7 uur reeds is er receptie ten paleize van den Sultan, welke plechtigheid men door eene bijzondere vergunning van ambassade of legatie kan bijwonen. Zij is echter voor niet-Turken slechts op de tribune toegankelijk. De muziek laat zich hooren; de

zaal is van boven rijk versierd, in den trant eener tooneeldecoratie; kunstmatige perspectieven zijn aangebracht. De Sultan zit in een hoek van den grooten lagen troon op een kussen, naast hem staat de Generaal Osman Digna Pacha, die de heilige sjerp in handen houdt, welke achtereenvolgens door ruim 600 Grootwaardigheidsbekleeders in alle mogelijke uniformen gekust wordt; wij merkten de door hunne grootte en netheid uitblinkende Pruisische officieren in Turkschen dienst onder hen op. Hierna hadden 3 buigingen, gepaard met achterwaartsche bewegingen, voor den Sultan plaats, met aanraking van de knie, het hoofd en de borst — het teeken van algeheele toewijding bij eene Muzelmansche begroeting. Vervolgens kwamen de priesters aan de beurt. Ze gaan midden door de zaal, op den Sultan toe; sommigen kussen zijn voet, anderen zijn hand. Op eenigen afstand achter den Sultan staat de Kisler-aga, het opperhoofd der zwarte Eunuchen, dat den harem bewaakt. (Blanke eunuchen bestaan niet meer). Hij is een neger met afschuwelijk gelaat, met een groene sjerp om, en voert den titel van Hoogheid, 3e in rang als hij is in het Rijk. Na afloop der plechtigheid, om 8½ uur, is er dejeuner voor de bezoekers in de nevenzalen der tribune. Koffie, sherbet, thee en geconfijte vruchten met koekjes worden aangeboden; de vruchtenschalen en de lepels zijn van goud. In heel Constantinopel is het zeer druk gedurende deze feesten; de Sultan geeft dan zijne dinérs, en de soldaten krijgen bij uitzondering één maand soldij.

In een klooster bij Jeni-Kule zagen wij de dansende derwischen. We worden met zeker ceremonieel ontvangen, en nemen in de kerk, wederom op eene tribune, plaats. Een dertigtal derwischen met hooge gele vilten

mutsen zit in een kring op den grond. Er worden gebeden gezongen en gepreveld, en een soort van koraalgezang klinkt. Na een half uur staan de derwischen op en begroeten elkander met diepe buigingen, al rondgaande. Dan begint er één rond te draaien: eerst langzaam, dan sneller, met de handen uitgestrekt, blootsvoets. Zij dragen rokken, die door het draaien rechtuit gaan staan. Langzamerhand nemen meerderen er deel aan; dan allen, regelmatig ronddraaiend en tegelijk zich voortbewegend, zonder dat ze elkander aanraken. Na een kwartier wordt rust genomen, om daarna weder te beginnen. De vertooning is uiterst vreemd zonder een oogenblik lachwekkend te zijn.

De groote bazar heeft een afschuwelijk plaveisel, is grootendeels overdekt, zoodat de uitgestalde voorwerpen in half-licht zijn gehuld. De prijzen, die men er vraagt, zijn hoog, maar men kan afdingen. Het goedkoopst koopt men 's morgens vroeg, daar de Turk er tuk op is vroeg te verkoopen, geloovend dat dit hem geluk voor den ganschen dag zal aanbrengen. Veronderstelt de man dat ge een goeden inkoop zult doen, dan wordt u een kopje koffie gepresenteerd. Oude tapijten zijn zeer duur; er wordt soms twee maanden lang over dezen verkoop onderhandeld. De zijden stoffen, geborduurd en gestikt, zijn zeer rijk. Veel vindt men er echter dat reeds in Europa ingevoerd is. Is het plaveisel te Stamboul onmogelijk, dat van Pera, waar de Europeanen wonen, is niet veel beter. Voor dames, die naar een partij gaan, is de draagstoel nog in gebruik. Bij een partij in het gebouw van de Fransche ambassade, waar men steil naar beneden moet, en geen rijtuig dienst zou kunnen bewijzen, zagen wij dan ook wel 40 draagstoelen met dames in

groot toilet. Bij die der ambassades of legaties gaat er steeds een gewapende kawas vooruit, bij de andere volgt de echtgenoot den stoel. In den regel willen Turksche vrouwen niet in een victoria rijden, alleen in een coupé. Dit alles voert ons in gedachte verscheidene eeuwen terug. Het bezoek aan de Paleizen wordt slechts als een gunst toegestaan, en het verlof daartoe kan slechts door tusschenkomst van de legatie verkregen worden. Men wordt dan als gast van den Sultan beschouwd en een der keizerlijke adjudanten vergezelt de bezoekers. Als men het oude Seraï verlaat, liggen de groote sloepen van den Sultan bemand met twaalf roeiers gereed, om snel den Bosphoros te doorkruisen.

We bewonderen die reusachtige witte massa's die zich links en rechts uit de blauwe wateren verheffen, en de verblijven van betooverde prinsen en feeën, ons slechts uit sprookjes bekend, gaan ons voorbij, rustig uitgestrekt als we liggen op de makkelijke banken van de enorme caïks. Links, het paleis van Dolma-Bagtsche, woordelijk »augurkentuin" aan de Aziatische zijde, dat van Beilerbei, geheel van wit marmer, een droom tot werkelijkheid geworden. Hier was de geliefde plek van Abd-ul-Asis, die een groot dierenliefhebber was, en zelfs in zijne laatste dagen overging tot het decoreeren van herten en leeuwen. Nu staan al die prachtige paleizen leeg, slecht onderhouden, zijn zij bestemd tot ruïnes der toekomst. De Sultan toch woont op den heuvel in het paleis Jildisz-kiosk, voor hem gebouwd, daar geen Oostersch vorst de woning van zijnen voorganger betrekt. Nog een dag, en wij verlaten de wonderstad, de plaats waar het schoonste en leelijkste zich voortdurend afwisselt. Tot afscheid van Constantinopel moet men eerst nog de

douanen passeeren, alvorens aan boord te gaan. Maar hij die Cook's interpreter ten dienste heeft, heeft daarvan weinig last. In Cook's boot wordt alle bagage geladen, en we roeien naar het Egyptische stoomschip »Dakilieh" geheeten, ruim gebouwd, vrij gemakkelijk en met goede keuken. Het vertrek is à la Turca, dus $1^1/_2$ uur te laat, maar we hebben genoeg te kijken bij het embarkeeren. Daar gaan wij, om de landspits heen, waarop het oude Seraï ligt, de laatste minaret verdwijnt in den avondnevel, het »adio Stamboul" klinkt ons van de lippen, en het schip doorklieft de golven van de zee van Marmora.

III.

Griekenland. — Egypte. — Indië.

Wij stoomen, na den Hellespont te zijn gepasseerd, de zee van Marmora in, langs 't eiland van dien naam. De Europeesche kust is heuvelachtig, maar kaal en onvriendelijk. Geheel anders de Aziatische zijde! In de Dardanellen ontwaren wij over Gallipoli, Lapsaki, het oude Lapsakos; bij het verlaten der Dardanellen zien wij het oude slot Kum-Kale, aan de monding van Mendere de Homerische Skamander, vanwaar men de Trojaansche vlakte kan overzien. De Egeïsche zee binnenkomend, ziet men links aan den oever twee groote heuvels of tumuli, die, naar men wil, de graven bevatten van Achilles en Patrocles. Voor eenige uren wordt geankerd te Mytilene, het oude Lesbos.

Wij klimmen op een heuvel en genieten het prachtige panorama. Overal zijn begroeide heuvels en wijnbergen, door olijfboomen afgewisseld; de zee is effen en zoo donkerblauw, dat zelfs de zuidelijke hemel er bij verbleekt, de lucht is zacht en koel tegelijk. In de verte

gaat de zon achter de Europeesche bergen onder, de geheele lucht is saffraankleurig geel en vloeit samen met de grijs-blauwe tint der bergen, een kleurschakeering, die volmaakt harmonisch mag heeten. Wij nemen plaats voor een »kaffeion", slurpen onze Turksche koffie en rooken een cigarette of narghilleh. Als het tijd is om weer aan boord te gaan, glijden we in een prachtigen nacht over een heerlijke zee naar ons schip. Het is hier intusschen een niet minder bonte en levendige wemeling geworden dan toen wij afvoeren. Er zijn ± 200 dek-passagiers, waaronder Muzelmannen, die een pelgrimstocht naar Mekka doen. Ze liggen rustig naast elkander op kleine matrassen, sommigen om de nachtlucht met pelzen en bonten mutsen, anderen in dekens gerold. Ze hebben pistolen en dolken in den gordel, want ze weten, dat ze op heiligen bodem zelfs uitgeplunderd kunnen worden; van Djedda toch, het zeestation in de Roode zee, moet de tocht naar Mekka te voet worden voortgezet, en de roofzuchtige en zwervende Bedouinen van Arabië, al zijn ze Muzelmannen in naam, ligten de pelgrims op allerlei wijzen op, wat zij belasting heffen noemen. Allerlei typen zijn hier op dit dek vertegenwoordigd tot Italianen toe, Arabieren met den turban, Perzen met hooge zwarte mutsen, Derwischen met hooge grijze vilten dito, Tartaren eindelijk, welke aan uiterst leelijke Chineezen doen denken.

De Oosterlingen hebben dit op de zoogenaamde beschaafdere Europeanen voor, dat ze niets indringend zijn en iedereen met rust laten, die hen met rust laat. Ze zijn bescheiden en iets berustend kenschetst hen. Er zijn er onder die zeer beschaafde gezichten hebben, dit zijn meestal de geletterden, die met »Effendi" worden aan-

gesproken. Als een andere karaktertrek van de Turken kan worden genoemd hunne groote ingenomenheid met hunne waardigheid. Een Turksch spreekwoord zegt: de Europeanen hebben de wetenschap, de Tscherkessen de schoonheid, maar de Turk bezit de waardigheid. Men ontmoet o. a. in den grooten bazaar Turksche handelaren met zeer fijn beschaafde trekken en aangename manieren. Alleen de Turksche soldaten zijn ruw, ze loopen de menschen op straat soms omver.

Om 5 uur 's morgens loopt ons schip de golf van Smyrna binnen. In het Turksch heet deze plaats: Ismīr. Het blinkt ons in het vroege zonlicht tegen; om 6 uur valt 't anker, en we gaan met een bark aan land. Door vriendelijke tusschenkomst onzer legatie te Constantinopel ontmoetten we den kawàs van het consulaat te Smyrna reeds aan boord. Hij draagt den fez, een blauw lakensch kostuum met passement afgezet, een kromme sabel en een stok in de hand; evenals zijn collega's spreekt hij zeer weinig Fransch en wijst daarom alleen den weg en geeft slechts de noodigste inlichtingen. Door dezelfde vriendelijkheid der legatie vonden we tevens een geschikten drogman, een Oostenrijker.

Smyrna heeft een fraaie kade langs de golf, en maakt een aangenamen indruk. Het plaveisel is hier veel beter dan in Constantinopel, boomen geven aan de stad een riant uitzien, en er zijn comfortabele en gezellige cafés. Daar de kawàs ons begeleidt, hebben we met douanen niets te maken. Het Frankenkwartier, dat we het eerst bezoeken, is het beste deel der stad; daarna volgen in afdalende verhouding het Joodsche en het Turksche.

Het aantal inwoners bedraagt ruim 160,000. Hiervan is de helft Grieksch en er zijn ruim 4000 vreemdelingen

(Europeanen) onder welke ± 300 Hollanders, die hier zaken doen. Een schaduwzijde van deze schoone omgeving is de treurige gesteldheid der veiligheid. Zelfs in de stad hoort men nog wel van aanrandingen. Indien de boeren bij mislukking van den oogst honger lijden, worden zij roovers; twee weken geleden, vernamen wij, waren op een berg in de nabijheid nog twee menschen levend begraven, die geen losprijs konden betalen. Dit roovertje spelen gaat dikwerf ongestraft, doch wordt er een schuldige betrapt, dan kost het hem zonder genade zijn hoofd. Wij zagen te Smyrna het Mahommedaansche kerkhof met prachtig uitzicht, en bestegen vervolgens den berg Pagos, waar de oude Grieksche Akropolis stond. Er zijn nog belangrijke overblijfsels op het uitgestrekte plat van den berg zichtbaar, waaruit men afleiden kan hoe uitgebreid deze bouw moet zijn geweest. Beneden gekomen zetten wij ons neer bij de bekende Karavanenbrug, met steeds even levendig verkeer, daar alle binnenlandsche handel met Klein-Azië hier zijn weg vindt; groepen (gewoonlijk 12 stuks) beladen kameelen, ruiters op paarden of ezels, in alle mogelijke kleederdrachten, maar steeds wit bestoven, Turksche gendarmes, kudden geiten....; volgens hier geldend gebruik laten we een der laatste stilhouden en verfrisschen we ons met een glas onvervalschte melk, eer de zon straks zooveel hitte afgeeft, dat ze alles verschroeit. 's Avonds zetten wij koers naar het westen.

Na de talrijke eilanden van de Ægeïsche zee te zijn voorbijgestoomd, kijken wij verlangend uit naar den klas-

sieken bodem, welken wij voor het eérst zullen betreden. Wij komen reeds vroeg de mooie groote haven van Piraëus binnen, waarvan reeds Themistocles de belangrijkheid inzag. De drogmans van de hotels in Athene komen spoedig aan boord en helpen de reizigers door de douanen, alles blijft dicht, slechts diegenen welke vruchten bij zich hebben, moeten om de philoxera die afgeven. We rijden nu in landauers op den breeden met boomen bezetten weg, door de Attische vlakte naar Griekenlands hoofdstad. De eerste indruk van de stad is veel gunstiger dan die van Constantinopel. Hier treft het eerst den blik de Akrópolis met de ruïnes van het Parthenon, de prachtigste tempel, die misschien ooit bestaan heeft, ruime straten met plaveisel van mac-adam, riante huizen, flinke pleinen, kortom het moderne Athene; dit alles geeft een verademing als men pas uit de hoofdstad van het Turksche rijk komt. Wij stappen af in een hôtel in de Hermes-straat (odos ermoy), opschriften van winkels en straatnamen komen ons familiaar voor, nu de arabische en armenische karakters van Stamboul verdwenen zijn.

Het is zeer warm tusschen 12—4, fel weerkaatst de zon van de witte marmeren muren der huizen, men ziet dan bijna niemand op straat, en ieder houdt siesta. Tegen den avond bestijgen wij den Lykabettos, een berg, eerder heuvel, nabij de stad; boven is een klein Grieksch klooster, vanwaar heerlijke vergezichten; men overziet bijna de geheele vlakte van Attika, in het verschiet de Saronische golf met de eilanden Salamis en Aegina. Verder noord-oostelijk de Pentelikon, die onuitputtelijke marmergroeve, die Athene van bouwmateriaal voorziet, de berg Parnes ziet men duidelijk. Het geheele landschap

maakt een' bijzonder liefelijken indruk, met volmaakte harmonie in de deelen, welke het geheel dien kalmen waardigen indruk verleent, dat het geheim was der Grieksche plastische kunst. 's Avonds is op het slotplein reunie. Men zit aan tafeltjes, rookt, drinkt mastic, absinthe of limonade en luistert naar de muziek. Er zijn vele schoenpoetsers want Athene is de stad der stofwolken, die voortdurend opdwarrelen. De slottuin, de eenige wandelplaats der stad, is open van 3—6. In de oude stad: het Olympeion, waaraan verscheidene eeuwen werd gebouwd, soms werd de bouw voor ettelijke jaren gestaakt, totdat Keizer Hadrianus dien onder Romeinsche bouwmeesters liet voltooien. In 1886 werden de fundamenten van den grooten ringmuur het eerst ontdekt. Van den tempel staan aan de eene zijde dertien zuilen in Korintischen stijl met den architraaf; aan de andere nog slechts twee: één is neergeworpen door een orkaan in 1852. Ze maken een grootschen indruk. Aan de noordzijde van het plein staat nog de gevel van de poort van Hadrianus, goed geconserveerd en sierlijk van stijl. Oostwaarts gaande, komt men aan het Stadion, de renbaan waar de panathenaïsche spelen werden gehouden; er was plaats voor 50,000 toeschouwers. Herodus Attikus (140 na Chr.) liet de zitplaatsen met penthelisch marmer bekleeden. Ter herinnering aan de Olympische spelen hebben hier alle vier jaren nog volksspelen plaats.

Men vindt verder nog het gedenkteeken vau Lysikrates, in de Dionysos-straat; het volk noemt dit de lantaarn van Diogenes. Het is een kleine ronde tempel in Korintischen stijl.

Door de Byron-straat bereikt men het Theater van Dionysos, in 1862 het eerst ontdekt. Men vermoedt dat

het in de 4e eeuw vóór Chr. werd voltooid. Aan de voorzijde van het tooneel is nog een goed bewaarde fries met reliefbeelden. Ook de voorste zitplaatsen van het amphitheather zijn goed bewaard gebleven. Er was plaats voor 30,000 toeschouwers. De eerste rij marmeren stoelen waren voor de priesters; de hoogepriester van Dionysos had zijn plaats in 't midden, en de namen der eigenaars van de plaatsen stonden op iederen zetel vermeld. Men ziet nog de sporen, en krijgt een juisten indruk van een antiek Grieksch theater. Aan de westelijke zijde van het theater stond het heiligdom aan den god der genezing gewijd: Asklepicion genaamd, en in 1876 opgegraven. Ten noorden hiervan is een grot met een bron; het water is eenigszins metaalachtig van smaak. Men komt aan de westzijde van deze ruïne aan het Odeion, mede een theater, 160 jaren na Chr. door gen. Herodes gebouwd, en zeer prachtig ingericht — in 1857 ontgraven. Aan de westzijde hiervan, vindt men den ingang van den Akropolis. Men gaat een ijzeren hek door, en betreedt het voorportaal, met talrijke overblijfsels van beeldhouwwerk en Turksche grafsteenen. Men gaat een moderne marmeren trap op, en bereikt den ingang van de propyläen; aan de eene zijde bevindt zich de tempel van Athene-Nike, vrij goed bewaard, uit Pericles' tijd, in 1835 hersteld — onmiddellijk daarna, grenzend aan den zuidelijken vleugel van de propyläen, is een zuilengalerij, van 437—432 vóór Chr. aangelegd. Men stijgt wederom en komt op het terras, waar het Parthenon zich nog steeds grootsch verheft. Het middelste deel van den tempel werd echter in 1687, toen er een kruitmagazijn van de Turken in de lucht vloog, geheel vernield. Men heeft hier een prachtig uitzicht op

de vlakte van Attika. Aan de noordzijde van den Akropolis stond het oudste heiligdom, het Erechtheion; het is bijna geheel verwoest, slechts de voorhal is bewaard. Hiertegenover lag de Areopagos, nu een grillige rotsmassa: alleen de toegang, van 16 trappen is bewaard· Een modern gebouw te midden van dit verleden is hier de sterrewacht, eene inrichting van den bankier Sina. Merkwaardig is de best bewaarde tempel van Griekenland en Klein-Azië: de Theseus-tempel. Men ziet verder nog de straat der graven, in 1870 blootgelegd, en waarin veel graven goed bewaard. Ze lag vóór de poorten der stad. De grafreliefs zijn naar het centraalmuseum, waarover straks een woord, overgebracht. Sommige beeldengroepen vindt men hier nog in opgerichten staat; ze stellen zonder onderscheid het afscheid der stervenden van hunne betrekkingen voor. De uitvoeringen zijn zeer schoon. Sommige dateeren uit het einde der 4e eeuw vóór Christus.

Men vindt in Athene ook nog de »toren der winden", het horloge of de waterlooper, uit de 1e eeuw voor Chr. Het is een klein achtkantig gebouw, op de binnenzijden vindt men reliefs, de 8 windgoden voorstellend. Hieraan grenst een reservoir voor het noodige water. Naast deze oudheden wordt het oog te Athene ook bekoord door de Universiteit (2000 studenten, waarvan velen behoeftig) en de Academie van Wetenschappen, een stichting voor een groot deel van den zooevengenoemden baron Sina te Weenen, en door den Deen Hansen prachtig voltooid.

Het Centraalmuseum werd hier reeds genoemd. Het is nog niet voltooid. De zalen bevatten: torso's en marmeren beelden en bustes uit verschillende tijdperken. Het museum is een geschenk van een rijken Griek uit

Petersburg: Bernardakis genaamd. Bovenal munt hier uit de Apollo van Thera, uit het Dionysos theater afkomstig. Men vindt er grafreliefs uit Boôtië, de Lyseas-stele, in Attika opgegraven, een gewrocht van schilderkunst, echter nog slechts zwak van kleur, en in enkele lijnen bewaard. De grafreliefs verraden door de attributen, die ze bij de overledenen bewaren, hun stand en werkkring. Zij die voor het vaderland in den krijg sneuvelden, ontvingen een gedenkteeken van den Staat; het meest bekende is dat van den ridder Dexileos, bewaard bij de dubbele poort of Dypilon. Men vindt in deze zaal verder zeer groote grafvazen uit de 7e eeuw vóór Christus. Ze heeten Lekythen, en zijn meestal plomp en gedwongen van vorm. Toen de lijken verbrand werden, plaatste men deze vazen met de asch op het grafmonument. De totaalindruk dezer zaal ademt waardigheid en rust. Het hierop volgende tijdvak moge sierlijker en bevalliger arbeid leveren, maar het verhevene werd er door geschaad, en het doet reeds denken aan het begin der decadence.

De volgende zaal bevat een goed bewaard gebleven copie van Phidias' meesterwerk: de Athene Partenos, in zeer verkleinden vorm. Athene is in vollen tooi, en draagt op de eene hand de Nike. De Hermes van Andros is mede goed bewaard; de verhoudingen zijn zeer schoon; de stand is meesterlijk. Het is het beste van dit tijdperk.

Het Polytechnikon bevat o. a. de zeer belangrijke voorwerpen, door Schliemann te Mykenae opgegraven. De meeste urnen en versierselen zijn afkomstig uit de graven in de rotsen, waarvan de inhoud ongeschonden is. Aan edele metalen worden deze schatten op eene waarde van f 60.000 gesteld. (Schliemann beweerde o. a. het graf van

Agamemnon gevonden te hebben). De sieraden bestaan uit gouden hoofdbanden, diademen, gouden bekers, ringen, armbanden, agrafen en vele vrouwelijke versierselen. De lemmetten van dolken en lanzen zijn zeer fijn geciseleerd, met goud ingelegd en stellen meestal jachttafereelen voor, de arbeid is zoo kunstig dat dergelijk werk, in latere perioden niet is overtroffen. Daarnaast vindt men weder versierselen welke eene zeer primitieve kunst aanduiden, bronzen vaten en huisraad met kristallen hengsels. In het 4de graf waarin 5 mannelijke lijken gevonden werden, waren vele versierde wapenen, knoopen van hoorn, met goudblad overtrokken, gouden gordels en zilveren bekers met goud ingelegd. Merkwaardig is een groote borstlap of soort van cuirasse met goud overtrokken, een massa cachetringen, diademen en haarnaalden en twee met goud overtrokken gelaatmaskers. Aan de muren staan op consoles verscheidene vazen uit Mykene afkomstig. De verzameling Egyptische oudheden is een geschenk van den rijken Griek Johannes Demetrios uit Alexandrië. De collectie is zeer rijk. Andere zalen bevatten een verzameling van terra-cotta's en bronswerken, alles in chronologische orde geschikt, zeer belangrijk voor de kunstgeschiedenis van Griekenland. Bovenaan staan de zoogenaamde Tanagra-figuren, nu overal in Europa verspreid. Vele maskers van roode klei, en karikaturen van allerei aard, kinderspeelgoed, soms zeer primitief. Helmen, beeldjes en opstaande spiegels zijn soms voorwerpen van groote kunstvaardigheid onder de werken in brons uitgevoerd. De zaal der vazen, ook tijdrekenkundig geschikt, is hoogst belangrijk. De eerste groepen doen ons een blik slaan op de oude Attische pottenbakkerskunst, ook van die welke op de eilanden beoefend werd. Deze zeer oude vazen hebben

een rooden grond, met de figuren in zwart er op aangebracht, het zijn de zooeven genoemde Lekythen of grafvazen. Zij behooren tot het archaische tijd perk, men rekent, zooals gezegd, dat zij dateeren uit de 7[de] eeuw voor Christus te zijn, dikwijls zeer plomp en stijf van vormen. Later werden ook vazen gemaakt met zwarten grond en roode figuren, deze behielden de overhand en verdrongen de eersten geheel. Op een afstand is de kleurenharmonie der eerste soort aangenamer voor het oog, van nabij echter hebben de lijnen van 't roode figuur op zwarten grond veel zuiverder teekening. De prothesisvazen zijn meestal vrij groot, en sierlijk van vorm, zij bevatten aan de buitenzijden, voorstellingen van treurende familieleden. Die, waarbij het zwarte figuur afwisselt met tinten in violet en wit, zijn uit een veel later tijdperk, de kleuren zijn ook meestal, slecht bewaard gebleven. Vele schalen, bekers en vazen dragen opschriften ter eere van den maker. De zoogenaamde prijs-amphoren zijn zeer rijk en kunstig beschilderd, zij werden uitgereikt aan de overwinnaars, bij de panathenaeische spelen. De voortbrengselen der pottenbakkers uit Boötie, zijn veel plomper van vorm. Deze geheele verzameling is een hoogst belangrijk onderwerp tot studie van de Grieksche keramie.

Wij brengen nog een bezoek aan den consul, wonende te Piraeus, den eenigen vertegenwoordiger van Nederland; de hoofdstad toch bezit geene Hollandsche legatie. Is Nederland in de hoofdstad van het rijk der Osmanen waardig vertegenwoordigd door een voorkomend en doortastend gezantschaps-personeel, te Athene mist men, te eenenmale de woning, waarvoor het wapenbord prijkt en de Nederlandsche driekleur kan geheschen worden! — De mailboot tusschen Constantinopel en Egypte neemt

ons weder op in de haven van Pyraeus; eenigzins weemoedig verlaten wij dezen klassieken grond, met genoegen terugdenkend aan het zoo vriendelijke Athene, waar men rustig van zooveel schoons, dat uit de oudheid overbleef, kan genieten, tegelijkertijd in het genot zijnde van al de voordeelen der beschaving, nu ruimschoots in Griekenlands hoofdstad voorhanden, — een »tot weêrzien" is hier dan ook wel gemeend.

Een boot van de Ligne des paquebots Khedivales brengt ons over naar Egypte, We moeten volgens het reglement één uur vóór het vertrek aan boord zijn, maar de boot gaat wel een uur minstens te laat weg. Op het dek vinden we de oude typen terug, met welke wij reeds kennis maakten: pelgrims naar Mekka. Er zijn er ± 400. Ook het achterdek, anders bestemd tot wandelplaats der passagiers 1e klasse, wordt thans gedeeltelijk door hen ingenomen. Ze liggen wanordelijk dooreen, doch doen elkander geen overlast aan. Sommigen lezen in den Koran, anderen rooken. De gebed-uren worden niet verzuimd, de voorgeschreven wasschingen hebben plaats; iedereen heeft een waterkan bij zich, en de pomp op 't middendek is daar om dezen, zoo noodig, weer te vullen. Ze bidden afzonderlijk of in groepjes. Bij de groepjes is een voorbidder, die de woorden uit den Koran voorzegt, de anderen zeggen die na. Het is een schoolmeester, die een groenen turban draagt, het teeken dat hij geletterd is. Hij kan lezen en schrijven en den Koran uitleggen — een pacha aan boord vertelt ons dit. Verder zijn er 2 Beij's aan boord, 1e klasse passagiers, die

beneden in de eetzaal bidden op een door hunne bedienden uitgespreid bidkleed, en nadat zij met een klein kompas nauwkeurig de richting naar Mekka hebben nagegaan. Het bidden op het dek, zonder eenige vertooning, te midden van de volle zee, maakt een overweldigenden indruk.

Als de Muzelman de bedevaart naar Mekka heeft gedaan, wordt hij na zijn terugkeer hadsji genoemd. Niet allen komen echter terug. Tegen het einde van April begint het trekken der pelgrims naar Mekka, en het duurt tot het eind van Juni. Dan volgt de terugkeer. Het aantal pelgrims, dat jaarlijks Mekka bezoekt, bedraagt 350- tot 400,000, doch ± 35,000 sterven door besmettelijke ziekten, en uitputting. Dit kan men nagaan: in het warmste deel van het jaar zooveel menschen in het hartje van de Roode Zee! Te Djedda, de haven voor Mekka, bezwijken er soms 1800 daags!

Wij zien den volgenden dag de bergen van Creta; daarna zien we geen land meer. De deining van het schip wordt grooter door de stroomingen van het Westen naar het Oosten in de Middellandsche zee. Wij ontdekken den volgenden morgen dat we te laat zullen aankomen: een gevolg van tegenwind. Reeds voelen we den warmen Zuidenwind: in Egypte waait op dit oogenblik de Chamsin, die 4 à 5 dagen achtereen heerscht. Verschroeiend komt hij uit de Lybische woestijn, en voert veel zand mede, dat de huid onaangenaam aandoet en ademhaling bemoeielijkt. Er is ook een lichte mist. Reeds zien wij in de verte de Egyptische kust: groote witte zandmassa's, hier en daar heuvelachtig. Het binnenloopen is om de klippen zonder loods gevaarlijk. Alexandrië ligt vóór ons; links het zomerpaleis (ras-el-tin) van den

Khedive, dan de oude en nieuwe haven met Engelsche oorlogschepen. De gezondheidscommissie komt aan boord, en de talrijke vertegenwoordigers der hôtels, zeer lastig en opdringend zijn ze. Wij worden door een bootsman van Cook in roode jersey uitstekend in alles geholpen.

Alexandrië, zooals men weet in 322 vóór Christus door Ptolomaeus, veldheer van Alexander den Groote gesticht, maakt een aangenamen indruk. Het is een moderne, regelmatige stad, goed geplaveid, met sierlijke palmboomen, bloeiende oleanders en cactussen. Van de oude glorie is niets meer over. Alleen de haven bleef in stand, deze is niet door zand en slik onbruikbaar geworden, gelijk b. v. die van Tyrus en Sidon, doch de klippen zijn gevaarlijk.

Het eenig overgebleven gedenkteeken uit de oudheid is de Pompejus-zuil; hoog, van rood graniet en met een Korintisch Kapiteel. Het grootste plein der stad is de place Mehemet-Ali, met het ruiterstanbeeld van dien naam, en groote Europeesche winkels. Het Mahmondije kanaal loopt van het begin van den Nijlarm, voor den handel zeer belangrijk. Een geheel net van kanalen sluit zich hieraan aan, de Delta vertakkend en groote vruchtbaarheid gevend. Een reuzenwerk was het graven hiervan; in 1819 is het begonnen, op 4 millioen gulden werd het geraamd, en 1000 werklieden kwamen er bij om door ziekte en ontbering. De weg er langs is zeer aangenaam: het oog rust op villa's, prachtige tuinen, cactussen; bloeiende oleanders en acacia's geven hier schaduw in overvloed. Er zijn hier twee openbare tuinen vol prachtige Oostersche planten en gewassen. Aan de andere zijde van het kanaal vindt men de hutten der fellah's, waarvoor de buffels in het water staan. Ook de

dromedaris is hier in grooten getale aanwezig. Alexandrië is echter vochtig, wat men 's avonds goed merken kan, ook al is 't overdag zeer warm geweest.

De sneltrein brengt ons in vier uren van Alexandrië naar Caïro. Het is raadzaam ecn dagtrein te nemen. Aan de eene zijde ziet men het genoemde kanaal nog langen tijd, aan de andere het Mareotis meer. De treinen hebben een Engelsch aanzien. Dit zeer uitgestrekte meer was voorheen de haven van Alexandrië, voor de schepen die op den Nijl voeren. Op het einde der vorige eeuw was het echter bijna geheel droog, maar in 1801 staken de Engelschen een dijk door om de Franschen te weren, en zoo werd het zeewater in de droge vlakte gebracht. Men zegt dat deze watermassa slecht werkt op 't klimaat van Alexandrië, maar de zoutbereiding in het meer levert der regeering elk jaar groote sommen op. Langzaam nadert de trein nu de Delta: overal zien we dammen, langs welke kameelen zich met statigen tred voortbewegen, kudden buffels en geiten. Hoe verder men komt, hoe meer men de zorg opmerkt, met welke het Nijldal bebouwd is. Overal is voor besproeiing zorg gedragen. Katoenvelden zoover het oog reikt, maïs, meloenen en tomaten, boschjes van hooge dadelpalmen, soms dorpen hier midden in, meer dan eenvoudige huisjes hier en daar van steenen uit Nijlmodder gebakken, of ook alleen van riet met modder bestreken, en met kegelvormige daken, dienend als duiventil, van welke dieren de mest zeer gewild is tot aankweeking der fijnere groenten: heele vluchten duiven ziet men dan ook bijeen. De Nijllanden, die kunstmatig besproeid worden, leveren nog 3 oogsten per jaar. Het is een eigenaardigheid dat men bijna nergens varkens ziet; zóó is de bewoner dier stre-

ken doordrongen van de schadelijkheid van het vleesch dezer dieren voor het bloed in dit heete land; des te meer ziet men den grooten, sterken, onvermoeiden Arabischen ras-ezel, die lang voedsel kan ontberen, en in de woestijn even rustig in de barre zon ligt als t'huis in den stal. In de verte zien we de toppen der piramiden van Ghizeh, en we komen nu spoedig te Caïro.

Caïro maakt terstond een zeer aangenamen indruk. De Arahische naam is: Masr el-Kahira, d. i. de aan overwinningen rijke stad. Het heeft 400,000 inwoners, en breidt zich steeds uit. Vreemdelingen vertoeven er winter en zomer, en steeds zijn alle hôtels overvol. Caïro heeft groote en breede straten en lanen, een prachtigen tuin in het midden der stad, een gezond droog klimaat, veel comfort en een Oosterschen tint over alles verspreid. Engelschen en Amerikanen zijn hier veel. En met de algemeene veiligheid is het gunstig gesteld, wat ook sommige locale bladen mogen zeggen; men merkt dit nog sterker als men ziet dat er veel Arabieren zijn, als een driftig lastig volkje bekend. Onze eerste tocht geldt de Citadel; niet ver van deze vindt men de oude moskee van Sultan Hassan, in 1365 gebouwd, met de plek waarop hij ook vermoord werd; men wil dat men de sporen van zijn bloed op de donkerder gekleurde steenen daar nog aantreft. Het verval van het gebouw is sterk, maar men ziet de sporen der oude Arabische bouwkunst uog duidelijk. De gebedsnis is van zeer kostbaar marmer. Er zijn twee bronnen voor wasschingen, en buiten de moskee is het praalgraf van den Sultan, met een hek omgeven. Tegenover deze moskee ligt een andere, grootsch opgezet maar nimmer voltooid. Deze beide moskeeën voorbijgaande, komt men aan 't plein

rumêle, een langwerpig, zeer zandig plein, waar de karavanen naar Mekka vertrokken. Hier is tevens de ingang der citadel. Twee wegen voeren er heen, een breede en zigzag, een smallere, door groote muren omgeven. In 1166 werd de bouw begonnen door Saladin, van wien men zei dat hij in Europa beroemder was dan in Egypte, in Dante's »Inferno" heeft hij zelfs een plaats. Vele kleine piramiden en de overblijfselen van Memphis hebben de bouwstoffen voor de Citadel geleverd. Op de binnenplaats vindt men een zeer vervallen moskee, en daarachter de Jozefsbron, die men door een donkeren gang steil naar beneden bereikt. Hierin zou Jozef door zijn broeders zijn neergelaten — met het verschil van vele eeuwen houdt de legende geen rekening! Wij komen vervolgens aan eene andere moskee, de albast-moskee, in 1857 eerst voltooid; de muren zijn van geel doorschijnend albast. De beide slanke minarets zijn overal op verren afstand van Caïro zichtbaar; het uitzicht is er schoon en interessant. Men ziet er het gansche Nijldal, de piramiden en de stad. Een wandeling door de straat Muski doet ons dadelijk het drukke leven te Caïro kennen. Reeds vroeg in den morgen begint de drukte hier, om tot één uur in den namiddag te duren, wanneer vele winkels om de hitte sluiten. De magazijnen zijn echter gewoonlijk van den tweeden rang, en meest met Europeesche goederen gevuld. Men krijgt te Caïro het beste overzicht van een stad, waar Oost- en West elkander ontmoeten. Alle mogelijke gelaatskleuren ziet men hier; van den gitzwarten Nubiër tot den Etheiopiër en den Europeaan; eigenaardig zijn de vele waterverkoopers met hun uitroep; »Moje" water! rinkelend met hunne koperen of porceleinen drinkbakken. Ook de limonade-ver-

koopers. Wij beschouwen de soldaten van het nieuw opgerichte kameelkorps; eigenaardig brullen die dieren. Twee saïs rijden in draf ons voorbij, er volgt een coupé met een vrouw uit een harem, een vrouwelijke bediende naast haar, en een eunuch op den bok. Soms kan men de gelaatstrekken door den sluier heen zien. Wij zien ezels met drijvers: ze schreeuwen, evenals de koetsiers: warda! (Guarda!). Wij merken de waterdragers op met hunne lederen zakken, bedouïnen, die in tenten wonen, zeer arm zijn en met weinig tevreden. De namen der straten zijn in het Arabisch en Fransch aangegeven. Wegwijzers en dergelijke personen zijn niet lastig zooals te Constantinopel; er zijn veel alleraardigste jongens onder hen, die makkelijk met de vreemdelingen omgaan, en Engelsch en Fransch spreken. Allerwege het vragen om een aalmoes: Bachschisch jâ Chawage! klinkt het in het rond — vroolijk, van uit de verte reeds als men b. v. op den Nijl vaart; het beteekent letterlijk: een aalmoes, o heer! Het verkorte »schisch" klinkt in 't Arabisch zacht en welluidend. Men antwoordt: »Schisch Mafîsch", en de vrager is even tevreden of hij een aalmoes had gehad. Neen schudden bij weigering begrijpt niemand. Het hoofd worde zacht maar beslissend achterover gebogen, de oogen sluiten zich half; wil men de ontkenning versterken, dan heffe men de vlakke hand eenigszins op, en men zegge er bij: jallah! jallah! of haideh! Ditzelfde geldt ook als men een koop weigert. Men kan zich niet verbeelden wat al zoo te koop wordt aangeboden als men voor een café zit; tot paarden toe, al de waren van Europa. Azië en Afrika! En altijd tracht men u aftezetten, al zweert de koopman, bij Allah, dat gij hem ruïneert.

MAHMOUDIJE KANAAL TE ALEXANDRIË.

De verlenging van de straat Muski is de rue neuve; zij loopt tot den oostelijken grens der stad; en onmiddellijk hieraan grenst het woestijnzand. Na een kwartier rijdens, zeer lastig door 't mulle zand, komt men aan de graven der Kalifen; ze zijn in verschillende moskeeën opgesteld, maar hebben veel geleden en worden bijna niet gerestaureerd. Twee grafmoskeeën slechts munten uit door grootte en stijl. De meest bekende is de gâma Kaif-Beij. Zij behoort tot de merkwaardigste overblijfselen der Arabische bouwkunst. Met hare vensters van gekleurd glas maakt ze een plechtigen indruk; het praalgraf is eenvoudig, maar aan weerszijden ziet men twee blokken graniet, waarop de afdruksels der voetzolen van den profeet door Kaïf-Beij uit Mekka meegevoerd. Op den terugtocht bezochten wij den beroemden tuin en het park, den Esbekije-tuin; deze vormt den grens tusschen het kwartier der Arabieren en het Europeesche of noordelijke, en is in 1870 aangelegd. In het midden is een groot meer, er is een café, een muziektent, een grot; er wordt koffie gedronken à la Turca, en gerookt op zijn Persisch (narghilleh). Er is ook een theater, en photographie-inrichting, een Grieksch restaurant met zeer goede Fransche keuken (men dineert 's avonds te 8 uur). De tuin is bovendien omgeven door Europeesche winkels, café's en restaurants. Merkwaardig is verder te Caïro de vischmarkt, niet ver van de place de la bourse, als 't ware een kwartier op zich zelf en 's avonds zeer levendig. Men vindt er alle natiën vertegenwoordigd, er heerscht de meest mogelijke vrije toon, zoowel in gesprekken als manieren.

Een merkwaardigheid in Caïro zijn de lantaarnopstekers. Een eerste aanblik overtuigt ons reeds dat 't een

gedrild corps is; zij dragen linnen grijzen pakken, hebben een turban op 't hoofd, en loopen blootsvoets, en zoo ziet men ze, in groepjes van vier of zes, aandraven om zich te verspreiden en ieder naar zijn eigen domein te gaan, met hunne bamboesstokken met lichtontsteker op den rug, inderdaad eenig in de geheele wereld. Na zes uur wordt het op straat weer levendig; rijtuigen, ruiters, waudelaars: de gewone rijtoer naar Gezîreh op het eiland Boelak, gelegen in een der hoofdarmen van den Nijl, wordt ondernomen. De Nijlbrug is zeer groot en breed. Gezïreh is een paleis, dat op last van Ismaïl Pacha gebouwd werd, en 32 millioen francs kostte; het is nu voor 2 millioen francs verkocht aan eene Engelsche maatschappij, die er een hôtel van zal maken. Men vindt er o. a. de kamers, door Keizerin Eugénie bewoond in 1869, tijdens de opening van het kanaal.

Wij vragen de aandacht voor Oud-Caïro. Op de plek waar dit staat, stond eens de tent van den veldheer Amer, die Egypte voor den Kalif Omar veroverd had. Bij het opbreken van de legerplaats vond men twee duiven, die boven in de Generaalstent hadden genesteld, en dit werd door den veldheer beschouwd als een goed voorteeken om op die plek een stad te stichten. Deze werd genoemd Fostât, tent in het Arabisch. Men ziet nog de sporen van vroegere grootheid. In 643 werd de groote moskee Gâma Amer door hem begonnen; de graftombe van Amer gold als een heilige plaats. Men vindt nog de zuil, die volgens de legende uit Mekka in één nacht door de lucht hierheen zou gevlogen zijn. In het Zuid-Oosten van Oud-Caïro is het Kopten-kwartier, geheel door muren omgeven, genaamd Dêr en nasâra: het huis der Christenen. Hier zijn verscheidene

Grieksch-Koptische bedehuizen, ook o. a. de Mariakerk. Men vertoont er een kleine kapel met zeer primitieve versieringen, in Byzantijnschen stijl, waar Maria met haar kind op de vlucht naar Egypte lang zou verbleven zijn. Het Koptische kruis is overal te vinden, maar ook overal sporen van groote armoede. Van hier laat men zich overzetten (in 't voorjaar waadt men door het water) naar Rôda, een eiland waar de beroemde Nijlmeter gevonden wordt: eene groote, breede vierkante put; in het midden een zuil, waarop de Arabische maat. Stijgt de Nijl zooveel dat de gewenschte hoogte is bereikt, dan wordt een dam met groote feestelijkheid doorgestoken, en 't water vloeit in de kanalen. 15 el is de gewenschte hoogte; 23 el is voor het land schadelijk. Aan de oostzijde van dit Nijl-eiland toont men de plaats, waar Mozes in zijn biezenmandje zou gevonden zijn. Men gaat gewoonlijk terug door het mede zeer vervallen Arabische kwartier, en ziet de bakkerijen der poreuze waterkannen, waarin het water in Egypte koel gehouden wordt. Zij worden met hun inhoud voor getraliede vensters geplaatst, zoodat de wind vrijen doortocht heeft. Het oude Caïro staat van de 7e eeuw, doch men kan 't nog jong noemen, als men bedenkt dat toen de bouw begonnen werd, de piramiden reeds 4000 jaar bestonden. Alles wat in Egypte niet ouder is dan 2200 jaar, kan men gerust »moderno" noemen: het woord »antico" heeft in dit land der mummiën een gansch eigenaardige beteekenis. Cleopatra behoorde tot het jonge Egypte!

Het Museum der Egyptische oudheden is het belangrijkste wat op dit gebied bestaat. Vroeger liet de berging van deze schatten te wenschen over: thans zijn ze voldoende onder gebracht in het gewezen paleis van den

Ex-Khedive Ismaïl. Beneden in de groote zalen zijn de mummiën in de sarcophagen opgesteld, en ziet men tevens alles op dit gebied wat in alle eeuweu heeft bestaan. Op groote schaal is hier alles vertegenwoordigd wat de Europeesche musea in het klein hebben. Herhaalde bezoeken zijn noodig om een eenigszins goeden indruk te krijgen. Van sommige mummiën zijn de gelaatstrekken nog zeer duidelijk en is het haar behouden. Ook de mummie van den scarabaeus, het dier hetwelk een voorname rol speelt in de Egyptische grafgeschiedenissen. Met den eeredienst der dooden heeft het oude Egypte zijn hoogsten bloei bereikt. Om te begrijpen hoe het mogelijk is dat wat 4 à 5000 jaar geleden werd geborgen, nog gaaf en ongeschonden is, moet men de droge lucht en de nabijheid der woestijn in aanmerking nemen.

Het bestijgen eener piramide. Als men over de piramiden spreekt, bedoelt men gewoonlijk de 3 groote van Ghizeh. Ze worden bereikt van een der dorpen uit, aan den rand der woestijn. Wij komen met ons rijtuig aan een zandweg, door een hoogen muur tegen het stuiven van het woestijnzand beschut. Daar 't rijtuig niet verder komen kan, loopen we over den muur. Dicht bij de piramide wacht ons een 20-tal Bedouïnen met een paar oude Sheiks (opperhoofden) op: spoedig zijn wij het eens over wat ze als noodige geleiders zullen krijgen, en de bestijging begint, aan de noordzijde. Eerst valt die gemakkelijk, maar hooger gekomen, vinden we trappen van ± een meter hoog; twee bedouïnen zijn telkens een trede vóór, en zoo worden wij opgeheschen en soms nog door een derden in den rug geduwd. Op een klein plateau, langzamerhand afgebrokkeld door de eeuwen,

is een schoon uitzicht. Het is eenig zelfs: aan den eenen kant hebben wij de woestijn, aan den anderen kant het vruchtbare Nijldal, het Mokattam-gebergte, Caïro met zijn Citadel en de moskee van Mohammed-Ali. Lang laten de bedouinen ons echter geen rust. Ze zaten eerst in een kring om ons heen, allerlei talen (Engelsch, Fransch, Italiaansch) sprekend, en vol blijde verwachting van het te verdienen geld. Sommigen boden hun antiquiteiten te koop, een andere biedt zich aan om voor onze oogen de piramide snel af te dalen en de volgende op te rennen, een derde verzoekt ons op een avond terug te komen, ten einde in de woestijn jakhalzen en hyena's met hem te schieten; 't moeielijkste van den tocht begint echter nog: de binnenzijde der piramide is aan de beurt. De bedouïnen zijn ons een pas vóór: we steunen op hunne schouders, en wij naderen nu den ingang. Zij zijn als leiders en helpers zeer aan te bevelen. Wij gaan naar beneden door een gang, één meter in het vierkant, wij glijden meer dan we loopen, dan wordt de ingang nog lager, en men is genoodzaakt een paar minuten op handen en voeten door het zand te kruipen. Nu volgt een gang opwaarts, tot men aan een zeer groot granietblok komt, den toegang afsluitend tot de zoogen. koningskamer, de plaats waar de vorstelijke sarcophagen stonden. Toen deze piramide onder Kalif Mamoed geopend werd, konden de werklieden dit blok, dat er toch door menschenhanden vóór gebracht was, niet verplaatsen; en zij brokkelden van den wand der piramide er boven zooveel af, dat men door over dit stuk graniet heen te klimmen (bij gebrekkig kaarslicht en op handen en voeten) den toegang verkrijgt. Men komt nu in een gang, die schuins naar

boven loopt, wederom ± een meter hoog en breed; de weg is glad, de steunpunten zijn uitgesleten; de bedouïnen met hunne naakte voeten staan echter vaster, en trekken ons op. Na 38 meter gestegen te zijn, komt men in de z. g. hal, die ruimer is, en van daar in de koningskamer: aan eene der zijden vindt men nog een sarcophaag zonder deksel: dien waarin Koning Cheops rustte. Van de hal uit gaan steile vierkante gangen naar beneden; een bedouïn daalt in een daarvan af met licht, waardoor eenige jonge vleermuizen verschrikt naar ons toekomen; Magnesium licht wordt ontstoken, en we zien hoe regelmatig de blokken op elkander zijn geplaatst. De lucht is hier koel: 's winters echter drukkend; en de terugtocht is zeer moeielijk. Een betere weg ware wel te maken, maar dan was de hulp der bedouïnen onnoodig; en daarom weten dezen elke verbetering tegen te gaan.

Wij begeven ons daarna naar den Sphinx, door het woestijnzand, op een dromedaris. Sommigen willen dat dit gedenkteeken nog ouder is dan de piramiden. Slechts het hoofd, de voorpooten en een deel van den rug komen uit het woestijnzand te voorschijn, de neus en de lippen zijn weg, daar de Mammelukken het beeld gebruikten als schijf voor hunne artillerie. De andere piramiden bij den Sphinx, en de vele particuliere graven hier in den omtrek, worden gewoonlijk niet door den toerist bezocht. Nabij de groote piramiden wordt nu in November a. s. een hôtel geopend: M e n a h o u s e, waar men de zuivere ozonhoudende woestijnlucht zal kunnen inademen. Er is altijd een frissche bries in de woestijn, behalve indien de C h a m s i n waait, die vermoeiend en vervelend is, doch immer tegen 6 uur 's avonds ophoudt. Als de Chamsin tot storm overgaat, heet hij Sammoem. Elken

nacht voert de wind het woestijnzand door de straten van Caïro, men voelt het binnendringen door de geopende vensters.

Wij bezochten ook de graven der Mammelukken, welke goed onderhouden zijn, en van buiten veelkleurig beschilderd. Op onzen terugweg hadden we het geluk eene deftige begrafenis te zien. Een man op een kameel rijdt vooruit, en deelt platte wittebrooden rond onder de armen, de lijkkist wordt gedragen, voorafgegaan en gevolgd door bedienden en door klaagvrouwen, dan volgen eenige rijtuigen met den harem des overledenen, het rijtuig van den gouverneur en een 30-tal politieagenten. Men staat stil langs den weg tot de stoet voorbij is.

Het gebouw der hoogeschool te Caïro is oorspronkelijk een moskee, en werd omstreeks 980 als hoogeschool ingericht. Sommige studenten zijn zeer arm: dezen worden door de Universiteit gehuisvest, gevoed en gekleed. Ze laten zich het hoofd scheren; men vindt in het gebouw waterbekken voor de wasschingen vóór het gebed, kasten waar de studenten hunne handschriften en boeken bewaren; gebedsnissen en een gehoorzaal, waar de studenten onder de lessen op den grond zitten, en alleen de professor op een verhevenheid staat. Alle mogelijke typen ziet men hier: het aantal studenten bedraagt ± 10,000. In eene straat, aan de hoogeschool grenzend, wonen niets dan boekhandelaren.

De belangrijkste tocht van Caïro uit is die naar Sakkara. Reeds vroeg in den morgen moeten wij op weg naar Boulak-el-Dakrûr, op den linker Nijloever. Vandaar gaat men met den trein in ± 3/4 uur, naar Bedraschên. Dadelijk na aankomst bestijgen we de ezels, die ons door het Nijldal over zijn geheele breedte zullen voeren. Be-

halve melk en meloenen is onder weg niets te krijgen; een der jongens draagt den mondvoorraad, uit het hôtel meegenomen. Wij rijden eerst naar het dorp Mitrahîne. gelegen op de plek waar het oude Memphis stond. Men ziet het reusachtige beeld van Ramses II, uit kalksteen vervaardigd, en in 1820 opgegraven. Het is karakteristiek oud-Egyptisch. Het dorp Sakkara naderend kunnen we niet genoeg opmerken hoe zorgvuldig het Nijldal bebouwd wordt, en hoe vruchtbaar het is. Op duizende jonge sprinkhanen wordt door mannen en vrouwen jacht gemaakt. In een kwartier zijn we aan den rand der woestijn, met de piramiden van Sakkara vóór ons, welke veel geleden hebben, en niet bestijgbaar zijn. We komen aan het huisje van den beroemden Franschen archaeoloog Mariëtte, die hier 4 jaren woonde om de opgravingen te leiden, welke zooveel belangrijks opleverden. Het allereerst gaan wij naar de Mastaba van Ti. Deze is geheel bedekt door woestijnzand, een nauwe deur wordt ontsloten en men betreedt de ledige ruimten. Het zijn nauwe kamertjes of cellen. Interessant zijn de wanden. Men ziet hierop in goed bewaarde reliefbeelden het gansche leven en bedrijf de oude Egyptenaren afgebeeld: de kleuren zijn o. a. zeer duidelijk, ofschoon dit graf gebouwd is in de 5e dynastie = 3300 jaar vóór Chr. Alles — de jacht, de visscherij op den Nijl, het binnenhalen van den oogst, het slachten van vee, het bouwen van schepen — alles ziet men even duidelijk. Van hier gaan we naar de graven der Apis — stieren, op ongeveer vijf minuten afstands, en ook door Mariëtte ontdekt. Men treedt een groote poort binnen, en daalt dan in de grafkamers. Ze bestaan uit een lange gang, 3 meter breed en 6 hoog, geheel in de rotsen uitgehouwen, talrijke nis-

sen, waarin de sarcophagen van graniet of kalksteen stonden met de stieren er in. Mariëtte vond de meeste sarcophagen geopend en beroofd: slechts in één nog een mummie met gouden sieraden.

In de voormalige woning van Mariëtte wordt de mondvoorraad aangesproken. Hier woont de Sheik, die het toezicht op de graven heeft. Onder een groote vierkante galerij worden ons stoelen gegeven — meer niet; zelfs het water is hier brak, daar men alleen in den winter op talrijk bezoek rekent. De ezels blijven maar in de brandende zon liggen, en krijgen niets; de sheik, drogman en ezeldrijvers zitten op eerbiedigen afstand tegen den muur gehurkt. 's Winters weergalmen hier alle talen; nu is het hier doodstil. Een frissche bries waait uit de woestijn.

Wij steken nu naar den anderen Nijloever over, en komen aan de badplaats Helouan. Hoewel geheel door de woestijn omringd, ziet zij er vriendelijk uit met hare goede hôtels en vele villa's. Zij heeft zeer sterke zwavelbronnen. Het badhuis is goed ingericht en draagt het opschrift: »abbiate speranza voi che entrate'', in tegenstelling met Dantes wanhopige plaats in zijn Inferno. In het laatste seizoen bedroeg het aantal badgasten 80 mille. Wij passeeren op den terugtocht naar Caïro een trein met galeislaven, die met ketens aan handen en voeten zware steenblokken inladen, uit een naburige groeve gehaald; een cordon van schildwachten omringt hen. Een Nubiër houdt toezicht met een zweep van hippopotamus-vel in de hand, de arbeid is uiterst zwaar, doch niettemin zien de slaven er goed uit. Ook een tocht naar het dorp Matarije is aan te bevelen; men vindt hier een tuin met een bron, waarbij volgens de

legende Maria op haar vlucht naar Egypte zou gerust hebben. In 1869 gaf de ex-Khedive Ismaïl dezen tuin aan Keizerin Eugénie ten geschenke. Verder zagen wij den obelisk van Heliopolis, eenzaam tc midden van nu bebouwde akkers, het eenige overblijfsel van de eens zoo vermaarde zonnestad.

In den vroegen morgen verlaten wij Caïro met bestemming naar Suez, het van harte een tot wederziens toeroepend.

IV.

Van Caïro naar Suez—Singapore.

Er loopen alleen gedurende den winter expres-treinen van Caïro naar Suez, zoodat men in den zomer zeven uren in den trein zit. De weg, dien men aflegt, is echter zeer belangwekkend. Men passeert Kalioub, de hoofdplaats der provincie van dien naam, komt na een paar uren sporens te Zagâzîk, een stad met ruim 40,000 inwoners, het centrum van den Egyptischen katoenhandel en het graanvervoer. Hierna loopt de trein langs het beroemde zoetwater-kanaal, dat reeds ten tijde der Pharaös werd aangelegd, om den Nijl met de Roode Zee te verbinden. Toen het Suez-kanaal gegraven werd, werd dit eerste ook weer bruikbaar gemaakt, hoofdzakelijk om Ismaïla en Suez van drinkwater te voorzien. Men komt nu weldra aan de Arabische woestijn; aan de eene zijde ziet men niets dan zandige heuvels, aan de andere het kanaal. Wij naderen het station Tell-el-Kebîr, en na een uur Ismaïlia, waar het verkeer zeer levendig is, en men ongehoorde prijzen aan het stations-buffet vraagt. Ismaïla

maakt een aangenamen, vriendelijken indruk. Een weinig verder zien wij de plaats waar het kanaal verbonden is met het Suez kanaal. Wij komen nu aan de bittere meren; donkerblauw is hun water, scherp steekt het af tegen het wit blinkende zand der woestijn. De spoorweg moet hier voortdurend van zand schoon gehouden worden, zullen de treinen kunnen rijden.

Aan het station te Suez de gewone bestorming door drogmans, ezeldrijvers en dergelijken. Het hôtel d'Orient is zeer goed, hoewel eenvoudig. Wij vernemen dat de koffers reeds aan het douanenkantoor zijn aangekomen, wij gaan er heen begeleid door een gansche optocht ezeldrijvers, lastdragers, schoenenpoetsers, en schrijden langzaam op waardige Oostersche wijze voort. Dit hebben wij reeds geleerd, evenals het antwoord op de talrijke vragen om een aalmoes. De zon roostert onze ruggen, onze hoofden zijn voldoende beschermd door den practischen witten helmhoed, wij laten soms een »jallah" hooren als de vraag om Bakschisch ons te machtig wordt, en hebben niets in onze handen dan een staart aan een korten stok bevestigd, waarmee we de lastige vliegen afweren. Gelukkig helpt ons de douane-officier, die er is al is het kantoor gesloten, en maakt een uitzondering op het bekende Oostersche: »doet nooit heden wat ge morgen kunt doen". De visitatie heeft voornamelijk ten doel te zorgen dat de vreemdelingen geen oudheden uitvoeren. Nadat de koffers op de ruggen der lastdragers zijn terechtgekomen, met bestemming naar het stoomschip dat ons verder zal brengen, dineeren we in de open lucht onder de waranda van het hôtel. We zien Suez: de rue Colmar is de voornaamste straat, er zijn enkele winkels en twee bruikbare cafés. Het Arabi-

sche kwartier is vrij uitgebreid: men vindt er cafés chantants en dansants. — puur Arabisch. Den anderen morgen om 6 uur reeds nemen wij een Turksch bad; men moet in het Oosten zijn om het nut zelfs hiervan in te zien. De trein brengt ons hierna in 5 minuten naar Port-Tewfik, over een 8 kilometer langen dam. De haven is genoemd naar den tegenwoordigen Khedive, en de havenwerken zijn zeer belangrijk. De lucht is hier beter dan in Suez. Men vindt er een gedenkteeken voor den Engelschen luitenant Waghorn, welke vóór de Lesseps reeds voor het kanaal ijverde, maar op wiens streven men geen acht sloeg, en die te Suez in armoede stierf. Wij brengen een bezoek aan onzen zeer vriendelijken vice-consul. Om 5 uur kunnen wij Suez verlaten met een stoombarkas der Messagerie, die ons over den Indischen Oceaan naar Insulinde zal brengen. Ons schip heet »Salazie", en wij gaan langs een gemakkelijken trap door de deur van de batterie aan boord.

Om 6 uur zitten wij aan tafel: in een drijvend hôtel, zou men kunnen zeggen. Alles, menu, bediening, is uitstekend, alle dranken »frappé", de wijn »y compris" — bij de Fransche messagerie is men met 't nemen van zijn biljet van alles af. Van de 40 1e klasse passagiers, zijn er 10 Hollanders. Verder heeft men den Franschen Gouverneur-Generaal, die naar Tonkin gaat, met familie en gevolg. Achttien nationaliteiten zijn er in het geheel. De Hollanders bewegen zich het gemakkelijkst door hunne uitgebreide taalkennis. Het is karakteristiek Engelsche en Fransche dames gearmd te zien wandelen, zonder dat ze elkander een woord kunnen toevoegen! Chineezen doen het grove werk aan boord: men wordt 's morgens door hanengekraai gewekt: schapen, kippen

en kalkoenen zijn in grooten getale op het middendek, als voorraad voor de keuken. Tusschen 6—8 's morgens is het négligé op zijn Indisch toegelaten; tusschen 9—11 heeft 't déjeuner à la fourchette plaats; te 1 ure lunch, 6 uur dinér, en 8 uur 's av. thee of grog. Verder zijn voor de dorstigen voortdurend verfrisschingen te verkrijgen. Het geheele schip is electrisch verlicht: men draait slechts op een knop in zijn hut, en men is gereed. De groote warmte van de Roode Zee doet zich langzamerhand gevoelen, ook de avonden brengen geen koelte, daar er bijna geen bries is tusschen de 2 woestijnen in. Het water is blauw evenals dat der Middellandsche Zee, slechts in het zuiden neemt het op sommige tijden van het jaar een roodachtigen tint aan, door de vele koraalriffen. De warmte is op den dag in de Roode Zee 32 graden R., in Juli en Augustus 43. In die maanden wachte men zich de Roode Zee te bevaren. Toch kan het er in December zoo koud wezen, dat de kachel aan boord aangelegd moet worden. In de Golf van Aden scheen ons de hitte echter nog drukkender, daar men zoo dicht langs de Arabische kust vaart. Zoodra we het anker op de reede van Aden hebben laten vallen, is de warmte verstikkend; velen gaan dan ook aan land om de waterreservoirs te bezoeken, hier opgericht, omdat er soms in geen twee jaren regen valt. De meesten echter blijven lusteloos op het schip. Aden ligt zeer schilderachtig op amphitheatersgewijs gegroepeerde geelroode rotsen; het levert verder niets bijzonders op, en is een plaats van aankomst der karavanen uit Arabië. Het bedelen is hier weer in vollen gang; de Arabieren, die ieder schip in booten omringen, hopen maar dat iemand geld naar beneden zal werpen, dat ze dan, eer het diep gezonken

kan zijn, opduiken en zich toeëigenen. Ook struisvogelveeren worden te koop geboden voor ongehoord hooge prijzen, en tegen dat het schip op vertrekken ligt, dalen de prijzen enorm. Tegen den middag lichten wij het anker; de kommandant belooft dat we spoedig in een ruimer zee zullen komen; de roulis komt reeds opzetten. Het schip schudt en stoot, en men voelt zich onaangenaam. Na het eiland Socotera gepasseerd te zijn, zijn wij in den Indischen Oceaan. De roulis neemt toe, en velen begeven zich naar hunne hutten, maar kunnen het er niet uithouden, daar de poortraampjes om den wind gesloten zijn. Den volgenden dag wordt het nog erger: de kommandant heeft 't reeds voorspeld. Wie zijn stoel op 't dek niet vastgesjord heeft, rolt er mee tegen de verschansing; over de geheele lengte van het dek worden touwen gespannen, om den waggelende loopers steun te geven. Massa's borden vliegen tegen den grond, en in de keuken hebben onvermijdelijke ongelukken plaats; in de eetzaal vindt men geen tafellaken meer, en die nog soep kan verorberen moet dit met zekere handigheid doen. Door een groote golf is de rookkamer onder water gezet; men had vergeten de ramen aan stuurboord te sluiten. In den nacht kan men het in de hutten niet uithouden; sommigen slapen op het dek doch worden reeds te 4 uren gestoord door mannen »pour la toilette du pont"; alles wordt aan boord gewasschen, geboend, op orde gebracht. Na ruim 2 dagen neemt de wind (roulis) af. Men herademt weer; wij hebben de golf van Aden achter den rug, allen herstellen zich en zijn tevreden. Een Chineesch legatie-secretaris photografeert iedereen met zijn toestel; men krijgt echter geen producten er van te zien. Een Russisch kapitein, komende van de

Zwarte Zee, reist naar Oost-Siberië langs dezen kolossalen omweg, omdat de reis per slede door Siberië zoo kostbaar is. Een Fransch schout bij nacht gaat zijn eskader rejoigneeren »dans l'extrême Orient". Een Belg gaat naar Peking, een Zwitser naar Manilla, de Hollanders gaan natuurlijk naar Insulinde. De doctor aan boord, die reeds vele reizen deed, houdt vol dat alle klimaten ongezond zijn, »excepté le midi de la France". In één woord, allen praten weer, allen zijn opgeruimd, en alle leed is vergeten.

Door electriciteit wordt voortdurend alles koel gehouden aan boord; de tocht, in het noorden zoo gevreesd, wordt hier kunstmatig opgewekt. Wij zijn twee dagen van Colombo verwijderd. Stortbuien, die 's avonds neervallen, toonen aan dat wij in den natten mousson zijn; 's nachts om één uur komen wij in de haven van Colombo. Men begint terstond kolen in te laden; Cingaleezen komen aan boord om waschgoed vragen, doch wij onderwerpen ons linnen niet aan die kunstbewerking à la minute. Den volgenden namiddag om 4 uur toch moet het goed weer kant en klaar aan boord zijn.

De aanlegplaats te Colombo is zeer levendig; de stad ligt in een halven cirkel om de baai. Wij gaan naar het hôtel d'Orient, en terstond vallen ons daar de bedienden in het oog; het zijn weer Cingaleezen met flinke gezichten, prachtig dik donker haar en witte tanden. Ze maken veel werk van dit hoofdhaar, en dragen het als de vrouwen van achteren in een knoop bijeengebonden en met een schilpadden kam op den kruin. Nimmer dragen deze mannen eenig hoofddeksel: tegen de zonnestralen beschutten ze zich door een parasol. De markt te Colombo is zeer levendig; wij passeeren na een rit door de stad

de schipbrug, en komen aan een lang dorp, dat tot de stad gerekend wordt. Langs den weg ziet men de woningen der inboorlingen, half schuil gaande in het bosch van kokospalmen en banaanboomen; ze zijn eigenlijk den naam »woning" niet waard, 't zijn slechts hutten van riet en bamboes, van voren half open. Wij zien het natuurleven in al zijne vormen: de betelkauwers, hun lippen hebben een bijzonder frissche roode kleur. Mannen en vrouwen gaan met manden op 't hoofd naar de markt; huifkarren met gevlochten palmbladen als dak, getrokken door kleine bultige koeien. die een draf als een paard aannemen. De wegen zijn rood van kleur en uitstekend aangelegd; de bodem houdt zeer veel ijzer in. De zeer oude tempel van Boeddha is voor het inwendige niet toegankelijk; wij zagen een nieuweren, met het geschilderde beeld van een kolossalen slapenden Boeddah, al de kleuren van den regenboog vertoonend, en zonder eenige kunstadspiratie uitgevoerd. Van de fresco's tegen de muren valt niet veel beters te zeggen. Wij keeren langs denzelfden weg terug, en komen aan Skinners-road, een prachtigen breeden beschaduwden weg langs het meer, aan het einde waarvan de Cinnamon-gardens, een park waar groote struiken staan, wier bast de kaneel oplevert. In den nog levenden bast proeven wij duidelijk den kaneelsmaak.

Na een Turksch bad wordt in de luchtige en ruime eetzaal van het hòtel de lunch gebruikt. Deze is niet zoo goed als de Fransche op het schip, doch de rijsttafel voldoet aan alle vereischten. Wij aten hier voor het eerst de mangostine, een sappige, heerlijke vrucht, van binnen spierwit met groote steenen. De bast is echter bitter als kina. Na den lunch (tifin in het Oosten genoemd) ver-

zamelt men zich in de breede luchtige galerij; handelaars komen hun waren opdringen, vooral Cingaleesch zilver en houtsneewerk, geslepen steenen en ringen. Vóór het hôtel vertoont een goochelaar zijn kunsten, waaronder de in Indië zoo bekende mango-trick. Hij plant een mango-boon in den grond, gevormd door een hoopje aarde, dat hij zich laat aanreiken, giet er water op, en dekt het met een doek toe. Intusschen doet hij eenige andere kunsten, na eenige minuten licht hij den doek op, en een klein groen blaadje is zichtbaar. Hij giet weer wat water op de aarde, dekt deze op nieuw toe, en na eenige minuten, als de doek weer opgelicht is ziet men een gansche plant, met lange lichtgroene bladeren, gelijkend op een stronk andijvie. In een mandje naast hem is een cobra-slang, welke hij om zich heen windt; naar men zegt wordt het dier eerst onschadelijk gemaakt, zoodat zijn beet niet langer vergiftig is. De beet van een volwassen cobra heeft toch binnen 10 minuten den dood tengevolge, en men beweert dat er daartegen geen tegengif bestaat. Is het dier echter nog jong, dan is de patient mits door tijdig aangebrachte hulp, te redden. Tegen 4 uur gaan wij weer scheep. De 2 talen, die op Ceylon gesproken worden, zijn het Cingaleesch en het Tamiel: beiden hebben een geheel ander letterschift. De Katholieke godsdienst is hier zeer verspreid, en men ziet te Colombo vele kerken, nog uit den tijd toen de Portugeezen er zich vestigden. Ook bestaat de kasten-indeeling nog op groote schaal te Ceylon. In het midden van het eiland wonen nog de Weda's, de oudste bewoners er van; ze zijn wilden en leven in de bosschen. De andere bevolking huist aan de kust. Een eigenaardigheid van Ceylon is dat er tegelijkertijd twee

moessons heerschen: het regent aan den eenen kant van het eiland, terwijl het aan den anderen droog is. De Tamiels zijn forscher gebouwd dan de Cingaleezen, zij bezitten meer werkkracht, doch de laatsten zijn beschaafder, en neigen zich tot de Europeanen, met wie ze zich trachten te assimileeren.

In de straat van Malakka houdt het schip langs de kust van Malakka, overal steken kleine eilanden, geheel begroeid, uit de zee op, de watervlakte is effen, en neemt verderop eene lichtgroene kleur aan. Tegen 5 uur 's morgens stoomt men de haven binnen, die Singapore heet, kenbaar aan twee rotsblokken beschilderd met de woorden »harbour", hierdoor heengaande ziet men verder niets, op een haven gelijkend, veeleer een breede rivier. Aan weerszijden ziet men op de begroeide rotsen, villa's en gebouwen zeer vroolijk uit het zware loof der omringende boomen komen kijken. Verderop nabij de ankerplaats, ziet men de reusachtige kolendépots, waar elke hier passeerende stoomer zijn voorraad opdoet. Ieder neemt afscheid, sommigen vinden zich in 't Hôtel Europe terug, waarheen de meesten zich begeven, nadat de bagage is overgebracht op de »Godavery" die de Hollanders naar Batavia zal brengen. De rijtuigjes zijn klein geheel dicht met zonneblinden, de luchtcirculatie, zooals men ze in het Oosten slechts daar te zien krijgt. De wegen te Singapore zijn breed, effen en goed onderhouden, met dezelfde geelroode kleur, als die van Ceylon's hoofdstad Colombo. Het paleis van den Gouvernenr ligt prachtig op een heuvel, met gezicht op de haven.

De zon gaat onder, en vertoont prachtige lichteffecten want het is de periode van de natte moesson, daar de plaats boven den evenaar ligt. De Botanische tuin wordt bezocht, heeft veel merkwaardigs en is met zorg onderhouden. Het hôtel is zeer levendig, door de vele bezoekers, want hier is men in een der grootste brandpunten van het wereldverkeer, Oost en West komen hier samen, en ieder houdt hier 1 of 2 dagen halt, na een zeereis. De bevolking is zeer gemengd, veel Chineezen, de Maleische taal het meest verspreidt. Wij maken het eerst kennis met de »jinrikischa" het Japansche karretje door een man getrokken, hier zijn het Chineezen, die als paard dienst doen. Zij zijn zeer lastig, die »mensch-paarden" voor de bezoekers van het hôtel; vertoont zich echter een politieagent, zoo zijn zij als met een tooverslag verdwenen. Voor het hôtel, langs de zee, is een groote weg waarop na 4 uur de beau-monde rondrijdt of wandeld.

Den volgenden dag stoomen wij op »de Godavery" het eiland Banka voorbij, en later die talrijke eilandjes welke in de Java-zee liggen, alvorens men het groote eiland nadert. Een er van heet »Onrust" waar vroeger de schepen ankerden, en een loods aan boord kregen om naar den »Grooten boom" te gaan. Nu laat men het eiland rechts liggen, en stoomt de mooie groote, veilige haven van Tandjong-Priok binnen. Op de pieren aan weerszijden staan kleine vuurtorens, in de haven komt nog een loods aan boord, om het schip te brengen naar de aanlegplaats aan den vasten wal. Wij passeeren het admiraalschip, kenbaar aan de 3 gouden ballen op de vlag in den top. Van de landzijde genomen houdt de linkerpier de aanslibbing tegen, welke steeds door de rivier Tji-Liwong wordt veroorzaakt. De rechterpier werd

reeds 2 maal gedeeltelijk weggeslagen, nu hebben zich koraaldieren tusschen de bazaltblokken gezet, ook schelpdieren en allerlei mossen, welke tot de hechtheid schijnen bij te dragen. Zij, die in vele havens ingescheept en ontscheept zijn, toch weten het genot te waardeeren over den loopplank in eens aan den wal te zijn. Al die havens der Middellandsche-, Roode- en Indische Zee leveren niet veel verkwikkelijks op voor den reiziger. Slechts Singapore en Tjandjong-Priok hebben hunne aanlegplaatsen aan den vasten wal voor de groote schepen. Alles ziet er netjes uit, de douanen zijn niet lastig, men passeert een lange reeks pakhuizen, en dan ziet men een flink station. Van daar is het nog ruim een half uur sporen naar 't station »Weltevreden". Vele treinen gaan op en neder, boven verwachting heeft zich het verkeer uitgebreid en de lijn winstgevend gemaakt.

V.

Java. — Batavia en Buitenzorg.

Slechts om de reisroute getrouw te volgen, is het dat wij Batavia en Buitenzorg aanstippen; zij zijn toch genoeg in het moederland bekend. Wij vermelden uit eerstgenoemde plaats het Koningsplein, ± een uur in den omtrek, geheel met gras begroeid; aan de Oostzijde loopt de spoorweg naar Buitenzorg, aan de Westzijde is het Museum van het Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen. Door een breeden rijweg kan men het plein schuins oversteken. De woningen (villa's) in het rond zijn om hare aangename koelte zeer in trek. Ten Oosten van het Koningsplein vindt men het Waterlooplein, mede zeer uitgestrekt, met het Hooggerechtshof en het Paleis van Weltevreden, waar de Gouverneur-Generaal op gezette tijden recepties houdt. Hieraan grenst de Officieren-societeit, »Concordia" genaamd, met grooten tuin, waar 's Zaterdagsavonds muziek te hooren is. Het gebouw maakt een aangenamen indruk; het is van buiten geheel wit, er is een keurig onderhouden danszaal, mede met

wit marmer belegd en alles ziet er even luchtig en frisch uit. De burger-societeit heet »de Harmonie", en heeft een uitgebreide leestafel, goede consumptie en veel gemakken en comfort. Eene zijde van het Waterlooplein wordt geheel door officiers-woningen ingenomen. Het Waterloo-monument is niet bijzonder gelukkig; verdienstelijker uitgevoerd is dat van Jan Pietersz. Koen. Veel van de glorie van oud-Batavia is verdwenen; van het gesloopte kasteel is nog slechts de Pinangpoort over, gewit en met acht zuilen, aan de eene zijde twee afschuwelijke beelden: Mars en Minerva. De zaal van het komediegebouw, waar van tijd tot tijd de eene of andere Europeesche troep optreedt, is niet groot, maar door een breede luchtige galerij omgeven; men kan er alles goed overzien en ook de verlichting is er voldoende. De eenige bovengalerij wordt immer door soldaten bezet, met hunne donkerkleurige Dulcinea's, enkelen soms in Europeesch kostuum. Italiaansche opera of Fransche komedie zijn het meest in trek. De groote handelaren steunen de zaak echter niet meer, gelijk voorheen en daardoor is deze in verval.

Buitenzorg is in 5 kwartier van Batavia uit met den trein te bereiken. De weg stijgt, van daar noemt men naar Buitenzorg gaan, ook »naar boven gaan". De indruk, dien men krijgt van het paleis van den Gouverneur-Generaal is zeer gemengd. De ligging is bijzonder statig, maar het wordt toch zeker door menige Hollandsche buitenplaats overtroffen. Hoewel het comfortable is gemeubileerd, zou men er toch meer weelde verwachten. Maar men bedenke, dat draperiën, kleeden en gordijnen in Indië niet op hun plaats zijn en het is bekend, dat in de vertrekken van den Gouverneur-Generaal de ther-

mometer nooit boven de 81° stijgt, wat benijdenswaardig koel kan genoemd worden.

Buitenzorg heeft een goed station en een prachtig uitzicht o. a. in het hôtel Bellevue. In de achtergalerij ziet men op den Salak, met 4 spitsen, geheel met boomen begroeid; iets lager plantages tegen de helling; op den voorgrond de kali (rivier), ondiep als het niet in den regentijd is en met tallooze afwisseling van baders, in het water spelende kinderen en waschvrouwen. De wolken op de toppen van den Salak brengen voortdurend door de schaduw die zij afwerpen, de schoonste lichteffecten te weeg. Vlak onder de galerij van het hôtel loopt de spoorbaan, van tijd tot tijd snort een trein voorbij. Dit is het eenige wat aan Europeesche beschaving doet denken; uren lang kan men hier van het uitzicht genieten in dit echt Indisch bergland.

Beroemd is op Buitenzorg 's Lands Plantentuin. Een groot deel er van omgeeft het paleis van den Gouverneur-Generaal, en de wandeling er in staat voor een elk open. Men vindt er allerlei soorten van boomen, planten en gewassen; de leiding van Dr. Treub, die aan het hoofd staat, is uitstekend, en de tuin voert Nederland's naam op botanisch gebied tot een eerste hoogte op.

Wij begeven ons thans naar Java. De haven van Tandjong Priok is zeer ruim en gemakkelijk, en het onmiddellijk van den vasten wal in- en ontschepen een groot voordeel, dat slechts hij die in deze streken gereisd heeft, kan waardeeren. Waar toch de schepen niet aan de kade kunnen komen, gaat dit altijd met vele moeielijkheden gepaard, en bij onstuimige zee is het niet immer zonder levensgevaar. Wij hebben niets dan lof voor het Stoom-

schip Carpentier van de Kon. Paketvaart, dat ons naar Samarang brengt. Er zijn twee etmalen voor den overtocht noodig. De aankomst te Samarang levert niets merkwaardigs op: het hôtel Paviljoen is vroolijk gelegen tegenover de aloen-aloen, een groot plein, waar allerlei feesten worden gegeven, en uitspanningen vertegenwoordigd zijn, o. a. de »Montagne russe". Samarang is warmer dan Batavia. Het Gouvernementsgebouw is een groote steenen massa: een scheur hier en daar toont den invloed van de eene of andere aardbeving aan.

Op een uitstapje naar het een groot uur verwijderde Tjandi komt men langs de zeer groote inlandsche begraafplaats; de stad leed vroeger veel van de cholera: thans is dit verbeterd na het boren van arthesische putten. Tjandi heeft riant gelegen landhuizen, door bewoners van Samarang als tijdelijk verblijf gekozen. De stoomtram verbindt beide plaatsen. en doet den afstand slechts 20 minuten bedragen. Ook wonen in Tjandi vele rijke Chineezen, die tevens op de berghelling hun particuliere begraafplaatsen hebben, waaraan ze groote sommen besteden. De grafsteenen zijn van een bijzonder soort Chineesch graniet met beeldhouwwerk, uit China aangevoerd: de groote bezendingen steenblokken dienen tevens — praktische Chineezen! — om.... opium binnen te smokkelen. Een merkwaardigheid van Samarang is mede het Chineesche kamp. Het is zeer uitgestrekt en door een muur omgeven: men vindt er speelhuizen en amfioenkitten. Daar de Chineesche vrouwen haar land niet mogen verlaten, vindt men hier uitsluitend verbintenissen met inlandsche vrouwen, waaruit, naar men wil, de groote sterfte onder de kinderen ontstaat.

De spoortrein van Samarang naar Ambarawa levert

verscheiden schoone gezichtspunten op; het laatste deel der baan loopt steeds opwaarts; links en rechts diepe ravijnen, nu met kalme beekjes, maar die in den Westmoesson vaak tot bruisende bergstroomen aangroeien. Hier en daar stoomt men door een djattie-bosch, dat met zijne bladerlooze boomen een eigenaardig effect maakt tusschen den weelderigen plantengroei en de rijstvelden. De djattie is de Javaansche eik; het hout er van is buitengewoon hard en heeft het voorrecht dat het nooit door de witte mieren aangetast wordt, waarom het Gouvernement dit hout en de aankweeking er van onder zijn voortdurende zorg neemt. Een merkwaardigheid te Ambarawa is het fort Willem I, dat in een moeras gebouwd is en daardoor schatten heeft gekost.

Bij een uitstapje naar Magelang stijgt men zoodanig, dat 8 trekdieren voor den wagen hier en daar niet voldoende zijn, en men dommekrachten moet aanwenden. De residentie Kedoe is de kleinste van allen, doch zóó bevolkt dat zij in verhouding de meest bevolkte landen van Europa overtreft. Magelang is er de hoofdstad van. Een gewilde uitstap van hier is naar den berg Tidar, nog 400 voeten hooger, waar men een ruim uitzicht heeft op al de bergen in den omtrek, o. a. ook op de vulkanen Soembing en Sindoro. — De Javaansche legende noemt den berg Tidar den kop van den spijker, waarmede Java aan de wereld is bevestigd. — Van Magelang naar Djocjocarta gaande, ziet men den beroemden tempel van Boeroeboedoer, in 1835 ontgraven uit onkruid en asch, die veel geleden heeft, maar toch nog een grootschen indruk maakt. Eveneens is het met den tempel van Mendoet, waar zich een reusachtig beeld van Boedha bevindt. In de muren vindt men de gedrochtelijkste dieren gebeiteld,

die den tempel heeten te bewaken. Men kan slechts bij benadering den tijd noemen, waarin deze tempels zullen gebouwd zijn.

Het laatste gedeelte van den weg van Magelang naar Djocjocarta is zeer slecht, een bewijs, dat men in de Vorstenlanden is, waar de wegen door de vorsten onderhouden moeten worden, en menige aanmaning van het Gouvernement daartoe noodig is. — Djocjocarta is eene riante stad: de Europeanen zijn hier trouw aaneengesloten, en de sultan staat met de regeering op een goeden voet. Zijn paleis is zeer uitgebreid: een stad schier op zich zelf. Zijn lijfwacht vormt een vreemden aanblik door het half oud-Javaansch, half modern kostuum. Als vormde het 't middelpunt van een tooversprookje, rijst hier 't zoogenaamde waterkasteel van Djocja tusschen nu droge grachten omhoog: vroeger toen dit den sultans tot verblijf strekte, waren die vol water; het is nu verlaten en geheel begroeid, wat aan de schoone slaapster in het bosch doet denken. — De graven der sultans, die bezichtigd kunnen worden door tusschenkomst van den Resident, leveren niet veel bijzonders op; om er te komen rijdt men met rijtuig en al door een ondiepe rivier, zoodat men zou kunnen gaan denken dat bruggen onnoodige weeldeartikelen waren. Deze graven staan bij de Javanen in een reuk van heiligheid: niemand weet wanneer ze werden ontdekt. Belangrijker zijn de graven (8 in getal) die men ziet te Brambanan, een station van den spoorweg naar Djocja. Sedert een jaar zijn ze eerst van puin en onkruid ontdaan: ze zijn zeer merkwaardige teekenen van oude bouwkunst. Ze zijn waarschijnlijk jonger dan de tempel te Boeroeboedoer. Men vindt er groote, goed bewaarde beelden met olifantskoppen en apengezichten,

naar men wil in verband met de oud-Javaansche overlevering van een rijk van een koning der apen. Deze laatste opgravingen zullen, indien algemeener bekend, zeker de aandacht trekken, en eene merkwaardige bijdrage leveren tot de studie der monumenten van Java.

Wij komen nu in Solo, welks keizer zeker nog de grootste zoogenaamde onafhankelijke vorst van Ned. Indië is. In zijn verblijf, Kraton genaamd, houden zich 10.000 menschen metterwoon op. Suiker- indigo- en koffiecultuur brengen hier groote schatten aan, vooral de suiker; van daar dan ook dat de levenswijze van den keizer en hem die het dichtst naast hem staat, den Prins Mangkoe-Negoro, zeer weelderig is. Vele feesten worden gegeven, de aanleg van tuinen en de verlichting zelfs van het Paleis met electrisch licht, bewijzen dit. In den laatsten tijd echter administreert het Gouvernement de financiën van den Prins, die te hoog heeft geleefd. — Het hof van Solo houdt sterk de hand aan de oude zeden en de etiquette, o. a. bij feesten; en hierdoor is de toevloed van vreemdelingen, die deze gebruiken enz. gaarne willen zien, zeer groot. Ook wij hadden het buitenkansje het huwelijk van vier prinsen, zonen van den keizer, bij te wonen.

Nadat de voorbereidende plechtigheden hebben plaats gehad, naderen één voor één de bruidegoms, al hurkende en met groote passen voortgaande op de toppen der vingers steunende, waarna door den priester de inzègening plaats heeft. Na nog vele ceremoniën, heeft des avonds om 7 uur het officieele bezoek plaats van de jonggehuwden aan den Resident. Er zijn ± 500 gasten. Ten 10 ure 's avonds begint het officieele diner: de tafels schijnen onafzienbaar lang: in de galerij buiten zitten de

inlandsche hoofden. De spijzen zijn middelmatig, maar er wordt een stevig glas wijn gedronken: de menu is Fransch. Bij het dessert staat de Resident op, en drinkt in het Javaansch de gezondheid van den Soenan, iets later eerst die van de jonggehuwden. — Na afloop van het diner gaat men naar de Pendoppo, speeltafeltjes staan gereed, andere gasten praten of kijken naar Javaansche acteurs, die een spiegelgevecht leveren begeleid door Gamelang-tonen. Om 4 uur, en nog later 's nachts, wordt soms een dergelijk groot feest eerst afgebroken, waarvan wij de détails onvermeld lieten om niet te veel plaatsruimte in te nemen.

Het Javaansch tooneel wordt op twee wijzen vertegenwoordigd, ten eerste de gewone »wajang" of komedie, waarbij poppen de acteürs zijn, dus een soort van marionetten-spel, deze is het meest verspreid als weinig »kostbaar. Ten tweede heeft men de »wajang orang" waarbij altijd personen optreden, en de acteurs en actrices van goede troepen hooge gages genieten, zelfs volgens den Indischen standaard van werkloon. De hoofdzaak bij het Javaansch tooneel is, wat de tooneelspelers aangaat, vlugheid en kracht gepaard met sierlijkheid van bewegingen en plastische standen; daar waar gesproken wordt is zuiverheid van taal een groot vereischte. De taal op de planken gebruikt is het »krômô-ingil" zeer oud Javaansch, vele stukken zijn ook geschreven in het »kawi" of de heilige taal. Het »repertoire" bestaat uit tallooze zeer oude Hindoe-legendes, waarvan velen een treffende over-

eenkomst hebben met de oude Europeesche vertellingen, welke nu dan ook allen van Oosterschen oorsprong geacht worden. De costumes zijn naar oud-Javaansch model; een der voornaamste kenmerken van een goeden tooneelspeler is dan ook het sierlijk gebruiken van den »slendang", dat is een sluier of omslagdoek, soms in vier verschillende kleuren, welke van den gordel afhangt. In de legendes speelt natuurlijk het geloof aan goede en kwade geesten een hoofdrol. Sheitan, ons »satan", is de hoofdduivel, ofschoon men het arabische woord »iblis" daarvoor ook wel hoort gebruiken. Hij wordt geconsidereerd als bijzonder machtig en kwaadaardig, naast hem en onder hem staan vele »djins" of kwade geesten, in het Javaansch »boeto's" genaamd, meestal zijn het monsters met lange haren, groote slagtanden, rollende vurige oogen en lange nagels aan de handen, die zij met ongeloofelijke vlugheid heen en weder bewegen. De acteurs in dergelijke rollen zijn geheel dien overeenkomstig gegrimeerd. Een der vele bekende stukken stelt voor een radjah of koning, die order geeft eene zekere prinses voor hem te schaken aan een hof dat hem vijandig is; het hoofd der Boeto's begeert echter dezelfde prinses voor zijn zoon, en weet haar voor geld te bemachtigen van den met de schaking belastte persoon. Deze laatste meldt den koning, dat de prinses hem door de Boeto's is ontvoerd, de radjah neemt hiermede geen genoegen, en doodt eigenhandig na een kort gevecht den trouweloozen dienaar. De koning spoort de boeto's in hunne holen op en doodt den zoon van hunnen aanvoerder, waarna hij met dezen in strijd geraakt, woedend op het gezicht van het lijk zijns zoons. Reeds slaat de boeto zijne slagtanden in den schouder des konings om hem

te verscheuren, als deze een talisman in de hand neemt en daardoor de kracht verkrijgt den boeto van zich af te slingeren en te dooden. De hinderpalen zijn overwonnen en de zegevierende radjah huwt het voorwerp van zijne begeerte. Eenige clowns, op zijn Javaansch toegetakeld, verkoopen te midden van het stuk allerlei grappen, welke soms van zeer laag allooi zijn, maar steeds den lachlust van het groote publiek opwekken. Onder het stuk accompagneert voortdurend een gamelang, waarvan sommige spelers onvermoeid, soms een uur lang hetzelfde instrument bespelen. De princessen in de vertooningen dragen zeer lange slepende »slendangs", aan den gordel vastgemaakt; zij bewegen zich langzaam voorwaarts, telkens de sleep met sierlijke beweging ter zijde schuivend. De vrouwen blanketten zich uitsluitend wit, de mannen maken zich een roode kleur, met pikzwarte knevels en bakkebaarden. Sommige acteurs zijn forsch gebouwd, goed geëvenredigd en middelmatig van statuur, tevens lenig en behendig. Meestal treedt een Chinees als impressario op, hij reist Java rond met een troep, die dikwijls uit 80 personen bestaat, zoo zij belangrijk is. Het decoratief schittert door afwezigheid, een deel der zaal met een gordijn afgescheiden is de plaats, waarachter zich de acteurs ophouden wanneer zij niet spelen. Het tooneel zelf is aan drie zijden geheel met stoelen omringd, zoodat de eerste rang de acteur vlak voor zich heeft en hem bijna kan aanraken, evenals vroeger bij het tooneel in Europa, toen de voorname bezoekers ook op »de planken" zaten. De stukken duren soms anderhalf uur achtereen en langer, met vele herhalingen, maar voor oostersche kalmte en geduld is zulks niet te lang en het geheele publiek is steeds zeer aandachtig.

Onder de voornaamste cultures op Java, en sedert de laatste jaren meer speciaal in den »Oosthoek" mag men die van de koffie rekenen. Weinigen van hen, die de koffie-wording niet van nabij hebben gadegeslagen, weten, welk een langdurig proces er noodig is, alvorens de koffie tot het zetten gereed is. Zijn eenmaal van het Gouvernement de woeste gronden in erfpacht verkregen, waarmede gewoonlijk geruime tijd heengaat, dan kan men tot de ontginning overgaan. Heeft men met »oerbosch" te doen, dan worden de woudreuzen circa 3 voet boven den grond ingehakt, totdat de sappen na eenigen tijd zijn opgedroogd, als waarna het vuur wordt aangelegd, en de eene boom den anderen in zijnen val medesleept. Soms dooven hevige plasregens de vuren uit, de ontginners zijn het eene oogenblik als het ware geroosterd door den gloed en een volgend oogenblik doornat, verder zijn allerlei lastige insecten, die den arbeid bemoeilijken, benevens miasmen en daaruit volgende koortsen, die gepaard gaan met het verwerken van boschgrond. Een en ander maakt »boschkap" een zeer zwaar werk. Is het terrein schoon gebrand, dan moet alle onkruid verwijderd, dan kunnen groote diepe plantgaten gemaakt worden, om de jeugdige plantjes, »bibit", in te zetten. De aanplanting van koffie-planten wordt afgewisseld met die van schaduwboomen, want de koffieplanten hebben lichte schaduw noodig. Daartoe worden den laatsten tijd meestal »dadap"boomen gebruikt, die sterker zijn dan de vroeger aangeplante sierlijke »albizia's".

De west-moesson doet alle onkruid welig tieren en gedurende dien tijd moet het steeds met zorg verwijderd worden, opdat het de jonge planten niet verstikke. Rupsen, koffiebladziekte en boschbranden zijn de groote plagen,

waarvan onder meer die cultuur te lijden heeft. Indien alles goed gaat kan op zijn vlugst na drie jaar oogst verkregen worden, meestal moet men op vier jaar rekenen. Als de bloei plaats heeft, gewoonlijk na de eerste regens, is het land als met een wit laken overdekt; dan komt de vruchtzetting en de ontwikkeling tot bes. Gewoonlijk kan in Maart of April tot de pluk worden overgegaan. als wanneer de bessen eene kersroode kleur bezitten, Hiertoe worden meestal vrouwen en kinderen gebruikt. Heeft men nu een koffie-etablissement, voorzien van de nieuwste machinerieën, zoo kan in zes of zeven dagen de koffie aan de markt worden gebracht. De pulpmachine ontdoet door wassching de boon van zijn schil of pulp, daarna gaat zij in de droogmachine, eene groote ronde, draaiende schijf, door stoom verhit; in weinige uren zijn de boonen gedroogd en van hare slijmhuid en zilverbast ontdaan. Nu komen zij in eene zelfwerkende sorteermachine, waaruit de boonen in 4 of 5 soorten weder te voorschijn komen, en ook de mannetjes-koffie, dikke, bolvormige boontjes, wordt afgescheiden van de vrouwtjes-koffie, waarvan de boonen aan eene zijde plat zijn. Is deze hoofdsorteering afgeloopen, dan wordt op sommige landen nog op nieuw gesorteerd, tot 12 soorten toe. Daarna is de koffie geschikt tot verzending naar de haven van inscheping in zakken, inhoudende één pikol, dat is 125 Amsterdamsche ponden of circa 62 kilogram.

De bosschen, welke nog niet ontgonnen zijn in de nabijheid van koffietuinen, dienen dikwijls nog tot schuilplaats aan tijgers, wilde varkens en apen; dáár waar zich wilde pauwen ophouden worden ook geacht tijgers te zijn. De tijgerjacht kost zeer veel tijd en omzichtigheid daar men ze op onherbergzame plaatsen moet opzoeken,

ontberingen en slapelooze nachten moet men er voor over hebben. Ook wilde stieren »banteugs" komen nog voor in zeer weinig bewoonde streken, zij leveren eene interessante maar gevaarlijke jacht op. Hen, die hun hart willen ophalen aan jacht-sport, zij de residentie Bantan (niet Bantam) aanbevolen; door verschillende omstandigheden heeft deze residentie iets wildernisachtigs verkregen, zoodat het »Goubernemen", zooals de inlander zegt, hier onwillekeurig een heerlijk terrein voor den jachtliefhebber reserveert. De prijs voor het dooden of vangen van een tijger is daar dan ook *f* 200, overal elders *f* 50, deze cijfers zijn welsprekend genoeg. Er is in tropische gewesten zoo weinig noodig, om van een bebouwd land een wildernis te maken, omgekeerd echter komt er heel wat kijken, zooals hierboven reeds los geschetst werd.

Ook aan de Zuidkust in sommige residenties is nog veel grof wild, eveneens in den Oosthoek op de boschrijke berghellingen van diverse niet en wèl werkende vulkanen. Gemakkelijker en zonder gevaar en ontberingen is de apenjacht. Deze dieren houden zich gaarne in de nabijheid van koffietuinen op, en doen soms veel schade, zij zijn dan ook bestemd om te vallen in den strijd om het bestaan, als de slachtoffers van de veldwinnende beschaving in den vorm van eene of andere cultuur.

Zeer eigenaardig is het hen in de vrije natuur gade te slaan, zich met moeite een pad banend door het oerbosch, terwijl een inlander daartoe vooruit gaat met kapmes in de hand. Zoodra de apen zich vervolgd zien, gaan de grootsten en slimsten, gewoonlijk oude mannetjes, dieper het bosch in. Groote sprongen nemend, kiezen zij de hoogste boomen uit en moede zijnde rusten zij

uit achter de dikke takken en het zware loover, scherp luisterend eerst, dan niets hoorend zetten zij den tocht voort; zich een oogenblik blootgevend aan het waakzaam oog van den jager, en als de buks knalt stort loodrecht een der verre neven van het menschdom naar beneden om een paar seconden later naar zijne voorvaderen te reizen. Jeugdige exemplaren zijn niet zoo bedachtzaam en vallen gewoonlijk het eerst. Als wraak op den rustverstoorder verlossen sommigen zich dan ook van hunne »overtolligheden" boven de plaats waar de jager heeft post gevat. Bewoners van koffielanden, die wel eens een nieuwe schotel begeeren, dischen hunne gasten dan ook wel apensoep en apenboutjes met pikante saus op, terwijl een tijgerzim ook wel op de tafel verschijnt van hem, die er trotsch op is fantastische menus te bedenken. Na afloop van het diner hoort men eerst welke delicatessen voorhanden waren, om den eetlust niet noodeloos te bederven. De wijnen die men op Java drinkt zijn over 't algemeen goed, zelfs in de hôtels, en dat wil iets zeggen voor hen, die den Europeeschen hôtel-wijn kennen. De oud-vaderlandsche bitter, in het maleisch »pait" genaamd, wordt nog zeer in eere gehouden en meestal vóór de rijsttafel gedronken; een »sopie poetih" of glaasje klare, wordt hier veel minder gebruikt.

Het zoogenaamd »onder de pekel" houden is een voorschrift dat de Indische Oud-gasten zeer aanprijzen; hoewel het schijnbaar zeer nadeelig is, is er van nabij bezien, veel voor te zeggen, als men er onder verstaat: stevige voeding en een goed glas wijn. Deze laatsten zijn voor den Europeaan zeer noodig in de tropen, waar veel bloed-armoede heerscht; daardoor krijgt het lichaam ook veel meer weerstand tegen nadeelige invloeden. Zeker

is het, dat in Indië eene bepaalde onthouding niet beloont.

De trein die naar Passaroean voert, gaat door een bijna vlak terrein, bij het station Bangil rijst de weg weder en nadert de trein de bergen, terwijl men in het verschiet de zee ziet. Passaroean heeft betere dagen gekend, toen de suiker nog hooge prijzen maakte en de strijd van »riet contra biet" bijna niet bestond. — Vele huizen zijn op groote schaal gebouwd, zeer comfortabel met lage huur- en koopprijzen. De wegen in deze residentie zijn terecht vermaard, breed, hard, beschaduwd en zelfs over uren gaans besproeid, uit sloten langs den weg, elke dessa op haar beurt, moet besproeiers leveren. Nog zijn er talrijke suikerfabrieken, sommigen in handen van Chineezen, talrijke karren geladen met afgesneden riet, passeeren, terwijl de bestuurder op zijn gemak aan een stuk suikerriet zit te knabbelen. Het verkeer is zeer levendig, ook hier ziet men weder even als in de Sunda-landen, veelkleurige »baatjes" dragen, karretjes en paarden hebben extra-versieringen, vele inlanders rijden, wat men in andere residenties bijna nooit ziet en waaruit men geneigd is af te leiden, dat de bevolking in goeden doen verkeert. — Een uur rijden van Passaroean ligt Banjoe Biroe of Blauw water; men ziet er een groote gemetselde steenen bak met withelder water, in het midden is een klein gedeelte donkerblauw gekleurd, de verklaringen die men van dit verschijnsel geeft, zijn vrij wel onbevredigend. In het aangrenzende gebouw zijn bad- en kleedkamers en velen profiteeren hiervan. In het omringende bosch vindt men de apen in geheel tammen staat; zij worden veel met pisangs gevoed, die zeer in hun smaak vallen. Menig tafreeltje uit het familieleven der apen kan men hier rustig waarnemen, want niemand doet hun iets, en zij

geneeren zich ook niets. Oude beelden liggen hier overal op den grond verspreid, men vermoedt dat hier een tempel stond gewijd aan de heilige apen; van daar de égards waarmede zij nu nog behandeld worden. Hoevele eeuwen het geleden is, kan men in de verste verte niet narekenen. Het geheel is een lief plekje, en wordt ook veel voor pic-nic partijen gebruikt.

De tocht naar Tenger-Tossari is het makkelijkst van uit Passaroean te maken. De bagage wordt tot kleine afmetingen beperkt, dat wil zeggen, zoodanig ingericht dat zij makkelijk op den rug van koelies of paarden, naar boven kan gebracht worden. Te 4 uren in den morgen, zijn de karretjes vóór, die ons naar het zoo beroemde oord zullen brengen, onmiddellijk wordt dan ook ingestegen en in goeden draf vliegen wij midden in den nacht over de prachtige heerbanen van Passaroean, hier en daar laten de gardoes of nachtwakers hun roep weerklinken, welke ook altijd beantwoord wordt. Na twee uur rijden komt men te Pasrepan, alwaar van voertuig wordt verwisseld om de eerste hellingen van het gebergte op te gaan, het is dag en reeds genieten wij van de prachtige vergezichten, na $1^1/_2$ uur rijden zijn wij te Poespo, alwaar de verdere bestijging plaats heeft met paarden, die daartoe den vorigen dag besteld worden. Poespo ligt zeer schilderachtig, en reeds op een hoogte van 1000 voet; er is een klein hôtel, ingericht voor lijders die eenigen tijd op Tossari gaan doorbrengen, het dient als overgangsstation, daar anders de lucht op het 6000 hooge Tenger, nadeelig zoude kunnen werken. Hier is ook een magazijn van dynamiet, dat gebruikt wordt voor het springen van groote rotsblokken bij den aanleg van den grooten weg naar boven, die over een jaar waarschijnlijk gereed zal

wezen. Wel zal deze nieuwe weg bijna tweemaal zòo lang zijn, als de vorige, maar door de vele zig-zags zijn de hellingen gering te noemen; zoowel als door constructie, als door prachtige trotsche omgeving, zal deze route een pronkstuk van Java worden. Nauwelijks te paard gezeten, beginnen wij onmiddellijk trappen te klimmen, op de vele extra steile gedeelten van den weg liggen overal bamboedwarsliggers, die elk op zich zelf een trap vormen, en het uitglijden beletten, een maatregel uiterst noodig in den natten moesson, als de zware slagregens, de berghellingen tot glijdbanen maken. Moedig gaan de kleine maar taaie bergpaarden naar boven, al is het dikwijls zwaar werk onder den last van eenigzins zware ruiters, die ook wederom door de steilte geen gemakkelijke positie hebben. De weg stijgt voortdurend, want van Poespo naar Tosari gaat het 4000 voet opwaarts, de koele bergwind waait ons tegen en de warmte hindert niets; sommige gedeelten van den weg zijn reeds begaanbaar en overal is men druk aan het werk, op andere plaatsen verkiezen de gidsen, den anderen korteren weg die niet meer onderhouden wordt en dan ook zeer ruw en lastig is. Van tijd tot tijd moeten de paarden eens uitblazen, hetgeen ook den ruiters welkom is, want door de steile hellingen hangt men eigenlijk meer tegen het paard aan, dan dat men in den zadel zit. Steeds wordt de natuur trotscher, diepe ravijnen aan weerszijden geheel begroeid en beplant worden doorgetrokken, terwijl overal voortdurend over groote afstanden, bamboetrappen zijn aangebracht. Hier en daar liggen de kampongs en dessa's tegen de bergen aan, in het groen verscholen, een klein uur vóór de aankomst ziet men het hôtel reeds liggen, maar nog moeten verscheidene hellingen »à pic" beklommen wor-

den, voor men aan de dessa's komt die Tenger omringen; eindelijk langs een smallen weg komen wij aan den voet van den heuvel waar het hôtel ligt. Nu nog te paard de breede trap op, voor een Europeesch paard een soort kunststuk maar hier heel gewoon, en wij zijn op het plateau van ons logement. Het is circa 1 uur, dus schijnt de »mata-hari" of oog van den dag, er flink op los, maar de koelte is heerlijk, en het badwater voor het eerst weder koud. De hotelhoudster en hare vrouwelijke Europeesche adjudanten verwelkomen ons, met frische kleuren op de wangen, zoo zeldzaam bij dames wonende in de lage Indische kustlanden. In den vroegen morgen is het nog vrij helder en de uitzichten zijn dan verrukkelijk, op de boschrijke bergruggen van het Tengergebergte, in de verte de laagvlakte van Passaroean, terwijl men in den West-moesson, wanneer de lucht veel helderder is, de zee kan onderscheiden. De omgeving van Tenger en Tossari, omvat alles, wat men als eisch stelt aan een grootsch, stout en indrukwekkend landschap, en heeft tegelijk de zachte in elkander vloeiende tinten van een tropische omgeving.

Te Tossari gaat elke wandeling gepaard met klimmen en dalen. De bekende groententuin en bloemenkweekerij van Elffrich ligt op 6000 voet en men moet een half uur sterk klimmen om ze te bereiken; de juiste hoogte van Tenger is 1777 M. De inlanders hier, hebben dikwijls kleur, die door de bruine huid heenschijnend een aardig effect maakt. Zij zijn opgewekter dan hunne broeders en zusters in de laaglanden en onder het werk hoort men ze dikwijls zingen. Tegen den middag zit men te Tenger menigmaal in de wolken, maar het is eene droge koude; alles blijft droog in spijt van deze vochtige omgeving.

's Nachts slapende onder een wollen deken, gevoelt men tegen den morgen dikwijls behoefte aan een tweede exemplaar. Wij bepalen den volgenden dag tot den bekenden tocht naar de »Zandzee" en den krater van den »Bromo." Te half zes reeds zitten wij te paard; 't is nog vrij donker en zeer frisch, de inlanders loopen bibberend rond in wollen dekens gehuld. Het is een heerlijke rit, te midden van die trotsche omgeving, meestal klimmend zien wij overal sporen van Europeesche cultures, waaronder de kool eene groote plaats inneemt, afgewisseld met aanplant van jonge sparreboomen, over zeer groote oppervlakte. Na drie uur rijden komen wij boven op den »Moengal" waar wij afstijgen om te genieten van het imposante gezicht op de »Zandzee", met den »Bromo" aan de overzijde. Feitelijk is de Zandzee een uitgebrande krater waarlangs de vulkaan zich een weg baande. Men ziet niets dan zand met asch vermengd, hier en daar enkele grasssprietjes, overal heerscht een doodsche stilte, de naam van Zandzee is hier dan ook zeer toepasselijk.

Nu moet men den »Moengal" 1000 voet naar beneden, langs een afschuwelijken weg, hoewel velen te paard blijven zitten, is het raadzamer af te stijgen, en het paard aan den teugel naar beneden te leiden, daar men, hoe goed ter been deze bergpaarden ook mogen wezen, zich niet verwonderen moet als er een, bij zulk een weg, stort en zijn berijder een salto-mortale over zijn hoofd laat maken. Beneden gekomen, stijgen wij weder op en hebben nog drie kwartier door de zandzee te rijden, alvorens aan den voet van den »Bromo" te komen. Het zand is vrij hard, hier en daar vulkanische overblijfselen en lavabrokken, de zon brandt hevig, maar er is een koele wind op deze hoogte, die mensch en dier verkwikt.

Aan den voet van den »Bromo" gekomen, gaat de weg en zig-zag naar boven, hier is geen plantengroei, slechts ziet men de grillig gevormde kloven, door den vulkaan geschapen, toen de uitbarsting plaats had. Na een kwartier komt men aan een trap, die veel gemak biedt, en te voet moet bestegen worden. Het volgend kwartier staan wij boven en zien diep aan onze voeten den ketelkrater van den »Bromo" die zelf eene hoogte bereikt van 2380 M. Overal uit den bodem stijgen zwaveldampen op en hoort men koken en bruisen. In vroeger tijden werden hier kinderoffers gebracht aan de geesten van den berg, die dan in den krater werden geworpen, latere tijden hebben hierin verandering gebracht. Elk jaar gaat nog de omwonende bevolking hier offeren, en worden geiten naar beneden geworpen, die dikwijls na afloop der plechtigheid, door stoutmoedige en sceptische Javaantjes er weder worden uitgehaald, om ze zelf op te peuzelen, al moge dan ook de berggeest verstoord geraken. In de zandzee terug, ontbijten wij daar, onder een bamboeafdak; het ontbijt smaakt heerlijk na al die vermoeienissen, en de koele bergwind verfrischt ons geheel.

De terugtocht is veel gemakkelijker, uitgenomen de beklimming van den Moengal, waar de paarden ook liever zonder ruiter naar boven gaan en dit duidelijk te kennen geven. Het is een zeer warm half uur naar boven, langs een hollen weg vol met kuilen en gaten, met het paard aan den teugel wordt menige zweetdruppel gelaten; boven een kwartier rust voor mensch en dier, en we nemen afscheid van de »Zandzee" om haar wellicht nooit weer te betreden. — Het is nu voortdurend dalen, dikwijls zeer steil, zoodat men goed achterover in den zadel moet zitten, om bij eventueele storting den val te breken en

geene al te groote culbute te maken. Half een zijn wij wederom in het hôtel, betrekkelijk weinig vermoeid, ten gevolge van de koele versterkende berglucht die ons omringt, nog juist heeft men tijd, om te »sirammen" in het bijna ijskoude bergwater in de badkamer, en de rijsttafel is extra welkom. Den volgenden dag vertrekken wij weder te paard, heerlijk zijn de vergezichten, en de plantengroei, waar tropische en noordsche gewassen naast elkander worden aangetroffen, zulk eene route is eenig in haar soort; en zelfs een Preanger landschap is overtroffen, en dat wil iets zeggen voor hen, die Java doorkruist hebben.

Te Poespo neemt men wederom karretjes, en nu vliegt men naar beneden naar Pasrepan en van daar ineens door over de verrukkelijke kolfbanen dier residentie naar Passaroean, om den volgenden morgen per spoor de reis voort te zetten naar Java's tweede hoofdstad, het Chicago van Nederlandsch Indië, de stad die Corinthe zoude heeten, indien zij in het Oude Griekenland had gelegen.

De eerste indruk van de hoofdstad van Oost-Java is eene gunstige: groote drukte aan het station, veel levendigheid op straat en druk verkeer van voertuigen alom. Eveneens als in de Vereenigde Staten, waar de bewoners van Chicago zich veel meer »plucky" rekenen, dan die van New-York, zoo is de bewoner van Soerabaya trotsch op zijn stad als zijnde de plaats waar de meeste activiteit ten toon wordt gespreid van geheel Java. — Een ton aan inkomende rechten in de week, een verkeer van 6000 voertuigen daags op een bepaald levendig punt zijn zeker welsprekende cijfers. In den stadstuin wordt vrij goede muziek gemaakt, het aantal kinderen is er legio, en de jeugdige representanten van het schoone geslacht, doen hier duidelijk zien, hoever zij hunne Euro-

peesche zusjes vooruit zijn in physieke ontwikkeling, al moge de kleeding er ook geen rekening mede houden en de korte rokjes nog hardnekkig gedragen worden, door haar, die in letterlijken zin en niet minder figuurlijk, er aan ontgroeid zijn. Drie societeiten bieden den heeren ruime keuze aan van gezelligheid; die voor het marine-element draagt den naam van »Modderlust", gelegen aan zee, of aan de marina, zooals in het Oosten veelal dat gedeelte van het strand genoemd wordt waar de passage druk is. De societeit werd gebouwd op aangeslibt land, nu meer landwaarts ingeraakt, door het feit, dat de rivieren die in de Java-zee uitmonden, veel slib aan de uitwateringsplaats laten zitten. De Kali-mas, of gouden rivier, is tot aan de monding bevaarbaar, door voortdurend zorgvuldig te baggeren. De reede is veilig, en de inscheping aan den kleinen boom gaat met veel orde en snelheid, dat met de meeste inschepingen in roeibooten niet het geval is, en waarvan de globe-trotter maar al te dikwijls het onaangename moet ondervinden. Het hôtel Wijnveld, hoewel niet centraal gelegen, kwam ons voor het beste hôtel van Java te zijn, ruime kamers, gesoigneerde tafel met rustige omgeving maakten het tot een aangenaam verblijf.

Het vermaarde smulhuis van »Grimm" het »Café Riche" van Oost-Indië, zeer vroolijk gelegen met ruime koele lokalen en goede »Wirthschaft," maken het tot een aanlokkelijk plaatsje, om in gezelschap van sympathieke personen gezellig aan te zitten en eens Europeesch te gastreeren, want in deze »heilige Hallen" is de rijsttafel uitgesloten. Verschillende naties zijn op Soerabaya ruim vertegenwoordigd, voorop natuurlijk Chineezen, dan eene goede portie Arabieren, Mooren, Armeniërs en Clinga-

leezen. Elke groote stad op Java heeft andere namen voor de vervoermiddelen: een »Kosong" te Soerabaya is een »Mylord" te Batavia, hier zoude het een victoria zijn. »Kosong" beteekent ook ledig in het Maleisch, dus is het tevens een rijtuig dat vrij is.

De »Montagne russe" ontbreekt ook te Soerabaya niet; de inlanders noemen haar komedie tram; hetzelfde vermaak heet te Batavia komedie-angin, waarbij zij aan de snelheid van den wind denken. Elke plaats waar men geacht wordt zich te amuseeren, heet dan ook komedie, zoo is dan ook de naam van het cirque, komedie koeda, of paardenkomedie. Het residentiehuis te Soerabaya beslaat eene groote oppervlakte, daarnaast is eene geheele reeks van bijgebouwen, die nog dateeren uit den tijd toen Madura onder de residentie Soerabaya behoorde en de prinsen van dat eiland »hormat" moesten komen bewijzen te Soerabaya en dan ook met hun gevolg bij den Resident logeerden. De toko's zijn talrijk en goed voorzien, velen hebben met de Engelsch-Indische toko's de eigenaardigheid gemeen, dat er alles is, maar men niets kan vinden, door de wanordelijke opstapeling van goederen; zij die met den verkoop belast zijn, weten ook geen weg in den chaos. — De kunst om gezellige feesten te geven, waarbij men de zon ziet opgaan, is te Soerabaya ook zeer ontwikkeld, de toon die heerscht is opgewekt zonder eenige stijfheid, ieder voelt zich aangenaam en »lekker", zooals men in Indië zegt. Het nieuwe goed ingerichte stoomschip »Carpentier" ligt op de reede, het voert ons weder terug naar Java's hoofdstad, uiterst voldaan over alles wat wij zagen gedurende onze doorkruising van het schoone eiland. De laatste dagen op Batavia worden met afscheidsbezoeken doorgebracht, bij hen, die zoovele be-

wijzen van gastvrijheid en vriendschap gaven aan den onbekenden reiziger, zij die de eer van Indië hoog hielden door het beste te geven wat men geven kan: dat is den vreemdeling binnen eigen huis en hof te voeren, te maken dat hij zich onmiddellijk tehuis gevoelt en de voorbij snellende uren niet meer telt. Dit alles werd door ons ondervonden en doorleefd, en een tot weerzien werd van harte toegeroepen, hetzij in Indië of in Patria.

Nu, adio! koningin van het Oosten, Batavia, en niet minder, Java, de edelste parel aan den gordel van smaragd, »Insulinde" genaamd. Mogen velen, uit Holland, voor wie Indië nog een onbegrijpelijk mysterieus land is, het komen bezoeken, en nieuwe, blijvende indrukken opdoen, dïe later de beide landen ten goede komen, mogen zij meer en meer leeren inzien, dat de grootheid van Nederland voor een zeer belangrijk deel ligt in het bezit van eene prachtige kolonie, door elken vreemdeling bewonderd en benijd. Mogen nu ook eens Hollanders, Java komen bereizen, niet meer alleen Engelschen, Franschen en Duitschers, zooals tot nu toe het geval is, zal niemand één oogenblik over het oversteken van den oceaan berouw gevoelen, maar voldaan en vol bewondering terugkeeren.

De oude, welbekende »Godavery" nu ook electrisch verlicht, verlaat plechtig de mooie haven van Tandjong-Priok, koers zettend naar Singapore, het groote uitgangspunt, voor hen die nieuwe landen, hun nog onbekend, op deze planeet, willen onderzoeken, en hunne indrukken vermeerderen en te boek stellen.

FINIS JAVA.

Voor de tweede maal loopen wij de haven van Singapore binnen, en zien dat de Fransche mailboot die ons naar Hongkong zal brengen, nog niet is binnengekomen. Een half uur rijden brengt ons van de aanlegplaats naar het hôtel Europe, dat hoewel gunstig gelegen, geen bizonder aangenaam verblijf biedt; de hoofden van het hôtel bemoeien zich weinig met de zaak, dat, zooals meestal in het Oosten, beneden de waardigheid van die heeren schijnt te zijn. Hoewel het voedsel goed is, maakt de onmogelijke Engelsche spijsbereiding, dat men meestal onvoldaan den disch verlaat.

High-street en Malay-street zijn beiden bekend door hare importaties uit Japan, in de eerste vindt men in de toko's voortbrengselen van Japansche kunstindustrie, de tweede bevat eene collectie »Yum-Yums" in nationaal kostuum, en verder nog eene talrijke vrouwelijke bevolking, zoo internationaal mogelijk. Vóór het hôtel is een groot grasveld, goed onderhouden, daar worden cricket en foot-ball in eere gehouden, terwijl de dames »tennis" niet versmaden.

's Avonds tusschen 5 en 6 uur, gaat het zeer levendig toe op den grooten weg, die om het plein loopt, het is de »promenade" voor de »beau-monde" der stad, allerlei soorten van rijtuigen passeeren, waarbij die van de rijke Chineezen in netheid van bespanning uitmunten. Op hetzelfde plein staat het bronzen standbeeld van Sir Stamford Raffles, ook zoo bekend in de Nederlandsche koloniale geschiedenis, toen Engeland Java, zoogenaamd, voor de Nederlanders in bewaring hield. Boven op den heuvel, tegenover de reede, staat de vlaggestok, die seinen geeft door het hijschen der vlaggen, van de schepen der verschillende natiën, die hier binnnenkomen, hij komt dan

ook bijna nooit tot rust. De plantentuin ligt op een 20 tal minuten rijdens van het centrum der stad, hij is met zorg onderhouden en maakt een aangenamen indruk, al moge hij dan ook volstrekt niet vergeleken worden bij dien te Buitenzorg. Hoewel bijna alle Oostersche volken te Singapore vertegenwoordigd zijn, zoo hebben toch de Chineezen verre de overhand en zijn de gegoeden, die Engelsch spreken, veel meer aanmatigend, dan die welke eene Hollandsche kolonie bewonen. Hun, die van daar voor zaken, naar Batavia komen, en hunne Engelsche taalkennis in het verkeer willen toepassen, wordt spoedig medegedeeld, dat de Maleische taal, in eene Hollandsche kolonie, voor het verkeer met niet-Europeanen gebruikt wordt, hetgeen hen den afstand doet bewaren. De Chineesche kwestie in het »Verre Oosten," is zeker een der belangrijkste, en misschien onoplosbaar. Hoewel zich onder elkander bestrijdende, zijn de Chineezen tegenover de Europeanen één en ondeelbaar, zij sparen geene kosten en moeite om een bepaald doel te bereiken, wetende uiterst handig, die machines te »smeren" welke niet in hunne richting werken, om aldus honderdvoudig terug te krijgen, wat zij eerst opofferden. Overal in het Oosten zijn zij, de »grande utilité" en de energie, door hen ten toon gespreid, dwingt bewondering af.

Een der grootste booten van de Messageries Maritimes, de »Caledonien" zal ons naar de eerste bestemmingsplaats, Hong-kong, overbrengen. Daar de ligplaats der Fransche stoomers geheel zuidelijk is, zoo vaart de boot de geheele stad voorbij en men kan rustig een laatsten blik wijden aan Singapore en omgeving; met zijne roode rotsen uit het groen te voorschijn komende, maakt dit groote brandpunt van het wereldverkeer, een vroolijken

indruk. Na ruim een uur varens is men in de Chineesche zee, weinige schepen zijn zichtbaar, de zee is effen, de lucht strak en men waant zich op een rivier. De eerste plaats welke door de Fransche mail wordt aangedaan is Saigon de hoofdstad van Fransch Cochin-China. Van Singapore uit, wordt Saigon gewoonlijk in ruim twee etmalen bereikt, eenige uren vóór men aan de monding der rivier komt, ziet men in de verte het eiland »Pouloe-Condor" woordelijk, giereneiland, alwaar de Franschen eene strafkolonie hebben opgericht. Het is bij kaap St. Jacques dat men den ingang van den Saigonrivier vindt, door de vele koraalriffen hier aanwezig, kunnen de groote schepen slechts bij vloed binnenkomen. De baai van St. Jaques is zeer uitgestrekt, aan de kust ziet men eenige Europeesche woningen, waaronder een groot hôtel met arcades in het oog springt; op een der heuvels aan den ingang der baai is men bezig een zware kustbatterij op te richten, tot bescherming van den mond der rivier. Na een drietal uren wachtens op den vloed, stoomt het schip de rivier op, het maakt een vreemden indruk een groote mailboot zich kalm landwaarts te zien begeven. De rivier kronkelt sterk en is vrij diep, daar men bij wendingen den oever zeer nabij komt zonder gevaar van vastzitten. Op andere plaatsen echter is zij zeer breed, vele kleine rivieren monden er in uit. Het landschap is vlak en eentonig, moerassen, rijstvelden, kanalen en laag kreupelhout met slingerplanten geven den hoofdindruk; dan op het water hier en daar een visschers-jonk, wat eenige afwisseling geeft. Na twee uren varens ziet men in de verte de torens van de Cathedraal van Saigon, en eenige andere gebouwen. De rivier maakt nog eenige groote bochten en na een uur stoomen, komt de boot

voor de aanlegplaats, alwaar men dan direct van boord aan wal stapt, een toestand die men steeds op groote reizen, naar hare waarde weet te schatten.

De stad maakt een aangenamen indruk: regelmatig gebouwd, rechte straten met breede trottoirs, beplant met schaduwgevende boomen, parken en groote gebouwen doet zij denken aan een stad, reeds lang geleden aangelegd. Toch is Saigon zeer jong, de eerste vestiging der Franschen dateert van het jaar 1862 en de meeste gebouwen werden eerst sedert 20 jaar opgetrokken. Hoewel men de stad aan de monding der rivier had willen vestigen, moest men om de ongezonde ligging daarvan afzien. De gezondheidstoestand is verre van rooskleurig, op de tegenwoordige plaats, groote warmte gepaard met vele vochtdeelen in de atmosfeer, veroorzaakt door de groote massa's water overal verspreid, maken koortsen en malaria, ontstaan door moerasachtige uitdampingen, schering en inslag. In het binnenland, waar bergen zijn, is de toestand niet veel beter, zoodat zij die ziek zijn geene herstelling vinden, in de hooger gelegen streken van het land zelf, maar naar Java of Japan moeten gaan, om verloren krachten te herwinnen. Een voornaam Fransch ambtenaar retourneerde op ons schip, na een verblijf van twee maanden in de Preanger, tot herstel, hij gaf ons vele inlichtingen omtrent het te bezoeken land, en was onze gastheer te Saigon.

De »rue Catinat" is de voornaamste straat; als in een echte Fransche straat zijn coiffeurs en café's er zeer talrijk. Het hôtel heeft geene bizondere comfortabele inrichting, de keuken echter is goed.

De chineezen zijn ook hier vrij talrijk vertegenwoordigd en moeten met hunne energie, aanvullen, wat aan

de oorspronkelijke bevolking in die richting ontbreekt. De Anamieten zijn de inboorlingen; zij vormen een ras dat tusschen den Maleier en den Chinees schijnt in te staan, over het algemeen een leelijk type van menschen; gelijk de Maleiers dragen zij ook den hoofddoek.

Hoewel de letterteekens van het Anamietisch en van het Chineesch dezelfde zijn, en beiden éenlettergrepige talen, zoo kunnen zij toch elkander niet verstaan. De Fransche taal eigent zich ook bizonder slecht om door hen verstaan en gesproken te worden; het is bepaald grappig om te zien, hoe de Franschen hunne ooren moeten openzetten, om iets te verstaan van de conversatie van de voornamere inboorlingen, die zich uitgeven het Fransch machtig te zijn. Een bezoek aan een huis van een voornamen rijken Anamiet is zeer interessant. Een gedeelte der woning, vormt een soort van hal, geheel gewijd aan de vereering der voorouders, welke vereering, hier evenals bij de Chineezen, een voornaam deel van den godsdienst vormt. De vrouw des huizes neemt daar de honneurs waar, en maakt ons opmerkzaam op de rijke versieringen overal aan muren en zuilen aangebracht. Prachtige kunstig gebeeldhouwde kolommen van verschillende fijne houtsoorten, stoelen, kasten en tafels met ingelegd paarlmoer in verschillende figuren en tinten zijn talrijk, langs de wanden hangen groote zijden rollen en tapijten waarop met groote letters van gouddraad, spreuken geborduurd zijn, betrekking hebbende op, rijkdom, geluk, gezondheid en lang leven. Het dejeuner, waaraan natuurlijk de vrouw geen deel neemt volgens Oostersch gebruik, wordt met zorg opgediend, bijna geheel Europeesch, de wijnen zijn, zooals gewoonlijk bij die gelegenheden »inferieur", daar de leverancier te goed weet, dat

een inlandsch gastheer zulk een artikel niet beoordeelen kan. De voorstad »Cholon" is zeer uitgebreid, hier wonen de hooggeplaatste ambtenaren, en eene groote Chineesche. kolonie, zij is door twee trams met de stad verbonden De wegen zijn overal met zorg onderhouden, en tusschen 5 en 6 uur, ziet men vele sierlijke rijtuigen passeeren op de »route de l'inspection" die de Champs-Elysés van Saigon uitmaakt. Er wordt jaarlijks uit Cochin-China, 8 millioen picol rijst uitgevoerd, waarvan de kwaliteit echter minder goed is dan die van Java, zooals de Franschen zelf erkennen. Door de vele rivieren en kanalen is het vervoer gemakkelijk en weinig kostbaar. Het gaat op de rivier vóór de stad, zeer levendig toe, duizende visschersbooten varen den ganschen dag heen en weder. Het stadspark en de Botanische tuin van Saigon zijn van prachtige planten voorzien, atmosfeer en bodem werken daartoe bizonder gunstig mede. Het theater geeft operetten, en blijft op de been door eene kolossale subsidie van het gouvernement. Vele bronzen standbeelden van officieren, zijn overal op pleinen en in parken aanwezig; terwijl men voor onderwijs, hospitalen en kazernen groote sommen uitgeeft. Zeer voldaan, over wat wij van deze Fransche kolonie, in het verre Oosten zagen, keerden wij naar ons schip terug, dat ons in $2^1/_2$ etmaal naar Hongkong zal overbrengen.

VI.

China.

Voor het schip de baai van het eiland Hong-Kong kan binnenloopen, wordt de vaart verminderd, daar het vaarwater hier, eigenaardige moeielijkheden oplevert. Hong-Kong is slechts één, van de vele eilanden, welke aan de monding van de Cantonrivier liggen; de Portugeezen die er het eerst kwamen, noemden ze »ladrones" dat is roover-eilanden, daar de zeeroovers welke de zee met hunne jonken zeer onveilig maakten, er hunne schuilplaatsen hadden. Hoewel de zeerooverij in hoofdzaak onderdrukt is, zwerven er toch nog, van tijd tot tijd, verdacht uitziende jonken rond, die op eene goede gelegenheid loeren om een of ander schip te plunderen, zooals nog in 1890 een Engelsche stoomboot overkwam. Hoofdzakelijk is het dezen roovers te doen, om hunne Chineesche broeders, die uit verre gewesten met spaarpenningen huiswaarts keeren, daarvan te ontlasten, terwijl zij koopmansgoederen meestal onaangetast laten. Indien men dan ook die vele baaien, inhammen en kreeken, in die hon-

derde eilanden ziet, moet men erkennen, het daar een »eldorado" voor den zeeroover is. Een paar maal 's jaars wordt er op die heeren jacht gemaakt, die gevangen genomen worden, worden onthalsd en eenige dagen tentoongesteld.

Gaan de zaken in den handel slecht, zoo zijn er talrijke Chineezen die op Hong-Kong wonen, welke het zeeroovers-handwerk gaan uitoefenen. De naam van het eiland is eigenlijk »Heung-Kong, dat »geurige wateren" beteekent in de bloemrijke Chineesche taal, naar men beweert van wege de goede kwaliteit van drinkwater op 't eiland; vroeger deden de Chineesche schepen er hun waterprovisie op. Zooals meestal in het Oosten, waar kaden ontbreken om aan te leggen, komen stoombootjes of »launches" van de groote hôtels, op zijde van de mailboot, dat de ontscheping zeer vergemakkelijkt.

Hong-Kong-hôtel ligt vlak bij de pier, zijnde tevens een centrum van Victoria. Het eiland Hong-Kong werd in 1841 door het Chineesche gouvernement aan Engeland afgestaan, nadat het Britsche smaldeel, de forten aan de monding der rivier had tot zwijgen gebracht. Spoedig breidde de nieuwe kolonie zich uit, en de plaats waar de Europeanen zich vestigden kreeg den naam van Victoria. Lang nog had de kolonie zware tijden te doorstaan, totdat in 1857 de Engelschen Cauton bombardeerden en innamen. In het zelfde jaar beproefde een bakker te Hong-Kong, een groot deel der Europeanen, door broodvergiftiging om het leven te brengen. De tegenwoordige bevolking wordt op 150 duizend geschat, waarvan 8000 Europeanen. Een der grootste rampen die het eiland teisteren, zijn de taiphuns of wervelwinden, die het meest in September voorkomen. De huizen zijn inwendig op

bizonder sterke wijze bevestigd, om den taiphun te kunnen weerstaan, ramen en deuren worden met luiken en bouten gesloten wanneer de wind komt opzetten. Honderde kleine visschersbooten met hare bewoners worden soms vernietigd, daar zij niet altijd tijdig eene veilige ligplaats kunnen bereiken; de taiphun van 1862 kostte aan 50 duizend menschen het leven. Het woord wordt verklaard uit de Chineesche woorden tai-phun of groote wind. Vele gebouwen op de »Praya" of kade zijn van graniet gebouwd, sierlijk en toch voldoende stevig om aan den taiphun weerstand te kunnen bieden. De groote klokketoren in 1862 op kosten van een rijk koopman opgericht, wordt als het middelpunt van Victoria beschouwd en de afstanden worden daarnaar berekend. De bank is een kolossaal gebouw met goede evenredigheid in de deelen, het paleis en het gouvernementshuis maken een goeden indruk. Tegen den berg liggen de verschillende villa's der Europeanen op verschillende hoogten, dat gedeelte welk een soort van plateau vormt, heet Victoria-piek, ook met talrijke villa's en twee groote hôtels; de gemiddelde hoogte is 1500 voet. De meeste families geven de voorkeur aan het wonen boven, om van de koelte te genieten, wanneer het beneden snikheet is en zelfs de avonden geen afkoeling brengen. De bergtramway loopt over stalen kabels zeer steil naar boven en is een groote uitkomst voor de bewoners, die vroeger $1^1/_2$ uur noodig hadden om boven te komen. Het uitzicht dat men geniet, op het punt nabij het tramstation, en van nog een paar plaatsen op de piek, is verrukkelijk schoon en eenig in zijn soort; het panorama is helder en de afstand klein genoeg om de omtrekken der voorwerpen duidelijk te doen blijven. Het verkeer is reus-

achtig in de baai; na Londen en New-York het drukst van de geheele wereld, dagelijks komen talrijke groote mailbooten en oorlogschepen binnen, honderde jonken varen hier heen en weder, terwijl duizende simpans of kleine roeibootjes tusschen dat alles heen krioelen. Het gezicht van de piek bij avond is uiterst tooverachtig, de honderde villa's op en langs den berg, de stad beneden, de baai met duizende vaartuigen, de tallooze eilanden, de nederzettingen aan de overzijde, dat alles fonkelt en schittert, als millioenen glimwormen in zomersche nachten. Het is een feëenwereld welke zich voor het oog uitspreidt, het fantastisch beeld van een stad uit de verhalen der »duizend en eene nacht" wordt hier werkelijkheid; zoo vermoedt de dichter toestanden die bestaan zonder dat zijn oog ze ooit heeft gezien. De schaduwzijde van het wonen op de piek, is de aanwezigheid van dichte nevels in het voorjaar, terwijl de lucht toch drukkend warm is, iedereen draagt dan ook flanellen kleeding, om rheumatiek en borstaandoeningen te bestrijden. Eenmaal 's jaars word de piek druk bezocht door de Chineezen, een 3000 tal komen naar boven en bezoeken de hoogsten top circa 1800 voet, met het doel in aanraking te komen met de goden, die dan op de toppen der hooge bergen nederdalen op dien eenen merkwaardigen dag. Het garnizoen bestaat uit 2000 man waaronder een regiment »Highlanders" die men in Engeland tot de keurtroepen rekent. Hoewel het handelsverkeer gering heet door het verlies van groote kapitalen met speculaties, zoo is het op straat levendig en de kleinhandel heeft schijnbaar niet geleden. Onder de talrijke winkels in Queens road de hoofdstraat, nemen de Curio-shops een eerste plaats in. Het woord »curio" is éen dier namen

uit het eigenaardige woordenboek van het Oosten, dat men eerst langzamerhand leert kennen, de woorden daaruit zijn dikwijls verbasterd uit alle mogelijke talen overgenomen, zij hebben het voordeel, dat alle Europeanen in het Oosten en ook de inboorlingen, er gemeenschappelijk dezelfde beteekenis aan hechten. Toch is deze beteekenis soms zeer rekbaar, een curio kan zijn, een waaier van 10 centen of een scherm van goudlak van vijfduizend gulden, een gesneden houten bakje van een halven dollar en een closonné vaas van duizend gulden. Als maximum op dat gebied geldt dan ook, dat sommige Yum-Yums zich zelf voor »Curio" uitgeven.

In tegenstelling met de gewoonte van het Oosten, zijn hier vele »curio-shops" waar artikelen van waarde verkocht worden, aan de straatzijde van glas voorzien. De Chineezen zijn zulke handige dieven, een haak aan een langen bamboestok, pikt soms het begeerde voorwerp op, waarna de dief in een zijstraat verdwijnt. Aan de achterzijde van den winkel staat in het midden op een altaar, een klein beeld waarvoor een lampje brandt, omringd door papieren bloemen, of bij de meer gegoeden, door potten met levende planten in bloei, vooral de geliefkoosde »Narcissus. Dit beeldje stelt de beschermende godheid van het huis voor, evenals bij de Ouden, de Laren en Penaten. Even als op alles wat een godsdienstig figuur voorstelt, zoo is hier op ook de naam van »joss" van toepassing, dat men veel in China en Japan hoort, hoewel dit woord vrij oud is, komt het van Westerschen bodem, en moet zijn eene verbastering van het Portugeesche, Deos, hetgeen de inboorlingen veel door de missionnarissen hoorden gebruiken. Aan de muren hangen lange breede strooken papier, waarop spreuken

van wijsheid vermeld zijn van de groote wijsgeeren, Confucius en Mencius. Treedt een bezoeker den winkel binnen, zoo komt men hem niet dadelijk tegemoet, maar laat hem eerst rondzien, daarna staat een der verkoopers op met de begroeting »Chin-Chin dat in Piggin-Engelsch »goede morgen" beteekent. Het Piggin-Engelsch is een taal op zich zelf, die gebruikt wordt tusschen Europeanen en Chineezen, de laatsten welke als boekhouder of kassier dienst doen, zijn het ware Engelsch genoeg machtig om het niet noodig te hebben. Een der kenmerken van deze taal is het omzetten van *r* in *l* èn van *v* in *f*, tevens krijgen vele woorden, vooral werkwoorden een toevoegsel *ee* of *ey*. »Number one" is alles wat opperbest, eerste rang is, dit vindt men in alle Oostersche landen van Egypte tot Japan. Op Java hoort men het »numero satoe" dagelijks en in Japan staat alles wat »ichi ban" genoemd wordt als opperbest te boek. Piggin zelf, verbasterd van »bussiness", is — zaken, werk, bezigheid in den meest uitgebreiden zin. In het Oosten heeft iedere bediende zijn eigen werkkring, waaraan hij zich angstvallig vasthoudt, niets willende uitvoeren wat daarbuiten ligt; zal men aan een Chineeschen bediende zeggen, »vul het bad" zoo zal hij in vloeiend Piggin-Engelsch antwoorden »That no belongee boy piggin, belongee coolie piggin" of dat is 't werk van den koelie, niet van mij. Eene bekende anecdote is nog de mededeeling van een Chineeschen bediende aan zijn meester »Missa Smith hab got one piecee, small cow chilo," waarmede hij bedoelde dat mevrouw S. van eene dochter bevallen was. De Chineezen toch noemen hunne vrouwelijke afstammelingen koe-kinderen. Daar het Chineesch eene eenlettergrepige taal is, wordt ook in het Piggin-Engelsch, het gebruik van meer-

lettergrepige woorden, zooveel mogelijk vermeden. De Engelsche taal leent zich in het Oosten, veel beter tot gebruik voor inboorlingen, dan de Fransche, die door hare eigenaardige vorming en uitspraak voor den Oosterling allerlei bezwaren oplevert en afschuwelijk geradbraakt wordt.

De afstand van Hong-Kong naar Canton bedraagt 95 Engelsche mijlen, welke gemiddeld in zes of zeven uur op groote, ruime, comfortabele stoombooten van Amerikaansch model, wordt afgelegd. De stad is verkeerdelijk genoemd, na de provincie Kwang-tung waarvan het de hoofdstad is; eigentlijk heet zij Kwang-chow-foo, zij ligt aan de Chu-Kiang of parelrivier. De omgeving van de monding van laatstgenoemde rivier is zeer schilderachtig, overal eilanden met begroeide heuvels, slechts bedekt met eene dunne laag aarde, waardoor hier en daar de roode rots komt heen gluren. De Portugeezen noemden den ingang »Bocca tigris", dat eene vertaling is van 't Chineesche hu-mun of tijgermuil. Hier lagen de Chineesche forten, die den ingang bestreken; tot 3 malen toe werden zij door de Britsche vloot plat geschoten, nu zijn zij geheel verwaarloosd. De rivier is zeer breed, zij neemt voorbij de ankerplaats Whampoa, nog de zoogenaamde Oost-rivier op, 's Morgens 6 uur ankert de boot in de nabijheid van het eiland »Shameen" alwaar de Europeesche kolonie van Canton, gevestigd is. Het eiland was een modderbank, die kunstmatig bewoonbaar is gemaakt, er zijn vele groote villa's met tuinen en eene flinke kade tot aanleg van booten van allerlei aard, verder een zeer middelmatig hôtel, gehouden, door een mesties; afstammelingen van Chineesch-Portugeesch halfbloed zijn er in deze streken veel en maken een treurigen indruk. Aan

de Oostzijde van het eiland is een kanaal, waarover langs twee bruggen de verbinding met de stad Canton. Het is uiterst levendig en bedrijvig op de rivier niettegenstaande het vroege uur, het gezicht er op is allervermakelijkst, behalve de groote schepen, ziet men hier duizende jonken en sampans welke hier door elkander krioelen. Hier zijn de bekende drijvende straten, geheele reien van booten liggen naast elkander met elk haar eigene boei, om den weg te kunnen vinden. Men schat daarop 300 000 menschen wonen, die van geslacht tot geslacht nooit eene woning op vasten wal bezeten hebben. Op deze jonken en booten zijn meestal, de vrouwen en kinderen de matrozen en schippers, terwijl de mannen aan land werk zoeken. Vlug, handig en robust, zijn deze vrouwelijke schippers in hooge mate, dikwijls ziet men haar met het kind op den rug gebonden de groote roeispaan hanteeren, die tevens als roer dienst doet, terwijl eenige jeugdige spruiten ook een handje medehelpen.

De vrouwen uit den werkenden stand hebben natuurlijk hare voeten, zooals van moeder natuur ontvangen, die van de gegoede klasse, hebben nog steeds den verminkten voet, een Chinees, die zich respecteert, zal altijd zulk een vrouw huwen. De vrouwen uit gegoeden stand gaan nooit zonder geleide over straat, en die uit de eerste kringen altijd in een bijna geheel gesloten palankijn. Hier en daar ziet men nog wel een enkele vrouw op hare voetstompjes voortsukkelen, kleine pasjes nemend, want de minste botsing zou haar doen vallen. Reeds vroeg begint de tocht door de stad, de gids gaat in een palankijn voorop, dan de reiziger, op groote afstanden zijn gewoonlijk vier dragers noodig, zijn de boomen van den draagstoel kort, zoo heeft men eene korte stootende

beweging die op den langen duur zeer onaangenaam is. De brug overgaande passeert men, een Chineesche wachtpost; de politie is gekleed in blauw laken met groote, breede roode randen afgezet, verder gewapend met vuurroeren, model »Spaansche tijd". pieken en lanzen uit dezelfde periode. In flinken pas gaan de palankijndragers door de nauwe straten, moet een andere draagstoel passeeren, zoo is daarvoor juist ruimte genoeg, maar zeker houdt het niets over. De heete stralen van de zon worden door deze bouworde uitgesloten, en zoo men er nog last van zoude hebben, dienen de groote verticale uithangborden voor elken winkel aanwezig, als zonnescherm. Alle mogelijke kleuren zijn op de borden aangebracht, maar voornamelijk zwarte letters op gouden grond, welke het adres en de inhoud van den winkel aangeven en nog verschillende spreuken in hoogst bloemrijken stijl. Werkplaatsen en winkels zijn allen geheel open aan de straatzijde zoodat men voortdurend het oog heeft op al die kleine industriën, welke den Chineezen werk verschaffen. Groote magazijnen met kostbare dingen, zijn bizonder goed gesloten, en men gaat door een paar poorten, een trap op naar de expositiezaal. Een der merkwaardigheden, is de markt van het malachiet, die reeds vroeg in den morgen gehouden wordt.

Dezen steen schat de Chinees even hoog, als de Westerling den diamant, hij komt uit de mijnen van Turkestan en werd reeds sinds eeuwen herwaarts, als schatting naar China gebracht. Elke vrouw draagt er versierselen van in het kapsel of een paar armbanden, de arme klasse draagt imitaties van glas. Canton is goed voorzien van tempels, groot en klein, omstreeks 800. Onder de voornamen behoort, die, van de 500 discipelen van Buddha,

waarvan de 500 vergulde levensgroote beelden, in lange reien in den tempel plechtstatig nederzitten; de houding is van allen verschillend eveneens de attributen, toch maakt het geheel geen grootschen indruk door te groote eenvormigheid. De tempel van »Lange levensduur" heeft vier monsters als deurwachters: men vindt er drie zwaar vergulde Buddha-beelden met een vergulden pagode relikwieën bevattend; bij een ander altaar, het kolossale beeld, van een zeer dikken en vroolijk uitzienden Buddha, waarna de tempel genoemd is. Canton heet ook de stad der rammen, goede geesten, welke in de gedaante van rammen korenaren naar beneden brachten, en de Cantonneezen met zegeningen overlaadden. Deze rammen werden versteend toen ze op de aarde kwamen, een tempel is aan hen gewijd, voor het hoofdaltaar, ziet men 5 ruw gehouwen steenen, die rammen moeten voorstellen. In een reusachtige klokketoren hangt een reusachtige klok, slaat deze klok, zoo beweert men, zoo is het onherroepelijk met Canton gedaan. In een soort van grooten, leegèn, steenen waterbak, ziet men op den bodem, twee kolossale afdrukken van voetzoolen, daar zou Buddha een oogenblik zijn nedergedaald. Een der tempels bevat nog een »clepsydra" of waterklok, zooals er vroeger in Europa ook bestonden, en door Haroun-al-Raschid aan Karel den Groote werd ten geschenke gegeven. Het water druipt neer in vier groote onder elkander geplaatste bakken, de onderste heeft een drijvend plaatje met een staaf voor de aanwijzingen; de wachter in den toren duidt het uur aan, door op het dak, een reusachtig wit bord te plaatsen, waarop hij met groote zwarte letters, het uur vermeldt. Hoewel in China nog ruimschoots gewoonten en zeden heerschen van ontelbare eeuwen ge-

leden, zoo is toch de waterklok voor hen ook een curiosum, want Europeesche klokken zijn, overal in de groote plaatsen aanwezig, en het aantal klokkemakers en verkoopers legio. De tempel van de »zeven verschrikkingen", bevat zeven kamertjes, waarin elk de straffen voorstelt, die de goddeloozen kunnen overkomen, men ziet de figuren levensgroot in hout gesneden, roode, groene en blauwe duivels zijn bezig allerlei kwellingen toe te passen. De geheele voorstelling is zoo plastisch mogelijk, geheel overeenkomend met de barbaarsche straffen welke in Europa gedurende de middeleeuwen werden toegepast. Deze kamertjes zijn aan eene zijde open, vuil en bestoven, slecht verlicht, waardoor men een gedeelte alleen te zien krijgt, hetgeen al meer dan voldoende is; het geheel is curieus maar afschuwelijk leelijk. De voorhoven in de tempels zijn voor ieder open en dienen als speelplaats voor kinderen, die daartoe geene gelegenheid vinden in de zoo nauwe straten. De zoogenaamde »Kleine gevangenis" ligt in een drukke straat, ieder kan door een groot getralied hek de gevangenen zien, zij liggen in een donker, vuil verblijf op den grond met de »Kango" om den hals, een groote vierkante plank, waardoor het hoofd steekt. De meesten zitten een liedje te neuriën of steken de hand door de tralies, om geld te vragen, men geeft den cipier eenig geld, dat voor hen bestemd is. Groote kosten voor gevangenwezen en terechtstelling, maakt men in het Hemelsche rijk niet, deze zaken worden er zeer huishoudelijk behandeld. Een dief die men op straat oppakt, wordt op den grond gelegd, handboeien worden hem aangedaan en met een langen keten om den hals marcheert men door de drukste straten, zonder dat iemand er veel acht op slaat. Het plein voor de terechtstelling

is zoo eenvoudig mogelijk, een eenigzins breede gang, waar meestal steenhouwers werken, op den grond staan de bakken waarin de afgeslagen hoofden ten toon worden gesteld. Eenmaal in de maand wordt er gewoonlijk groote executie gehouden, waarna eene tentoonstelling van langgestaarte koppen wordt gehouden om volgens Chineesch begrip een gunstigen indruk te verwekken op het moreel bewustzijn der Cantonneezen, deze laatsten toch staan bekend als oproerig, en uiterst prikkelbaar. Zij die er over klagen, dat Europeesche landen meer en meer »lokale kleur" verliezen, kunnen te Canton nog hun hart ophalen, behalve klokken, lampen, naaimachines en andere huishoudelijke artikelen, is daar alles nog zooals vele eeuwen geleden. De stad maakt echter niet dien indruk van vuilheid, dien men er gcwoonlijk aan toekent, voor een Oostersche stad, waar alles aan of op straat gebeurt, waar die straten niet meer dan groote stegen zijn en duizenden zich voortdurend bewegen, kan zij nog vrij zindelijk genoemd worden, al vangt men dan ook rondgaande, allerlei vreemde luchtjes op. Men neemt van de vreemdelingen bijna geen notitie, enkele kinderen vragen om geld, en amuseeren zich met het verschijnen van den blanken Westerling, dit feit is wel bizonder in een stad van misschien twee millioen inwoners, waar men zeker is op dat oogenblik met nog een paar personen de eenige vertegenwoordigers van het kaukasische ras te zijn. In hoevele steden van het beschaafde Europa, maakt men het toch den zoon uit het Hemelsche rijk lastig op straat, en moet zijn staart het ontgelden, datgene waarop hij het meest trotsch is. Zeker is het, dat de Oosterling in het algemeen meer gevoel van eigenwaarde bezit. De stad is verdeeld in 36 wijken, elk van een poort voorzien

waardoor men brand en oproer kan beperken en de beteugeling in de hand heeft. Branden nemen soms groote afmetingen aan door de vele houten huizen, men springt met het vuur zeer roekeloos om.

De binnenstad is nog met een extra groote muur omgeven, zij heeft een sterk garnizoen van tataarsche troepen. De wallen vormen nog een eigenaardig geheel, overal staat er nog, oud onbruikbaar geschut, deze wallen zijn niet bizonder hoog of dik maar waren zeker voldoende om eene belegering uit den ouden tijd te kunnen weerstaan. Als men Canton nadert ziet men overal in de dorpen, groote vierkante torens, geheel van steen gemetseld, bovenop staan, bakken met vitriool en groote steenen, om een aanval te kunnen afslaan. Deze torens zijn eenvoudig de Chineesche pandhuizen, die ook dienen om alle zaken van waarde te bewaren tegen brand en roof. Canton zelf bezit er ruim honderd grooten en velen kleineren, men beweert dat de interest van de waarde der goederen, van 20 tot 36 percent bedraagt. Zooals bekend, is de rouwkleur in China, wit, in de staart worden witte zijden draden met kwasten gevlochten, bij overlijden van ouders, voor verdere betrekkingen is de kleur blauw, jonge menschen en kinderen dragen rood. De vrouwen zijn bijna allen met zorg gekapt, waartoe het stugge, lange haar, behoorlijk gevet en gepomadeerd wordt.

Rijst, visch en vruchten vormen het hoofdbestanddeel der Chineesche voeding, varkensvleesch is ook zeer gewild, honden met blauw-zwarte tongen zijn eene delicatesse. De theehuizen zijn tevens restauraties, zij worden druk bezocht, meestal uitsluitend voor het volk, men zit er met groepjes aan tafeltjes, terwijl het kostuum dikwijls alleen uit een lendendoek bestaat. Onder de honden, is

de keeshond het talrijkst, of hij al dan niet uit China naar Holland geimporteerd is, kunnen kenners van dat ras het best beoordeelen. De reusachtige strooien hoeden, zijn zoo omvangrijk, dat zij ook als regenscherm dienst doen, meestal worden zij alleen door koelies gedragen; passeert een palankijn, zoo nemen zij ze af, om ze niet door onzachte aanraking te verliezen, het sterkste bewijs van nauwe straten en kolossale hoofddeksels. De uitstekend ingerichte stoomboot voert ons weer de rivier af, hier en daar steekt nog eene pagode van vijf verdiepingen tegen de lucht af, daarop valt de duisternis in, tafel en hutten zijn zeer goed, elk der laatsten voorzien van een sabel, nutteloos wapen, men slaapt in, droomt van zeeroovers, die het schip beklimmen, den kapitein dooden, de reizigers uitplunderen.... en den volgenden morgen, ligt men veilig in de baai van Hong-Kong. Heel dapper heeten de Chineezen niet, vijf Europeanen met achterladers gewapend worden geacht aan een paar honderd Chineezen het hoofd te kunnen bieden, zooals de praktijk meermalen leerde. De warmte te Hong-Kong houdt soms tot half December aan, dan koelt het sterk af, in Januari en Februari stookt men. Aan de overzijde ligt Kow-loong een klein schiereiland en Engelsch bezit, er is een fort, een club en mooie villa's, zomers wordt het druk bezocht. Achter Kow-loong zijn de bergen welke de grensscheiding vormen. Er zijn vele speelhuizen, zelfs te Hong-Kong nog een massa geheime speelholen, ofschoon het streng verboden is, ze op te richten. Het spelen is zoo algemeen, dat kooper en verkoopers van kleine sommen voor alles dobbelen willen; hoewel het spel vrij algemeen is overal, is het den Chinees een tweede natuur.

VII.

Japan.

Er is zeker geen land ter wereld, waarover in den laatsten tijd zooveel geschreven is, als over Japan. De oorzaak hiervan is tastbaar voor ieder, die het bezocht; geen land toch leent zich zoo goed tot descriptie, als Japan. Hier werken natuur, kunst, godsdienst, zeden en gewoonten samen, om één groote reeks van krachtige indrukken op den bezoeker te maken, indien hij open oog en oor heeft voor alles wat hem volop wordt aangeboden. De nieuwe groote boot »De Empress of Japan", van de lijn naar Van Couver, in aansluiting met den spoorweg door Canada, vaart snel, zoodat zij gewoonlijk den afstand tusschen Yokokama en Van Couver in 12 dagen aflegt. Van Shanghaï komende, gaat de boot door de in de geschiedenis bekende straat van Shimonoseki, en men stoomt de zoo bekende Binnenzee (Inland-sea) in. Deze zee wordt gevormd door het grootste eiland van Japan (Nippon) ten Noorden, en de eilanden Shikoku en Kyu-sha, ten Zuiden. Deze watervlakte, die zich als het

PAGODE TE NARA (JAPAN).

ware tot in het hart van Japan uitstrekt, is de kortste route naar Kobe, en biedt den reiziger, behalve een rustige zee, een reeks van schoone natuurtooneelen, vol afwisseling, aan. Het is een der aangenaamste tochten, die men met een groote mailboot kan maken. De vaart eischt voortdurende oplettendheid van den stuurman. De eilanden, hier verspreid, bedragen duizenden in getal, en talrijk zijn de zeer nauwe kanalen, waardoor het schip als het ware moet heenschieten, want dikwijls is de stroom zeer sterk, waarbij toch volle vaart moet behouden worden, om niet uit den koers gedreven te worden. De grootere eilanden zijn bergachtig, en ten deele begroeid. de kleinere hebben alle mogelijke grillige vormen: sommigen enkel uit een stuk kale rots bestaande. De hellingen zijn zorgvuldig bebouwd, en de dorpen, bewoond door eene bevolking, die half van landbouw, half van vischvangst leeft, komen vroolijk uit het groen te voorschijn. Duizende jonken en kleine visschersbooten schenken dan ook een groote levendigheid aan de omgeving, terwijl zonder ophouden de commando's op de brug van »portside", en »starboardside" aan den passagier doen begrijpen welk een aandacht hier vereischt wordt, om, behalve het koers houden, ook nog een botsing met de hier zoo talrijke visschersbooten te vermijden. De vaart bij nacht is goed geregeld. Tal van vuurtorens langs de beide kusten, bakens en boeien ontbreken evenmin. Het eiland Shikoku heeft bergen, welke geheel begroeid, en waarvan de hoogste toppen reeds in het begin van December met sneeuw bedekt zijn. Deze vaart door de binnenzee reeds, geeft een algemeenen indruk van het zoo eigenaardige Japansche landschap, nog vóór men een voet aan wal gezet heeft. Des avonds te 10 ure laat het

schip het anker vallen in het buitenste gedeelte van Kobé. Duizende lichten flikkeren in de baai en aan den wal. Op een groot bord, nabij de eetzaal van het schip, wordt bekend gemaakt dat de reizigers zich gereed moeten houden om aan wal te gaan, ten einde zich aan quarantaine-maatregelen te onderwerpen, daar te Shanghaï zich eenige gevallen van cholera voordeden, die deze voorzorgen schenen noodig te maken. Een boot met Japansche douanen en leden der gezondheidscommissie nadert het schip. In Europeesche uniform, allen met de sabel op zijde, dragen zij de zoo bekende Japansche lantaarns in de hand, en komen aan boord. Na eenige woordenwisseling wordt bepaald dat de Chineesche koelies, die zeer talrijk aan boord zijn, het eerst zullen ontsmet worden, daarna het scheepsvolk, en eindelijk de passagiers. Daar dit veel tijd neemt, gaan de passagiers dan ook allemaal naar kooi. Tegen zes uur 's morgens begeven zich ook de passagiers aan land, en komen terecht in eenige houten barakken, zeer eenvoudig, maar netjes ingericht, gelegen op eenigen afstand van de stad. Ieder is nu verplicht een warm bad te nemen, in een der talrijke badkamers: de kleederen moeten in een mand buiten gezet worden. Na het bad trekt ieder een kimono aan: het Japansche kleedingstuk par excellence, benevens pantoffels, en men verlaat de badkamer, om zich naar de wachtkamer te begeven, waar zich een heele verzameling Europeanen in Japansch kostuum bevindt. Thee, whisky, sigaren en sigaretten worden aangeboden, en langzamerhand komen de verschillende genummerde mandjes met kleedingstukken binnen, allen uitgestoomd, en in duizende plooien. Ieder kleedt zich, en in verschillende partijen gaat men naar boord terug. Hij, die waant dat quaran-

taine-maatregelen de cholera geheel kunnen weren, heeft zeker nooit zulk een proces bijgewoond; want de ervarenen op dat gebied trekken speciaal oude kleeren aan of nachttoiletten, om aldus de goede kleederen te sparen: het doel wordt alzoo geheel gemist. De kleederen toch, aan boord achtergebleven, ondergaan geen zuiveringsproces; echter hierom dit te willen opheffen, zooals de Engelschen dit begeeren, zoude onraadzaam wezen, want voor koelies en minderen, die slechts één stel kleeren hebben, is de maatregel wel degelijk goed, te meer omdat onder dezen de besmetting zich het meest voordoet. Het schip ankert nu op nieuw, in het binnenste deel der baai, en men heeft Kobé in hare geheele breedte vóór zich. De ligging is zeer schilderachtig. Op den achtergrond de bergen; hier en daar villa's en tempels tegen de hellingen. Het is eene welvarende plaats, die zich steeds uitbreidt, en nu met het oude Hiogo één geheel vormt. Hier maken zij, die van China komen, het eerst met Japan kennis, in afwachting van het paspoort, dat noodig is voor een reis door Japan: men kan toch zonder dat daar niet reizen; alleen de open havensteden, door de tractaten aangewezen, zijn hiervan uitgezonderd. Kobé is een plaats, waar men gemakkelijk acht dagen met genoegen doorbrengt. Er zijn in den omtrek veel aangename wandelingen, mits men het beklimmen van bergen niet schuwt, en zóó maakt men zich aanstonds vertrouwd met de Flora van het land. De boom, die terstond de aandacht trekt, is de spar, die overal en in alle vormen en grootte, dikwijls zeer omvangrijk, wordt aangetroffen. Van natuur reeds vaak grillig van gedaante, wordt hij hier nog kunstmatig verwrongen, vooral in waaiervorm. Elke Japansche tuin is er van voorzien, en soms vindt men

hem gekweekt in bloempotten. Naast dezen boom, zoo geheel in het Noorden tehuis behoorend, vindt men de plant der tropen: de pisang of banaan; behalve in dit, ziet men in nog menig ander opzicht hoe in Japan het Noorden en het Zuiden elkander ontmoeten, en naast elkander voortleven; de pisang brengt hier echter geen vrucht voort, en moet in den winter ingepakt worden tegen de vorst. De palm daarentegen hoewel meer sporadisch voorkomend, groeit in het wild en onbeschut. Het bamboes is overal op groote schaal aanwezig. Wel bereikt het niet de hoogte en dikte van sommige bamboes-soorten op Java, maar het Japansche soort is zeer recht van stam, en daardoor uiterst geschikt voor het maken van meubelen, die uitmunten door sierlijkheid en lichtheid. Onder de rozen zijn mooie exemplaren: begin December staan zij nog op beschutte plaatsen in vollen bloei. Japan is het land bij uitnemendheid voor coniferen; overal verspreid in allerlei grootten en varieteit, geven zij aan het land in elk seizoen de aangenaamste groene tint. Bovenaan staan de Cryptomeria's, die hier reusachtige vormen aannemen, en een statigen achtergrond vormen van de vele tempels in de nabijheid. Elke maand heeft hier haar glorie van bloemen en bloesems. Toch legt de Japansche tuinbouw zich het meest toe op het kweeken van bloesems gevende boomen en struiken. Ieder die Japansche teekeningen op schermen ziet, kan waarnemen welk eene groote plaats de tak, van bloesems of bessen voorzien, in de Japansche kweekerijen inneemt. Het décoreeren met bloemen en bloeiende takken is hier dan ook een afzonderlijke kunst, waarin de vrouwen groote handigheid bezitten. Dikwijls maken een paar bloemen en een tak met bloesems of bessen, waarvan de achtergrond

door een sparretak gevormd wordt, een zeer artistiek geheel; door de Japanners wordt dan ook de bouquet verafschuwd als onharmonisch.

De Japansche tuin is eigenlijk in Europa meer bekend onder den naam van Chineeschen tuin, waaraan hij dan ook zijn oorsprong dankt. Bloemen zijn weinig voorhanden. Grillige sparren, in allerlei vormen, kleine vijvers met goudvisschen, waarin groote platte steenen, die als bruggetjes dienst doen, groote steenen lantaarns, gelijk aan die vóór de tempels staan, afgewisseld door een of meer beelden van een der talrijke godheden. In het midden is meestal op een hoogte een koepel, die als theehuis dienst doet, waaruit men den geheelen tuin overziet; en de Japanner zijne talrijke kopjes thee drinkt, en mede tallooze kleine pijpjes rookt. Het geheel is zeer popperig, maar maakt een schilderachtig effect, daar de woningen in de omgeving er mede in harmonie zijn. De maand November brengt het landschap prachtige tinten. Dan prijkt de ahorn met donker gele en vuurroode bladeren, scherp afstekend tegen het donkere groen der talrijke conifeeren. In dezelfde maand staan ook de Chrysantemums in volle glorie. Zij heeten in het Japansch »Ki-Ku." Zij, die zich dan in de hoofdstad bevinden, kunnen zich overtuigen hoe kunstig de Japanners dezen bloem weten dienstig te maken tot versiering van allerlei plastische voorstellingen, veelal ontleend aan de geschiedenis of aan oude legenden. De figuren zijn allen levensgroot, terwijl ook reuzen worden voorgesteld. De oude Japansche kostumen leenen zich uitstekend om in bloementooi te worden wedergegeven: de oneindige verscheidenheid van tinten van de Ki-Ku is bijzonder geschikt om elke nuance in de rijke kleedingstukken weer te geven. De standen

en groepeering zijn artistiek, en geheel zooals men ze in de beste theaters te zien krijgt, terwijl het gelaat het masker vertoont met die trekken, die iedere persoonlijkheid eigen zijn. Een tweetal groepen stellen personen voor in Europeesch kostuum, natuurlijk ook door Ki-Ku's teruggegeven: dezen maken echter een zeer treurig effect. Men zou bijna gaan spreken van tableaux vivants, bestaande uit bloemen. Behalve de groepen, zijn er sommige afdeelingen aan de bloem zelve gewijd; en er komen exemplaren voor, die 300 bloemen op één stam hebben. Het is op deze tentoonstellingen eivol, en dus een goede gelegenheid om het Japansche volksleven van nabij gade te slaan.

Als men door de velden van Kobé wandelt, treft ons de rijstbouw het eerst. Op groote schaal vindt men hier de sawah's of natte rijstvelden van Java terug; hoewel met minder zorg bewerkt. Gelijk overal in het geheele Oosten, is de rijst het hoofdbestanddeel der voeding. Eene andere eigenaardige kultuur is die der watten; men ziet geheele velden met struiken, gelijkend op die van kleine maandrozen, waaraan de balletjes, die de watten bevatten. Nu is het Japansche woord »Watta", en men mag aannemen dat hierin het etymon schuilt van ons »Watten." Andere talen toch gebruiken andere woorden daarvoor, en Portugal en Holland hadden de oudste handelsrelaties. Omgekeerd ontleenden de Japanners, die geen brood kenden, dat woord aan het Portugeesche »pan." Een der wandelingen van Kobé voert naar de watervallen van Nunoubiki. De eerste val is slechts 48 voet hoog, en heet Me-daki of vrouwelijke waterval, de tweede, 82 voet hoog, heet O-daki, of mannelijke waterval. Beiden liggen zeer schilderachtig in een klein dal, met begroeide

heuvelranden. Overal langs den weg staan theehuizen om de vermoeide wandelaars tot rust uit te noodigen. Thee en vruchten zijn bijna overal langs den weg in Japan voor den wandelaar te verkrijgen. De bestijging van den berg Maya san, 2500 voet hoog, neemt ongeveer twee uren in beslag; boven ligt de tempel, gewijd aan Maya-Bunin, de moeder van Buddha; de weg gaat steil en zigzag naar boven door het bosch, op sommige plaatsen verrukkelijke uitzichten biedend op de binnenzee, Kobé en andere plaatsen. De tempel ligt, evenals bijna alle tempels in Japan, in een bekoorlijk oord, tusschen statige Cryptomeria's en andere conifeeren. De bouwstijl is van Chineeschen oorsprong. Men vindt er tempels, gewijd aan den Shinto-dienst, den primitieven godsdienst der Japanners: zij zijn uiterst eenvoudig: meestal met rieten daken; daarnaast staan die van den eerst later ingevoerden Buddhistischen dienst, allen veel sierlijker en rijker. De Shinto-dienst is uiterst eenvoudig: het is een echte natuurdienst: de goden zijn talrijk; daarin vindt men overeenkomst met het Pantheïsme der Grieken. De geloovigen, die naar den tempel komen, bewegen een klok of bel met het doel om de aandacht der goden te trekken; dan klappen zij tweemaal in de handen en prevelen eenige woorden na een zeer klein geldstuk in een zeer groote offerkist te hebben geworpen. Hiermede is de ceremonie ten einde. De moraal der leer is: doe wat uw hart u ingeeft, en volg de bevelen van den Mikado. Elke Shinto-tempel heeft op het altaar stokken geplant, waaraan talrijke strooken wit papier zijn gehecht, welke het symbool vormen van het vroegere offer, dat uit kleedingstukken bestond.

Het Buddhisme kwam uit China over Korea op het

einde der 6de eeuw n. Chr. naar Japan, en vond daar een vruchtbaren bodem. Het werd gedurende eeuwen de geliefkoosde godsdienst, zoowel door zijn leerstellingen, als door zijn meer bij de groote massa indruk makend ritueel. Het had zelfs een grooten invloed op den Shinto-dienst, die er veel in zijn tempels van overnam. Men zag dan ook in de drie volgende eeuwen Japan overstroomen door monnikken en nonnen uit China en Korea, om proselieten te maken. Ook in Japan splitste het Buddhisme zich in vele sekten, waarbij 8 hoofdsekten zijn waar te nemen, met wederom talrijke onderafdeelingen. Het practisch Buddhisme echter, zoowel in China als in Japan, was niet in staat langen tijd op die wijsgeerige hoogte te blijven staan, welke zijn stichter en volgelingen bedoelden. Veel, zeer veel werd gedaan om het volksbijgeloof tegemoet te komen. Prachtig versierde tempels, pelgrimstochten, amuletten en praalvertoon door processies dit alles week geheel af van Buddha's leer, die zelf een agnostic was. Zelfs nu nog zijn de beide godsdiensten nog niet scherp afgescheiden in de praktijk; alleen in de provincie Satsuma, waar het Buddhisme sinds eeuwen geweerd werd, vindt men weer den zuiveren Shinto-dienst. Elk Japanner wordt bij zijn geboorte onder bescherming van een Kami of Shintogod geplaatst. De lijkplechtigheden worden echter gewoonlijk volgens het ceremoniëel van een of andere Buddhistische sekte uitgevoerd. Gedurende de laatste jaren is door het Hof de Shinto-dienst weer meer op den voorgrond gesteld en als godsdienst van den staat beschouwd. De Buddhistische zendelingen verklaarden eenvoudig dat de primitieve nationale godheden Avatars waren van den een of anderen Indischen godheid, zoodat de novicen van het Buddhisme

konden voortgaan met hunne oude goden te offeren, en hen te aanbidden. Alzoo waren beide partijen tevreden. Lang werden in Japan vele dingen, die uit China kwamen, als iets superieurs beschouwd: het nòg bestaande Chineesche letterschrift en de literatuur, en het vroegere Hofceremoniëel waren aan China ontleend, evenals het Hof van Byzantium talrijke voorschriften van étiquette van Aziatische Hoven overnam. Shinto is een Chineesch woord, en beteekent: weg der goden. Een ander deel van den Shinto-dienst is de vereering der voorouders, welke cultus teruggevonden wordt in de rijken, die de Franschen l'Indo-Chine hebben genoemd. Onder het talrijk heir van goden en godinnen, neemt de Zonnegodin de eerste plaats in; de Mikado's noemen zich hare afstammelingen in rechte lijn: haar hoofdaltaar en dienst is te Isé, nabij Yamada: dit is het Japansche Mekka. De eenvoudigheid van den Shinto-dienst uit zich vooral in de tempels. Het dak is van stroo, of van een soort van gestampte schors: het houtwerk ongeschilderd; daar waar versieringen en schilderwerk zijn aangebracht, is dit in navolging van de Buddhistische tempels. De offers die in den tempel gebracht worden, bestaan uit vruchten van het veld, die opgestapeld zijn op kleine, nette, verlakte tafeltjes, welke geplaatst zijn op een soort van toonbank vóór het altaar. Behalve de veldvruchten, vindt men er ook in kleine blauwe fleschjes, de Saké, een drank, bereid uit gegiste rijst. Dit is de eenige alcoholische drank van Japan, die warm behoort gedronken te worden, en veel overeenkomst heeft met sherry met water vermengd. Hetzelfde vindt men ook in de Buddhatempels: de basis van alle natuurgodsdiensten. Onder de vele kleine gebouwen, die voorkomen op het terrein van

een Shinto-tempel, behoort ook een stal met het heilige witte paard er in. Het is meestal een oud schimmeltje, half blind en stijf; vóór den stal staan eenige bakjes met voerder, die de bezoeker voor een kleine som koopen kan. Men zegt dat een der goden op een wit paard altijd de ronde doet. Het witte paard komt voor in de legende van alle volken, en het te boek stellen van een volledige geschiedenis daarvan is weggelegd voor een toekomstig beoefenaar van Folklore. Niet altijd echter komen die gebouwen op het terrein van den tempel voor. Is eenvoudigheid het kenmerk van den Shinto-dienst, de Buddhadienst is geheel het tegenovergestelde. Prachtige tempels, in bekoorlijke omgeving, processies en vertoon, staan daar bovenaan.

Nabij de groote Buddha-tempels zijn ook de heilige vijvers, alwaar de Lotosbloem in groeit, terwijl visschen en schildpadden er de levende bevolking van uitmaken. Dit alles werd echter reeds vóór het Buddhisme bij de Brahmanen in Indië aangetroffen. De Lotosbloem neemt een eereplaats in bij het Buddhisme: zij is het symbool der reinheid, ze groeit in modderige poelen, waaruit zich de sierlijke bloem verheft. Volgens de leer van Buddha moet ook de ziel zich, evenals de Lotosbloem, weten te verheffen uit het slijk der aarde. Op de altaren staan steeds twee reusachtige, zwaar-vergulde Lotos-bloemen met bladeren, gedeeltelijk in knop, en gedeeltelijk ontloken. De beelden, welke Buddha en zijne discipelen voorstellen, zijn allen gezeten op een ontloken Lotosbloem, daar hunne zielen geacht worden de volkomen reinheid bereikt te hebben om het Nirvana binnen te treden. Moet de ontwikkelde mensch vier gedaanteverwisselingen ondergaan eer zijn ziel gelouterd is, de on-

ontwikkelde heeft nog een honderdtal avatars te doorleven. De Buddhistische Schriftgeleerden zijn het echter over het wezen van het Nirvana zeer oneens; de termen, die zij hieromtrent gebruiken, zijn uiterst nevelachtig, wat te begrijpen is, daar op zulk een hoogte de blik niet meer helder kan zijn. In de dierenwereld zijn de kraanvogel, de schildpad, en de visch bijzonder heilig, als symbolen van lang leven, vruchtbaarheid en rijkdom. Raakt men, op Japanschen bodem komende, langzamerhand meer vertrouwd met het Buddhisme en zijne inrichting, zoo wordt men getroffen door de overeenkomst van het ritueel met dat van den Katholieken eeredienst. Altaar-inrichting, versiering met bloemen en planten, gebedenboeken, wijde priesterkleeding, tonsuur, altaarschel, wierook, kaarsen voor overledenen, offerblokken, ex-voto's, processies met banieren, eene afzonderlijke kerktaal — hier het Chineesch, ginds het Latijn, waarin de gebeden op zangerigen toon worden opgezegd — en tal van andere punten van overeenkomst meer. De juiste tijd en wijze, waarop de jongere godsdienst zich bij de oudere van een zoo uitgebreid ritueel voorzag, is zeker moeielijk na te gaan, en een grondige studie overwaard. Hoe historisch-jong zijn toch de andere werelddeelen, vergeleken bij Azië, en Afrika's Noord- en Oostkust!

Ten Oosten van Kobé strekt zich Hiogo uit, dat nu daarmede één geheel vormt. Een rit door de velden naar den voet der bergen, voert naar den tempel van Jenshoji, aan den Shinto-dienst gewijd, zeer eenvoudig, maar met schilderachtige ligging. Achter dezen tempel vindt men een aangename wandeling over de heuvels, deels begroeid, deels met open plekken, waarvan men verrassende uitzichten heeft op de binnenzee, en de stad. Na

een uur gaans bereikt men den tempel van Tai-sanji, eigenlijk eene geheele verzameling van oude tempelgebouwen, sommigen zeer vervallen, maar bekoorlijk van ligging, en rijk in vergezichten. De tempel wordt druk bezocht. Langs den geheelen weg staan kleine stokjes, met beschreven strookjes papier, die als ex-voto's dienst doen. De spoor brengt ons in een klein uur naar Osaka, waar geen paspoort gevraagd wordt: het is de eerste der drie Fu's, of hoofdsteden van Japan, een stad van ruim 400 000 inwoners, met veel handel, doorsneden met kanalen, met tallooze bruggen, het Japansche Venetië. Het groote kasteel, of liever de vestingwerken er van, zijn een der grootste merkwaardigheden van Japan. In 1583 gebouwd, om van daar uit de groote leenheeren in den omtrek in toom te houden, bestaan de wallen geheel uit ruw gehouwen blokken van hardsteen, kunstig op elkander gestapeld, zonder kalk of andere verbinding. Binnen één jaar werd het reuzenwerk, in heeren-dienst, ten einde gebracht. Het paleis er binnen werd door de leden der familie Tokugawa bewoond, die een groote rol in de geschiedenis speelden. Vóór haar vertrek, veroorzaakt door de herstelling van de keizerlijke macht, werd het kasteel door haar in den asch gelegd. Nu zijn in de verschillende andere gebouwen de troepen van het groote garnizoen van Osaka gekaserneerd. Van den bovensten wal heeft men een schoon uitzicht op de stad en omgeving. Hier vindt men de Rijks-Munt, die naar Europeesch model is ingericht. Een der belangrijkste straten, en zelfs het meest karakteristiek van geheel Japan, is de Shinsai-bashi-suji, de groote winkelstraat. Hier gaat het altijd levendig toe: een bont gewoel en geschemer door al die kleuren, beschenen door de krachtige Japansche zon. Boven de straat

zijn van huis tot huis gekleurde zonneschermen gespannen, die het geheel een vroolijk aanzien geven. Deze lange straat, en die van Dotom-bori, waar alle theaters zijn, die op groote borden met helle tinten, de voornaamste episodés uit hunne voorstellingen hebben afgeschilderd, maken op den vreemdeling den indruk van een eeuwigdurende kermis. De stad is dan ook meer zuiver Japansch, en voor den Japanner minder kostbaar om te bewonen dan andere Japansche steden. Onder de vele tempels is de Buddha-tempel van Tenno-ji [1]), zeer uitgebreid, geheele rijen met kramen met speelgoed en kinderkleeren, welke als offers dienen, zijn er omheen gebouwd. De vos, het heilige dier van Japan, waaraan echter ook allerlei ondeugende dingen worden toegeschreven, vindt men in steen aan den ingang, en naast de altaren. De heilige vijver met Lotos-bloemen heeft een bevolking van duizende kleine schildpadden, waarvoor talrijke bakjes met voeder gereed staan, dat de bezoekers haar, tegen een kleine vergoeding aan den verkooper, toestrooien. In een der bijgebouwen is een steenen bak, waarin het water binnenstroomt uit den bek van een reusachtige steenen schildpad; de namen van pas overledenen staan geschreven op dunne plankjes, welke in het heilige water gedoopt worden. De pagode van vijf verdiepingen bevindt zich ook op het terrein. In de twee Hongwang-ji tempels te Osaka vindt men prachtig snijwerk à jour van Chrysantemums. Amida o. a. heeft daar een rijk versierd beeld en altaar.

In het bezit van een paspoort, verkregen door tusschenkomst van de legatie te Tokio, kan men de reis verder

1) Ji beteekent: tempel.

voortzetten. De tweede »Fu" of hoofdstad, die men per spoor in ruim twee uren bereikt, is, Kyoto, een zeer groote plaats met kolossale afstanden, zij telt nu slechts 280 duizend inwoners, daar de stad zich inkrimpt, sinds het hof naar Tokio is verplaatst; reeds in 790 gesticht, kreeg het den Chineeschen naam van Kyoto, dat is hoofdstad; het hof bleef er al die eeuwen tot 1868, toen de restau ratie van het gezag van den Mikado plaats had. Vele malen brandden de stad en het paleis af; sinds de stichting van Yedo, nu Tokio genaamd, in 1590, nam zij reeds in omvang en aantal inwoners af, zoodat nu de bevolking op de helft geschat wordt van die uit haren bloeitijd gedurende de middeleeuwen. Het nieuwe paleis, in 1854 gebouwd, in ouden tempelstijl, beslaat eene reusachtige oppervlakte, het is geheel door een grooten muur omgeven. Talrijk zijn de tempels van Kyoto, velen liggen nu buiten de stad, door het inkrimpen gedurende de laatste eeuwen. De voornaamsten oppervlakkig te bezichtigen is het werk van 3 dagen; bijna allen liggen zeer schilderachtig in boschjes van conifeeren en meestal tegen de helling der bergen. De Kitano-Tenjin tempel is gewijd aan Tenjin-Sama, en gesticht door een Shinto secte; de bouwmeesters namen veel over van Buddhistische tempels, verschillende uitingen van volksbijgeloof vonden hier eene plaats. Merkwaardig zijn hier de vele afbeeldingen van stieren, in steen en brons, meestal levensgroot, zij werden als offergaven, ten geschenke aangeboden; die in steen zijn gewoonlijk ruw afgewerkt, zelfs onartistiek, die in brons daarentegen, komen de natuur zeer nabij. Men beweert dat de god Tenjin op een stier reed, hetgeen een geliefkoosd onderwerp voor teekenaars uitmaakte, veelvuldig voorkomend op schermen, kakemono's

en deurpaneelen. Men vindt in genoemden tempel, 36 in zijde gewevene afbeeldingen, voorstellenden de geniussen der dichtkunst, zij zijn door de zijdefabriekanten der stad aan den tempel aangeboden, tevens als goede reclame dienst doende. Onder de vele andere tempels, is nog zeer belangrijk, die van »San-ju-san-gen-do," alwaar men de 33333 beelden van de godin Kwannon aantreft, duizend er van zijn 5 voet hoog en geheel verguld, het groote cijfer wordt verkregen door de kleine beelden mede te tellen welke op het voorhoofd, op de handen en op den stralenkrans aanwezig zijn; hoewel allen hetzelfde beeld voorstellen, zoo is de houding der armen verschillend, eveneens de symbolen in elke hand. In een afzonderlijk gebouw vindt men 't groote beeld van Buddha of »Dai Butsu" dat is groote Buddha, hoofd en schouders zijn alleen zichtbaar, geheel van hout, is het hoofd zwaar verguld, het beeld bereikt de respectabele hoogte van 58 voet, niettegenstaande dat is de indruk onbeteekenend, door de onwaardige omgeving. De klokketoren op het terrein van den tempel, heeft een klok van 14 voet hoog, een der twee grootsten van Japan, zeer ver dringt het geluid door, hoewel een Japansche klok niet geluid wordt maar er eenvoudig een kleine boomstam die er voor hangt, horizontaal tegen aan wordt geslingerd en deze den klepel moet vervangen.

Het is ook te Kyoto dat een nieuwe kolossale Buddhistische tempel in aanbouw is, zijnde reeds onder dak wat den hoofdtempel betreft, geheel door vrijwillige gaven van het volk tot stand gekomen, de provincies gaven groote sommen, vele boeren uit den omtrek leverden gratis het benoodigde hout tot bouwmateriaal, terwijl de vrouwen, evenals die van het oude Karthago, hunnen

haardos beschikbaar stelden, tot het maken van dikke touwen, bij den bouw benoodigd. Als deze tempel gereed is, zal het de grootste van Japan zijn; een sprekend bewijs, dat het Buddhisme volstrekt niet zoodanig in verval is, als door sommigen beweerd wordt. Een der aangenaamste wandelingen van Kyoto uit, is zeker die, over de bergen van Hiesan naar Otsu, gelegen aan het meer Biwa. Slechts hier en daar is de weg steil, meestal zeer gemakkelijk begaanbaar, overal zich door de begroeide bergen kronkelend, aan weerszijden ruischende beken en klaterende watervallen; na 4 uur gaans komt men bij een tempel, vanwaar een verrukkelijk uitzicht op het zoo schilderachtig gelegen meer Biwa, de tempel ligt wederom uiterst romantisch; trotsch verheffen zich de kaarsrechte Cryptomerias met hun eeuwig groen te midden der andere conifeeren. Het meer is genaamd naar zijne gedaante, eene Japansche guitaar met 4 snaren voorstellend, het instrument, waarmede men ook de Japansche Venus of Godin Benten ziet afgebeeld. Nu gaat de weg steil naar beneden altijd door het bosch, tot aan de oevers van het meer, waar men jinrikisha's vindt die tot Karasaki rijden, waar men even uitstijgt om den beroemden sparreboom te bewonderen, wiens 380 takken zich in waaiervorm uitspreiden; de stam heeft een omtrek van 37 voet, in het midden is een klein altaar daar de boom als zeer heilig wordt beschouwd. Vandaar rijdt men steeds langs het meer naar Otsu, eene welvarende plaats met groote kazerne en het noodige aantal tempels. Deze plaats is vermaard geworden door den aanslag op den Russischen Kroonprins of Russische Mikado, zooals het volk hem in Japan noemt.

Een Japansche politieagent, nog van de oude school

der Japanners, die in elken vreemdeling een vijand ziet, gaf den jeugdigen prins een sabelhouw, twee jinrikishaw-mannen ontzetten hem, de wond was niet gevaarlijk en de prins pas aangekomen, wilde de reis voortzetten in een land dat hem zoo goed beviel, op vaderlijk bevel moest hij dit echter onmiddellijk verlaten. Vorstelijk beloond, waren de jinrikisha-mannen in korten tijd landeigenaren, en in het bezit van een paar mooie concubines. De gouverneur der provincie, een zeer gezien man, eerst 4 dagen op zijn post viel als offer; hij werd ontslagen op verzoek der Russische regeering. De politieagent werd naar de mijnen in het noorden gezonden, waar hij, reeds teringachtig zijnde, na eenige maanden bezweek. De goede bewoners van het kalme Otsu, wilden hunne stad herdoopen na dit feit, maar het plan werd niet ten uitvoer gebracht.

Te Otsu neemt men nieuwe jinrikisha's welke den reiziger naar Kyoto terugvoeren. De weg is zeer interessant, zijnde een deel van den ouden Tokaido, den grooten oostelijken heerbaan naar de hoofdstad, waarover in vroegere tijden de daimio's of leenheeren zich met groot gevolg naar den zetel der Mikado's begaven en ieder langs den weg hun eer moest bewijzen, door zich op den grond te werpen, het hoofd in het stof gebogen. Eerst gaat de weg in de stad geruimen tijd steil naar boven, de manpaarden zuchten en blazen onder het zware werk, na 20 minuten begint de daling, aan weerszijde hooge begroeide rotsen, het is zeer levendig op den weg en men ziet nog vele onvervalschte Japansche typen. Men daalt nu bijna voortdurend, over den weg vliegende komt men in een groot uur aan den grens van Kyoto, nog 20 minuten in vollen draf verder en wij stappen voor ons

hôtel uit. Een andere tempel, ruim twee uren buiten de stad, is alleen zichtbaar door speciale aanbeveling, hij is in het bezit van een gouden waterpijp, 80 voet lang; men krijgt hiervan een klein stuk te zien, steeds heeft men aan de verleiding weerstand geboden, om zulk een groot dood kapitaal rentegevend te maken; de tempel staat onder bizondere bescherming van den Mikado. Kyoto is beroemd door zijne zijdefabriekatie en van »cloisonné." Zeer talrijk zijn dan ook de »Curio-shops" met fraaie artistieke artikelen in alle prijzen. Cloisonné heet in het Japansch »Shippo" dat ook staart beteekent, het is eene industrie die zich zeer uitbreidt en het tot groote volmaaktheid heeft gebracht; het procédé is zeer tijdroovend, zoodat men voor een groote vaas verscheidene honderde dollars betaalt, terwijl sommigen boven de duizend komen. De zijde brocades zijn rijk geborduurd en kwistig van gouddraad voorzien met zeer fantastische teekeningen, hoewel de decoratieve vogels bij uitstek, zooals de kraanvogel, de pauw, de ibis de phaisant en de mandarijn-eend, eene zeer groote plaats bekleeden. Het is veelal in de tempels, dat men het fijne oude lakwerk te zien krijgt op den grond, aan altaar en verschillende voorwerpen daar in gebruik, toch zijn er in het nieuwere, jongere produkt van lakwerk nog prachtstukken van kunst, sierlijkheid van vorm en juistheid van teekening vereenigd. Langzamerhand oefent zich het oog en leert te onderscheiden, die fijne lichte voorwerpen waarover een dun laagje lak zit, versierd door kunstenaars, van het grove namaak-artikel bestemd om de goedkoope Japansche bazars van de wereld te overstroomen. Dan is het voorwerp zwaar, het lak dof en dik opgelegd, de versiering mist alle zuiverheid van lijn en

de opvatting zoo onartistiek mogelijk. Het goudlak staat boven aan, het leent zich bizonder tot versieringen met figuren van paarlmoer, die een rijk effect maken.

Het Japansche brons is overbekend, er worden nog vele mooie stukken gemaakt, toch is men geneigd te veronderstellen, dat er op dat gebied een zekere teruggang is, en er aan de bewerking minder tijd wordt besteed. De bronze »gongs", met doordringenden klank, vol timbre van goede zuiverheid, zullen nog wel lang eene specialiteit van het land blijven. Er is een groote aanmaak van zwaarden en dolken naar oude modellen, het staal is echter van veel mindere hoedanigheid dan het oude, toen een goede kling een familiestuk was en soms 500 dollars en meer kostte. De versieringen van scheede, stootplaat en greep maken echter, de nieuwere producten nog tot een zeer decoratief wapen. Snijwerk in hout en ivoor is altijd nog zeer kunstig, soms zelfs zeer artistiek, de tijd er aan besteed wordt nooit voldoende betaald zelfs voor het Oosten waar handenarbeid een zoo karig loon krijgt. De »kakemono", woordelijk een ding dat geschilderd of beschreven is, is een rol van zijde of papier beschilderd of van spreuken voorzien, die opgehangen wordt, zij is steeds een gewild voorwerp tot wandversiering; velen zijn zeer harmonieus van kleuren en zuiver van teekening. Een kunst van den lateren tijd is het maken van beeldjes en beelden, allerlei beroepen voorstellende, elk deel wordt anatomisch zuiver en juist weergegeven en de standen zijn zoo natuurlijk mogelijk. De schermen versierd met ivoor, brons, goud, zilver en paarlmoer worden hoe langer hoe rijker gemaakt, prijzen van 10 000 dollars of Japansche Yens komen nog al eens voor. Japan is ook het land der aardbevingen; voor de

eerste maal er een bij te wonen, die tot de groote verwoestende behoort, is eene bizondere vreemdsoortige gewaarwording. Het Kyoto-hôtel te Kyoto kan gerust aanbeveling verdienen als aardbeving vast; ten half zeven in den morgen terwijl de meeste reizigers half slapen half waken, doet zich een hevig gerinkel hooren aan de ramen, alsof er een zwaar geladen wagen voorbij gaat, de volgende seconden wordt het gerinkel nog heviger, terwijl de ramen eene dansende beweging aannemen; nu geen twijfel meer, het is eene aardbeving. Men vliegt naar beneden in den tuin, zonder eenig toilet te maken, daar ieder oogenblik wachtende dat het hôtel zal instorten, maar niets van dat alles, er heerscht volkomen stilte, behalve de kleine trillingen, die op een hevigen schok volgen; de Japanners beneden lachen, een bewijs van hunne groote zenuwachtigheid op dat oogenblik, en verder niets dan verontrustte gezichten der reizigers. Ieder gaat weder langzaam naar binnen, waar de onervarene verneemt, dat oude bewoners, zich niet zulke zware schokken kunnen herinneren. Het hôtel vertoont inwendig eenige scheuren, die om den bezoeker niet te lang te verontrusten, spoedig netjes met cement worden dichtgestreken. Kyoto heeft gewoonlijk weinig van aardbevingen te lijden; het 5 uur daarvan gelegenene Nagoya en Gifu, zijn echter nu ten deele verwoest, een groote fabriek ingestort en duizenden zonder dak en have. De grond vertoont op sommige plaatsen diepe scheuren, vele bruggen zijn ingezakt, een groote spoorbrug heeft de pijlers dooreenliggen en de baan lijkt geheel op die van eene »Montagne russe." Op andere plaatsen leden de curiohandelaars groote verliezen, de voorwerpen die den schok geen weerstand konden bieden, ondergingen een »eternal

smash" gelijk de Amerikanen het uitdrukken. Het verkeer is gestremd, die naar Yokohama willen reizen, moeten eerst naar Kobé terug, om daar een der vele mailbooten te nemen, die hen in 24 uren daarheen brengen. Talrijk zijn de theoriën wat te doen bij aardbevingen, de meesten lijden schipbreuk op het feit, dat alles soms in weinige seconden is afgeloopen; de Japanners gaan in de deuromlijsting staan, dat ook niet veel geeft want de Japansche daken zijn zeer zwaar, in Europeesch gebouwde huizen gaat de deur door de persing soms niet open, zoodat absoluut niets te doen nog maar het eenvoudigst is. In den winter zijn de aardschokken in Japan het talrijkst, de hoofdstad alleen telt er jaarlijks circa 400. Het binnenkomen van de baai van Yedo, waarvan die van Yokó, zooals Yokohama verkort door de »globe-trotters" genoemd wordt, een onderdeel is, is hoogst belangwekkend. Eerst passeert men eene kleinere golf de Missisippi-baai genaamd, dan ziet men reeds het terrein der wedrennen, een half uur verder de talrijke schepen uit alle landen in de baai aanwezig, met Yokó op den achtergrond, daaraan grenzend Kanagawa, samen een grooten halven cirkel vormend. Laatstgenoemde plaats was door de traktaten vastgesteld als open haven, maar gelegen aan den »Tokaido" of groote heerbaan, verwachtte men moeielijkheden, en 't Japansche gouvernement gaf in 1859 verlof aan vreemdelingen, om zich te Yokohama te vestigen, toen eene onbeteekende plaats; het bleek later dat deze plaats als ankerplaats zeer te verkiezen was. Spoedig kwam het eerst verachte Yokohama tot bloei; buiten de nederzetting der vreemdelingen, vormde zich in korten tijd eene zich snel uitbreidende Japansche stad. Aan de eene zijde links als men aankomt is de »Bluff" dat is »de

berg" eerst sedert 1867 bewoond, maar nu geen plekje meer openlatend, buiten de straten en wegen. In het »settlement" om de uitdrukking te bezigen waarmede men in het Oosten dat deel aanduidt waar de vreemdelingen wonen, hebben de straten namen, maar deze worden weinig gebruikt, alles hangt van het huisnommer af; de Bluff en de benedenstad zijn elk van een doorloopend nommer voorzien, eveneens de Japansche stad, waardoor nog al eens grappige vergissingen plaats grijpen. Behalve het »Grand-hôtel, geheel Amerikaansch ingericht met goede keuken, misschien het beste hôtel uit het geheele Oosten, heeft men nog het Club-hôtel, waarnaast de Club met uitstekende bibliotheek, in het vroegere gebouw van de Nederlandsche Handelmaatschappij, nu ter ziele, dat alles ligt op de »Bund" zooals meestal het aan zee gelegene gedeelte genoemd wordt. Het »settlement" ziet er zeer Europeesch uit, met talrijke goede winkels, benevens eenige goedkoope Chineesche kleermakers die goed werk leveren; tailor Ah-Sing of Chow-Chow kloppen reeds vroeg aan de kamers der hôtelbewoners om eene bestelling te krijgen, zij zijn accuraat en beleefd. Daar de meeste bezoekers van Japan, van gene zijde van de Pacifiek komen en het eerst te Yokó neerstrijken, zoo is die plaats ook het hoofd-dépôt van de Curio-verkoopers. Deze zijn legio, de prinsen van het vak, hebben magazijnen met uitgelezene artikelen, zij zijn zeer voorkomend en steeds bereid alle mogelijke inlichtingen te geven op kunstgebied. Dat de cijfers hoog zijn, ligt voor de hand, maar voor hen die zulks een bijzaak kunnen vinden en slechts verlangen iets moois te krijgen, is de gelegenheid steeds open om goed bediend te worden, hoe moeielijk men ook zijn moge. Twee photografen leveren uitstekende

photografiën zoowel van landschappen als van personen. Ook het »tatoeëeren" is hier eene verhevene kunst en een echt professor in dat vak is te Yokohama aanwezig. Hier kan de zeeman zich eene Japansche schoone in groot kostuum met onbegrijpelijk kapsel op de borst laten prikken en een sportman zich met de naald eene volledige vossenjacht op zijne breede schouders doen borduren, voor echtheid van kleur wordt ingestaan. De baai is zeer levendig, soms komen drie groote mailschepen tegelijk binnen, 's avonds maken de duizende lichtjes in en langs de baai een tooverachtig effect, terwijl aan de overzijde bij Kanagawa een groote elektrische bol flikkert, als reclame voor een gebouw, door een grappenmaker »l'école de la morale" genoemd, ofschoon er meer speciaal, »la morale facile" onderwezen wordt. Vele gebouwen zijn elektrisch verlicht, het gas neemt eene meer bescheidene plaats in. Yokohama leent zich bizonder goed als uitgangspunt voor uitstapjes in den omtrek, die met het spoor makkelijk zijn te bereiken. Een der meest bekende is naar Kamakura, waarmede men met gemak een bezoek aan »Enoshima" kan verbinden. Na ruim een uur rijden, houdt de trein te Kamakura stil, vroeger eene zeer volkrijke hoofdstad, heeft het nu geheel het aanzien van een dorp. De beroemde Yoritomo uit de familie Minamoto, de insteller van het »Shogunaat" koos in 1192 deze plaats tot zijne residentie. Het woord »Shogun" is het beste te vertalen met opperbevelhebber, ofschoon er veel overeenkomst bestond met het Mayor-domo-schap der oude Frankische koningen. De Shogun toch regeerde feitelijk, de Mikado was slechts een schijn-heerscher, die buiten alle zaken van het rijk gehouden werd, als zijnde te heilig en te ongenaakbaar om zich daarmede te kun-

nen inlaten. Men zegt dat Kamakura in haren bloeitijd een millioen inwoners telde, vele malen brandde het af, niet minder dikwijls werd het belegerd, ingenomen en uitgeplunderd.

Men bezoekt nu den tempel van Hachiman, den oorlogsgod, hij wijkt niet veel af van andere tempels, behalve dat men er een groot aantal relieken van Yoritomo vindt; de meesten worden bewaard in de woning van den opperpriester. Op een half uur afstand nabij de zee, staat het reusachtige beeld van Amida-Butsu. Men gaat twee groote poorten door en ziet dan het beeld 49 voet hoog, recht vóór zich, de oogen zijn van zuiver goud, het overige van gegoten brons. Vroeger stond het beeld in een groot gebouw, maar sinds dat in 1494 door een springvloed vernield werd, heeft het slechts den blooten hemel tot afdak. Het inwendige heeft een altaar met vele reliquieën, met een trap klimt men in het hoofd, waarin aan de achterzijde een luikje licht verschaft. Het beeld heeft eene kalme, waardige omgeving in een klein liefelijk dal gelegen door begroeide heuvels ingesloten; men vindt in de nabijheid de priesterwoningen met zorgvuldig onderhouden tuin, ieder wordt geacht eene kleine gave voor het onderhoud te geven. Niettegenstaande de groote afmetingen maakt het beeld toch geenen geweldigen indruk, misschien door gebrek aan uitdrukking in het gelaat. In de nabijheid van den overpeinzenden Buddha staat op een' heuvel de tempel van Kwannon, van waar men een verrukkelijk uitzicht op de zee heeft. Trotsch verheffen zich hier de hooge rotsachtige kusten, overal kleine baaien en inhammen vormend. Het groote beeld van de Godin der Genade is 30 voet hoog, van verguld bruin lakwerk, het staat achter een deur en wordt slechts

eens per jaar den volke vertoond. Een oude priester laat een paar kaarsjes aan eene ketting langs het beeld op en neder gaan, niettegenstaande deze armzalige verlichting is het beeld toch imposant om te zien en eene betere omgeving waardig. Van hier uit rijdt men per jinrikisha langs een vrij goeden strandweg, aan de eene zijde rotsen, die uit eene harde zandige massa bestaan en op sommige plaatsen uitgehold als bergplaatsen dienst doen. Na een half uur ziet men het heerlijke Enoshima voor zich; hoewel een schiereiland, wordt het strand er van meestal door de zee bespoeld, zoodat men over een houten brug, zeer primitief, moet heenwandelen om het te bereiken. Bij aankomst stijgt de weg onmiddellijk, links en rechts overal uitstallingen met schelpen en kunstsnijwerk waarvan de verkoopers u aanroepen, onder meer is de glazen spons een der merkwaardigheden. Enoshima is een uitspanningsoord van den eersten rang, het wordt in den zomer en herfst met bezoekers overstroomd. Er zijn goede Japansche hôtels, overal theehuizen op de mooie punten, aangename wandelingen te midden van boschjes en rotspartijen met hier en daar een tempel gewijd aan de godin Benten, de Japansche Venus, de godin van het geluk, afgebeeld met lange zwarte fladderende lokken, allerlei soorten van muziekinstrumenten bespelend. Bij sommigen harer tempels ziet men dan ook eene reusachtige bronze luit, als speciaal aan haar gewijd.

Het geheele schiereiland vormt een verrukkelijk plekje en noodigt zeer tot een langer verblijf, de schilder kan er tallooze geschikte onderwerpen vinden voor zijn penseel. Aan de oostzijde is de bekende heilige grot, de rotsen-massa er voor ligt in verschillende lagen, waarover men moet heenklauteren, alles ligt hier grillig doorheen,

bij hoog water voor een deel onderloopend. In de grot is een klein altaar, men gaat er met kaarsjes in rond soms zeer laag bukkend, de zee komt een stuk van de grot binnen, slechts een nauw pad verlatend. In de nabijheid zijn altijd duikers, die visschen te voorschijn brengen, er reeds vroeger gedeponeerd, zooals beweerd wordt. Men keert, Enoshima verlatend, gewoonlijk langs een anderen weg terug naar het station Fujisawa op de lijn naar Yokohama. De tweede tocht is naar het liefelijke Mianoshita en het hooger in de bergen gelegene Hakone, dat een district op zich zelf vormt. Vooral het eerste is druk bezocht, zelfs met mooie winterdagen. Goede hôtels, aangename wandelingen vol afwisseling en bovendien natuurlijke heete bronnen, die het als badplaats een goeden naam bezorgden, maken het een der meest gewilde plekken van Nippon. Het is ook van Hakone uit, dat de beklimming van den Fuji-no-Yama plaats heeft, alleen gedurende de zomermaanden, want de kruin van Fuji ligt boven de eeuwige sneeuwgrens, van daar dat hij zulk een eigenaardig effect maakt in den zomer, als alle andere omgevende bergen nog geen sneeuw hebben. Fuji met zijnen eerwaardigen witten kruin wordt natuurlijk als heilig beschouwd; boven op is een groot klooster, overal kapelletjes langs den weg, op sommige tijden van het jaar gaan er duizende pelgrims naar boven. De berg is een geliefkoosd onderwerp voor schilders en decorateurs, hij doet op allerlei voorwerpen geteekend, dienst als achtergrond, evenals in Italië, de Vesuvius die rol vervult. Een der grootste beroemdheden van Japan ligt voor een deel verscholen in het eenvoudige dorp Nikko, daar vereenigen zich natuur en kunst om het den bezoeker aangenaam te maken. Te Nikko bereiken de tem-

pels hun grootste pracht, te midden van bosschen met trotsch opgaand geboomte, tallooze watervallen en wild bruisende bergstroomen. Hier zijn de graven der groote Shoguns, de praalgraven van Ieyasu en Iemitzu, hier bereiken enkele Cryptomerias 7 voet diameter, terwijl de gewone soort met de slanke roode stammen, statige groene gewelven, zich in lange lanen uitstrekkend vormen en eenen indruk te weeg brengend, waarnaar men op dat gebied, elders, tevergeefs zoude zoeken. De tempels zijn eene »glorie" van kunstig houtsnijwerk, fijn lakwerk in rood en zwart en goud, deuren, zoldering, paneelen en kapiteelen rijk versierd met gedreven zilver, koper of goud. De decoratieve vogels bij uitstek reeds vroeger vermeld, zijn hier in alle gedaanten wedergegeven, ook andere dieren ontbreken niet, de grillige »Kirin" een soort van draakpaard, bekleedt eene eereplaats. Achter de tempels te midden van het geboomte, verheffen zich de eenvoudige maar statige bronze praalgraven der Shoguns, omringd door talrijke groote lantaarns van hardsteen of brons, die hier als zwijgende deurwachters dienst doen. Hier en daar steekt tegen het donkere groen der coniferen, de roode ahorn af, in den herfst alle tinten aannemend van goudgeel tot vuurrood, nergens beter waar te nemen dan in Japan, het land van den herfst bij uitnemendheid. Volgens de Japanners kan men het woord »kekko" of mooi niet gebruiken wanneer men »Nikko" niet gezien heeft. Nikko telt echter vele regendagen, die het aangename er van bederven, zoo staan ook hier in dit ideale landschap, bij de rozen, de doornen, zooals de dichters het romanesk uitdrukken. Natuurlijk ontbreken in Nikko, de curio-handelaars niet, na tafel wordt het hôtel er mede overstroomd, allerlei soort van bont uit 't

Noorden van Japan en van de eilanden is te koop, het houtsnijwerk heeft eene groote vermaardheid, overal op is de heilige brug van rood lakwerk afgebeeld, welke in het dorp over de rivier voert en slechts door den Mikado mag betreden worden. De generaal Grant, had verlof als eerbewijs er over heen te gaan, maar sloeg de gunst bescheiden af en passeerde met de gewone stervelingen, de daarnaast liggende brug. De derde Fu of hoofdstad, nu van het geheele rijk, Dai Nippon of groot Nippon, zooals het in officieele stukken heet, is, Tokyo, eene uitbreiding van het oude Yedo, dat door aardbevingen en branden, dikwijls bijna geheel vernield werd. De stad heeft kolossale afmetingen, met ruim 1½ millioen inwoners. Het emplacement waar vroeger het paleis met bijgebouwen stond, omgeven door groote wallen met breede grachten, beslaat eene oppervlakte, welke men niet in twee uren kan omwandelen. De Ginza met hare verlenging, is de groote winkelstraat, circa 1½ uur lang, zij doorsnijdt de stad van het station Shimbashi tot aan het Uenopark aan de andere zijde. Tokyo, de zetel van den Mikado, van het hof, van de legaties en van het parlement, is toch nog eene zuivere Japansche stad, bizonder geschikt tot langer verblijf, ten einde, de verschillende gewoonten, zeden en gebruiken der Japanners te kunnen gadeslaan. Voor een reiziger, is niets verleidelijker dan pas in een land aangekomen, over de gewoonten en eigenaardigheden van dat land te schrijven. Toch blijft zulks zeer af te raden, indien men niet eenige weken laat verloopen om de verschillende indrukken te rangschikken en te vergelijken, zoo beschrijft men dikwijls gewoonten die op zich zelf staan of slechts in het binnenland voorkomen en die men niet als van algemeenen aard mag voorstellen.

De Franschen zondigen zeer sterk op dit gebied, hunne beschrijvingen zijn vol geest, sierlijk van vorm en woordenkeus; zij trachten echter alles te generalizeeren in korte humoristische spreuken, allervermakelijkst, der waarheid komen zij echter in de verte niet nabij.

Twee groote klippen moet men trachten te ontzeilen, bij de beschrijving van Japan, de eerste is die, waarbij de voorstelling gevolgd wordt van dichterlijke naturen, die met veel geld in den buidel, en van een bundel aanbevelingsbrieven voorzien, een kort vluchtig bezoek brengen, alles willen waarnemen en genieten en onmiddellijk te boek stellen. Deze zien alles rooskleurig, zij vinden alles mooi, edel, lief en beminnelijk, voor hen is Japan het ideaal-land een soort van »Pays de cocagne" waar iemand de gebraden snippen in den mond vliegen, waar alles beter is dan overal elders. De andere klip is, mede te gaan, met de opvatting van die Europeanen, welke jaren in Japan hebben doorgebracht in een of anderen werkkring, met de noodige teleurstellingen daaraan verbonden, en lijdende zijn aan dat gevoel van eentonigheid in het Oosten zoo algemeen ondervonden, door hen die er niet geboren en getogen zijn. Deze laatsten vinden Japan geen ideaal-land, maar zoo iets van het tegenovergestelde, klimaat te warm of te koud, het land onvruchtbaar, »de kunst een kunst", het volk zedeloos, de beleefdheid slechts schijnbaar, kwade trouw regel, afzetterij gewettigd en degelijkheid totaal afwezig. Het is zeker niet makkelijk, niet op één dezer klippen te stranden, maar het gezegde »ook het streven is schoon" zij hier van toepassing, die twijfelt, kome, zie en oordeele. Zij, die de oudere plaatwerken over Japan kennen, worden dadelijk getroffen, door de gewijzigde kleeding. De haar-

dracht der mannen, vooral in de steden, is bijna algemeen Europeesch, slechts hier en daar in de provincie wordt nog het oude kapsel gedragen, zooals nu nog onvervalscht vertoond wordt, door de acteurs die in de vele oude tooneelstukken daarmede optreden. De vrouwen behielden allen het oude zeer samengestelde kapsel, dat, hoe goed het ook staan moge bij het nationale kostuum, toch voor haar een bron van veel last is, en daarom ook gewoonlijk slechts een- of tweemaal per week wordt opgemaakt. De bekende bankjes, waar 's nachts het hoofd op rust, vervangen de hoofdkussens en beletten het losgaan. Toch zijn bijna alle vrouwen en kinderen met zorg gekapt en de »mal-peignées" in Europa zoo veelvuldig, zijn hier uitzondering, Elke streek heeft een bizonder kapsel en bizondere versiersels van haarspelden en kammen, in den winter is het geene gewoonte, paarlmoeren kammetjes te dragen, dat voor den zomer bewaard blijft. Enkele vrouwen dragen het haar Europeesch, dit is echter meer uit gemakzucht, en geeft veel tijdbesparing, want sinds Japan, de Westersche beschaving aannam, begint ook daar tijd, geld te zijn, iets dat anders in het geheele Oosten niet van toepassing is. De mannen hebben den Europeeschen hoed, algemeen aangenomen, van allerlei vormen en kleuren, jongens dragen veel een soort van duitsche zwart-lakensche pet, die hen aardig staat. Koelies, jinrikischa mannen en landlieden dragen nog veel den grooten Chineeschen strooien hoed, over het geheele Oosten verspreidt. Het aantal blinden en bijzienden, als slachtoffers van de pokken, is in Japan zeer talrijk; de politieagenten geheel Europeesch gekleed dragen op groote schaal, brillen, volgens sommigen, om zich een geleerd aanzien te geven, daar zij zoovele Duitschers gebrild

zien, en deze op een oogenblik in Japan, tijdelijk, het meest gezien zijn als dragers der wetenschap. Vele arme blinden, zoowel mannen als vrouwen, verdienen den kost met masseeren, in het lokale Engelsch heeten zij »shampoër," in het Japansch »amma san." 's Avonds rondgaande blazen zij op eene fluit, om zich aan te kondigen, met een langen stok in de hand zoeken zij den weg, slechts zelden worden zij geleid. De mannen in Japan hebben voor een klein deel, de Europeesche kleeding aangenomen, zij zijn in de steden vrij talrijk, maar vormen toch nog eene zeer kleine minderheid, behalve de ambtenaren en beambten van alle betrekkingen die geheel Europeesch zich kleeden of uniformen dragen. Zeer algemeen is het gebruik van een groote overjas of mantel met bonten kraag, die over het nationale kostuum wordt heengedragen. Overigens, is Europeesche kleeding voor Japansche vrouwen nog hooge uitzondering, zoo niet uitstekend gemaakt, staat het hen dan ook afschuwelijk en er gaan een paar geslachten mede heen, alvorens zij er zich in tehuis zullen gevoelen. De dames van het hof alleen, gaan zoo zij zich buiten het paleis vertoonen, steeds geheel Europeesch gekleed. De gang van de Japansche vrouw is volgens onze begrippen zeer leelijk, de voeten staan naar binnen, zoodat vooral in Europeesch kostuum dit aan den gang iets onbeholpens geeft. Zijde, crêpe de Chine, wol en katoen worden veel gedragen, de »obi" of breede gordel, die tevens als bergplaats dient voor geld, pijp en tabakzak, is meestal van zwaar satijn of zijde, bij de gegoeden; er wordt veel werk gemaakt van kinderen netjes te kleeden, met veelkleurige stoffen. De »kimono", letterlijk een ding om te dragen, vormt het hoofdkleedingstuk, in de wijde mouwen die afhangen

is eene ruimte die als zak dienst doet en waar ook de fijne, zachte, papieren blaadjes bewaard worden, die de Japanners voor alle mogelijke nuttige doeleinden bezigen. Over de »kimono" komt, vooral op straat, de »haori" die bijna altijd zwart is en waarop, op rug en zijden, in wit een klein wapen geborduurd is. Bij strenge koude, dragen de vrouwen eenen grooten dunnen doek waarin het geheele hoofd gewikkeld wordt, zoodat alleen de oogen vrij blijven, eene uitstekende hoofdbedekking vormend, handschoenen en mitaines worden meer en meer gedragen. Als kousen doen dienst, kleine witte katoenen sokjes, die aan de binnenzijde met twee koperen platte haakjes worden dichtgegespt, slechts voor den grooten toon is eene afzonderlijke ruimte, daar deze met den daarnaast liggenden teen, den band vasthoudt over het klompje gespannen, zoodat de voet van boven onbedekt blijft. De sandalen zijn alleen van stroo gemaakt, zij worden alleen gedragen, door koelies en personen die zich snel moeten bewegen.

De klompjes, zijn boven op, onder de voetzool bedekt met een matje van fijn gevlochte stroo, het houtwerk is meestal wit, maar van de gegoeden, dikwijls, fijn zwart gelakt. Met nat weder heeft men klompen, met een hoog onderstel, en eene bedekking op den voet evenals muilen. Wollen shawls, omslagdoeken en reisdekens van Europeesch model zijn zeer algemeen; de Japanners maken den indruk van kouwelijk te zijn, velen dragen bonten mutsen, en bij pelzen wordt veel zooals overal in het Oosten, het bont naar buiten gedragen. Het pijpjes rooken, is zeer algemeen in zwang, zoowel vrouwen als mannen dragen in den gordel (obi) de miniatuur pijp in een net étui benevens den tabakszak. Talrijke pijpjes worden

op een dag verdampt, in drie trekjes is de inhoud in rook verdwenen, van een tabak, die uiterst fijn en zacht is, geur en smaak zijn echter ongeveer nul, de sigaret is ook zeer verspreid, de vrouwen rooken met bevalligheid, na een kort verblijf in het land merkt men het vreemde er van niet meer op. De Japansche groet, op den grond voorovergebogen, zoodat men slechts achterhoofd en rug in een lijn ziet, is nog altijd van kracht in de Japansche huizen. De gewoonte van Europeesch te zitten valt nog aan velen moeielijk, in den trein ziet men nog dikwijls mannen en vrouwen, de klompjes of zelfs de schoenen uitdoen, de beenen onder zich trekken, en zoo op de bank nederzitten; even eens echter. kunnen de Japanners die Europeesch leven, zich niet meer goed aan de vorige zitmanier wennen. Het Japansche huis is bijna altijd geheel van hout, met rieten muren met klei bestreken, het dak bestaat uit zeer nette maar zware tegels, in den vorm van pannen, die aldus, aan hevige rukwinden, die nog al eens voorkomen, goeden weerstand bieden. De kamers zijn over het algemeen klein, maar hebben geen bepaald huisraad, een klein kastje in den muur, een bloemvaas en een paar »kakemono's" vormen het ameublement, heeft men iets noodig zoo wordt het binnengebracht. De grootte der kamers wordt berekend, naar het aantal matten, »tattami" genaamd, welke op den vloer liggen, zij zijn altijd van dezelfde afmeting, ongeveer $1^1/_2$ meter lang, een kamer met tien »tattami" wordt groot geacht en staat gelijk met een kleine Europeesche huiskamer. De Japanners zijn dol op schuiven; ramen, deuren, vensters, kastjes, doosjes, bakjes, dat alles is gemaakt om, in, naast en door elkaar geschoven te worden. Voor ramen en deuren is dit systeem in den zomer zeer aangenaam, met

koude dagen echter zeer tochtig, de binnenmuren, zijn soms ook schuifpaneelen, die niet gesloten kunnen worden; 's nachts als de matrassen op den vloer worden gelegd om te slapen, wordt er gewoonlijk een groot scherm om heen gezet. Hier en daar, in de nieuwere huizen worden nu voor de raam-deuren, strooken glas gebruikt, op de hoogte waar men uit kan zien, voor het overige is alles nog papier, dat met donkere dagen het inwendige zeer somber maakt; met zware regens, worden er soms raam-deuren, van geolied papier ingeschoven, 's nachts heeft men er luiken voor, die natuurlijk ook weer schuiven.

Tusschen de zoldering huizen gewoonlijk vele ratten, maar zij veroorzaken meestal alleen in oude huizen last, toch hoort men ze dikwijls boven zijn hoofd heen en weer hollen. Daar het houtwerk niet geverfd wordt, zien sommige huizen, aan zon en regen blootgesteld, er spoedig zeer armmoedig uit. De eenige verwarming in den winter is de »hibachi" een groote koperen of bronzen vuurtest, waarin houtskool gebrand wordt, is het niet erg koud, zoo is het voldoende om een kleine kamer mede te verwarmen, mits de houtskool met zorg worde gestapeld om voldoenden gloed te geven. Voor het overige rekent men veel op de zon en niet zonder reden, want zelfs in de maand December, staat zij op eenige weinige dagen uitgezonderd, voortdurend van 8 tot 4 uur aan den hemel. Door het zorgeloos met vuur omgaan, zijn de branden talrijk, ook bij aardbevingen hebben vele branden plaats met zulke combustiebele woningen, als de Japansche. Er gaat geen dag voorbij zonder dat de brandklok meermalen geluid wordt. Tokyo, een stad van 1½ millioen inwoners naar geschat wordt, heeft een reusachtige oppervlakte en veel leege terreinen. De Japanners nemen dage-

lijks hun bad, in den avond tusschen 6 en 10 uur, gewoonlijk zoodanig verwarmd, dat de Europeaan denkt gestoofd te worden, zij gaan tot 120 graden toe, volgens doktoren kan de Europeaan, gerust tot 110 graden gaan, mits gezond zijnde. Die zich in Japan komen vestigen, wennen spoedig aan de gewoonte van heete baden, men beweert de koude beter te kunnen weerstaan, zeker is het, dat men niet die rillingen ondervindt zoo dikwijls voorkomend na 't gebruik van koude of lauwe baden. De volksklasse is zeer gehard, aan de Westkust van Japan, die zooveel kouder is en waar 's winters veel sneeuw ligt, staat men soms uren lang in ijskoud water te werken. De »jinrikisha" een wagentje op veeren door een of twee mannen getrokken, is nu het meest verspreide voertuig in Japan, sommigen kunnen twee personen bevatten, volgens enkelen door een Amerikaan ingevoerd, volgens anderen door een Japanner uitgevonden en door een Franschman verbeterd, zijn er bij vele voordeelen, ook de noodige nadeelen aan verbonden. De wegen laten gewoonlijk niet toe, naast elkander te rijden, zoo is het Fransche »solitaire en compagnie", hierop zeer van toepassing, een gesprekje met het man-paard gaat wel, maar in vollen draf heeft het ook zijne eigenaardige bezwaren, bij slecht weder en groote koude zijn zij ook niet verkwikkelijk. Het woord beteekent letterlijk »man-kracht-wagen" vandaar dat een grappige Amerikaan, het dan ook een »pullman-car" noemde, de Japanners zeggen altijd »Koruma" als zij een jinrikisha noodig hebben. In Tokyo tellen zij bij duizenden, het beroep is zeer winstgevend hoewel afmattend, daar de niet-sterken eindigen met een longtering op te loopen. Op vlakke wegen met twee man-paarden bespannen, over den weg vliegend,

moet men stilzwijgend de kracht van spieren en longen der Japanners bewonderen, goede voeding is dan ook één der hoofdvereischten van het »métier."

Onder de oude gebruiken behoort het theedrinken volgens een bepaald ceremonieel. In de hooge kringen uitgevonden, was alles wat tot het theezetten en verorberen behoort geregeld volgens vaste voorschriften. Tegelijkertijd werden verzen gemaakt of opgezegd, hetgeen een der voornaamste bezigheden was, in de theetuinen der voorname lieden. Het woord thee, heet in het Japansch »cha" maar eischt bij zich het beleefdheidsartikel o, dus bij het bestellen moet men steeds »o cha" zeggen om niet uitgelachen te worden. Oudere Europeanen in Japan, waren nog in de gelegenheid het bij te wonen en rekenen het onder eene der meest vervelende ceremoniën, die er bestaan. Voor deze gelegenheden werd eene bepaalde soort thee gebruikt, de zoogenaamde stofthee. Het leger, nu geheel Europeesch ingericht, is eene bonte mengeling van uniformen, hij die op een druk punt van Tokyo rondwandelt, waant het eerste oogenblik, de stad door Fransche, Engelsche en Duitsche troepen bezet is, alle drie soorten van uniformen zijn aanwezig, de Duitsche heeft de meerderheid, en staat den Japanner ook het beste, de keizerlijke garde is zeer leelijk gekleed, paleisbedienden en portiers eenvoudig maar zeer netjes, terwijl de lakeien even als in Europa, op het sierlijkst zijn uitgedost. Door alle eeuwen heen waren de Japanners strijdlustig en dapper, waartoe natuurlijk het leenheer-stelsel veel bijdroeg, de vasallen van een leenheer of Daimio, werden »Samurai" genoemd, zij werden geacht alles voor hunnen heer en meester veil te hebben. De schermkunst en de wapensmeedkunst stonden in groot

aanzien, van daar de kostbaarheid van sommige wapenen, reeds vroeger besproken. Op 't einde der 16de eeuw trad een tijdperk van vrede in, dat ongeveer 250 jaar duurde, waarin dan ook bij de wapensmeedkunst, meer op versiering dan op duurzaamheid van wapen gelet werd.

Voor hen, die het Japansche volksleven van nabij willen leeren kennen, is er zeker geene betere plaats tot waarneming dan het theater. De Japanners zijn zeer verzot op het tooneel, dat voor hen niet een vluchtig avondbezoek is, maar een heelen langen feestdag oplevert. In sommige steden, begint de vertooning reeds 's morgens 9 uur om tot elf uur en later 's avonds voort te duren. Er is een streven naar verkorting; te Tokyo, begint het theater 's morgens gewoonlijk elf uur en eindigt 's avonds, 7 of 8 ure. Behalve, dat men het volksleven op zijn gemak kan gadeslaan, is het theater, tevens de plaats waar men het Oud-Japan van vóór de herstelling van de keizerlijke macht en uit den feodalen tijd in onvervalschte gedaante kan waarnemen. Daar dragen nog de acteurs, ook in stukken uit het dagelijksch leven, de oude haardracht, in het midden geschoren, op de slapen plat gestreken en gepommadeerd en op de kruin een klein opgebonden kuifje, dat aan het gezicht iets grappig-deftigs geeft. De stukken die vertoond worden zijn van zeer verschillenden aard, en dienen tot helder begrip, eene nadere toelichting te ondergaan. Gedurende het feodale stelsel, dat tot 1868, in gewijzigden vorm stand hield, rustte er op de acteurs eveneens als in Europa vroeger, een soort ban, zij behoorden tot de uitgeworpenen der maatschappij, eveneens als vroeger in Japan de »eta" die zich bezig hield met het ontweien van dieren en het bereiden van huiden. De »restauratie" bracht hierin verandering, beiden

genieten nu dezelfde rechten als alle andere burgers van den Staat. Eerst onder de invloedrijke en machtige familie der »Tokugawa's" waaruit zoovele Shoguns's voortkwamen, begon het drama meer tot zijn recht te komen, de Shogun's bouwden theaters en gaven een krachtigen moreelen steun aan alles wat met het tooneel in verband stond. De »no." dans was het eigentlijke lyrische drama, in gebruik voór de 17de eeuw, voor een groot deel berustende op godsdienstige basis, vertoont zij sporen van overeenkomst met de passie-spelen en mirakelvertooningen van het Europa der middeleeuwen, welke laatsten door de kerk gesanctionneerd waren. Eeuwen terug, was de »no" in Japan de feestelijke, gewijde pantomime van den ouden nationalen Shinto-godsdienst. Bij alle volken toch, maakte de heilige dans, een groot en voornaam aandeel uit van de vertooningen, welke op belangrijke godsdienstige feestdagen, door den priester aan het volk te zien werden gegeven. Ook in het hedendaagsch Japan maakt de »no" een deel uit van het tempel-ceremonieel, zooals men hem te zien krijgt, door de Shinto-priesteressen van Nara en Nikko. De waaier en de bel vormen de attributen der danseressen, die met stijve passen zich voor en achteruit bewegen, beurtelings of tegelijk waaier en bel bewegende, elke pas, elke beweging heeft hare symbolische beteekenis. In latere tijden onderging de »no" eenige wijzingen, hij werd eene staatsie-vertooning, waaraan met groot ceremonieel, hoog geplaatste personen deel namen als zij voornaam bezoek ontvingen. De dialoog had plaats in een stijf verwrongen dialect, dat classiek geacht werd en waarbij de uitspraak, schijnbaar kunstmatig plaats had, zoodat men moeite had, de menschelijke stem te herkennen. De »no" vertooningen dienden alzoo alleen voor

de hoogere standen, die het uiterst ingewikkeld symbolisme er aan verbonden, hadden leeren verstaan. De personen die er in voorkomen zijn goden en godinnen, helden, krijgslieden en priesters, duivels, booze en goede geesten, dat alles, uit de vele, oude legenden en uit de legendehistorie van het aloude Japan, waarvan de overlevering natuurlijk alleen »oraal" was. Er volgt uit, dat het grootste deel der actie in dergelijke stukken, allegorisch was. De kostumes waren van zeer rijke stoffen, satijn, zijde, goudlaken, enz, kwistig met goud en zilver geborduurd; hofkostuums, vele eeuwen oud, behoorende aan voorname families en rijke kloosters, worden dan ook als groote schatten zorgvuldig bewaard. Het tegenwoordige tooneel, met het echte drama in Japan, is noch geen 3 eeuwen oud, de naam »Shibai" voor theater, beteekent letterlijk grasveld, alzoo aantoonend het zwervend karakter van het primitieve tooneel, toen vaste gebouwen ontbraken en een uitgespannen zeil, tegen zon of regen de eenige beschutting vormde. Hetzelfde bestond ook bij het primitieve tooneel in Europa en meer bijzonder in Italie, alwaar, bij de comedia del arte de stukken dikwijls geimproviseerd werden, met eene allereenvoudigste omgeving, waarop het woord decoratief onmogelijk was toe te passen.

De stukken die vertoond worden hebben nimmer een alleenstaand auteur, de acteurs van naam, de regisseurs en niet minder het gouvernements-censor-schap veranderen en werken het stuk om naar hartelust zoodat de schrijver moeite heeft zijn stuk te herkennen; de naam van den auteur is geheel bijzaak, het publiek vraagt slechts of het eene vertooning is, die in zijn smaak valt. Voorvallen uit de geschiedenis, uit het leven van heiligen, helden en groote mannen vormen de voornaamste bestand-

deelen van het drama. Verder worden de legenden en sprookjes sedert eeuwen in omloop op het tooneel gebracht, een repertoire zonder einde, bevattelijk voor het volk, waarbij het medeleeft met de vertooningen. min of meer door mondelinge overlevering bekend. Vooraan staat de geschiedenis der 47 Ronins, welke zich vereenigen om den dood van hunnen meester te wreken, eene episode uit den burgeroorlog ten tijde van het Shôgunaat. Deze geschiedenis wordt in elk theater op verschillende wijze voorgesteld en blijft altijd nieuw voor de toeschouwers. Verder zijn er nog talrijke romantische melodrama's en comedies, vol humor en satire maar ook dikwijls zeer langdradig door eindelooze uitleggingen en zeer samengestelde beleefdheidsvormen, welke er mede gepaard gaan. Geïllustreerde programma's geven in ruwe trekken te zien, wat de hoofd-episodes van het stuk zijn. In vele theaters en vroeger uitsluitend, komen alleen mannen op het tooneel, nu ook meer vrouwen, voorname rollen echter worden alleen door mannen gespeeld, de »ster" is altijd een man. Sommige mannelijke acteurs voldoen zeer goed in vrouwenrollen, hun stem is dan voortdurend in de »fausset". Kinderen komen ook wel op de planken; zij spelen hunne rolletjes zeer natuurlijk en voelen zich daar blijkbaar zeer tehuis. Het Shintomiza-theater wordt het eerste van de hoofdstad geacht, boven den hoofdingang is eene geheele rij van gekleurde platen, voorstellingen van de hoofdepisodes van het te spelen stuk. Door dezen hoofdingang heeft men entrée tot een soort »voorportaal", tevens kleedbewaarkamer of vestiaire, hier deponeeren alle bezoekers hunne schoenklompjes, regenschermen en mantels, elk krijgt zijn nommer »tout comme chez nous", Voor gegoede Japansche families is het geen »stijl" om

een biljet aan het loket te nemen. Men zend den vorigen dag een bediende naar een der groote theehuizen tevens restaurants, in de nabijheid van het te bezoeken theater gelegen, door bemiddeling daarvan krijgt men een loge, op den dag zelf zorgt dezelfde inrichting voor alles wat men noodig heeft, diners, soupers en allerlei ververschingen, welke men ten deele in het theater zelf gebruikt, of in de pauzen in het theehuis gaat verorberen. Op den dag ná de voorstelling wordt de rekening van alles samen aan huis gezonden. In het theater rookt iedereen, duizende miniatuur-pijpjes worden opgedampt, toch hindert zulks niet, want een Japansche schouwburg is evenals de huizen op groote schaal geventileerd, men kan alles open schuiven, in den winter met koude dagen is het er soms vrij kil. Daar de zon echter tot half Januari bijna gerégeld dagelijks schijnt met heldere luchten en de vertooning in hoofdzaak over dag is. zoo is het bezwaar niet ernstig. Electrische verlichting is hier en daar reeds aanwezig, andere theaters zijn met gas ingericht. De bodem of wat »parterre" heet in theatertaal, loopt in eene kleine helling opwaarts, geheel belegd met de fijne matten (tattami) ook in elk Japansch huis aanwezig. De loges worden gevormd door kleine lage leuningen, een voet hoog ongeveer, waarover tevens de bezoekers loopen, als zij naar hunne plaatsen gaan. Ieder zit natuurlijk op den grond, elke loge is voor 4 personen, in het midden is dan nog plaats voor de blaadjes met ververschingen en de thee, benevens de vuurtest, waardoor het pijpjesrooken aan den gang kan blijven. Aan drie zijden der zaal vindt men balkons, waar de beste plaatsen zijn; de inrichting is dezelfde als van het parterre, maar men zit er vrijer. Tegenover het tooneel »boven" zijn achter de

loges de staanplaatsen, die men »de Japansche engelenbak" zoude kunnen noemen. Het tooneel zelf beslaat de geheele breedte der zaal, daaraan grenzend ter weerszijden zijn de loges voor het orkest, dat zeer primitief is en slechts dan speelt, als het stuk door zang of muziek moet toegelicht worden, dus niets gemeen hebbend met een Europeesch orkest. In de nieuwe theaters laat men ook het gordijn zakken, anders meestal op zijde geschoven; vele gordijnen zijn zeer rijk, soms van rood satijn met goud geborduurde kraanvogels. of van »Crêpe de Chine" met veelkleurige Chrysanthemums versierd. Het reclame-gordijn is ook hier doorgedrongen, een scherm waarop honderde kleine waaiers zijn geschilderd, met reclames bedrukt, ziet men dikwijls; sommige corporaties geven rijke schermen ten geschenke. In den goeden ouden tijd bestond er geen voetlicht op het tooneel, men wist dit gebrek zeer aardig te verhelpen, eene zwarte gedaante ging achter den acteur staan met een langen stok, waarop een kaarsje gestoken; had nu de acteur zijn oogenblik, waarop zijn gelaat bizondere hevige gemoedsaandoeningen moest verraden, zoo stak de zwarte gedaante fluks zijn stok naar voren, en verlichtte de trekken van den tooneelspeler.

De in het zwart gehulde gedaanten zijn veelal kinderen; zij dienen nog om verschillende kleine veranderingen in het decoratief te maken gedurende het stuk, ook om wijzigingen te brengen in het zoo zeer gecompliceerde Japansche kostuum van vroeger. Een daimio, geheel stijf door het zware brocade-kostuum moet gaan zitten, fluks schuift de zwarte gedaante een bankje onder zijne Hoogheid en zoo meer. De acteurs komen op het tooneel langs twee planken voetpaden op gelijke hoogte als het

tooneel aangebracht; zij loopen dus de geheele zaal aan het eene einde door, op gelijke lijn met de hoofden der toeschouwers in het parterre, die hen op hun gemak kunnen opnemen. De voetpaden (soms is er maar één) heeten »hana-michi" of bloempaden. Indien namelijk een »ster" optreedt zoo worden deze toegangswegen met papieren bloemen bestrooid terwijl aan weerszijden papieren bloemen worden gestoken. Het decoratief op het tooneel is eenvoudig, maar met weinige middelen weet men groote effecten te verkrijgen. Bamboe-takken, bloemen en struiken in potten komen veel voor, papiersnippers maken de sneeuw uit en bij wintergezichten worden dan ook lakens op het tooneel en op de »hana-michi" uitgespreid, watten op de groene sparreboomen gedrapeerd maken een zeer realistisch wintereffect. Het rond-draaiend tooneel bestaat reeds twee eeuwen in Japan, het maakt dat men twee vertooningen onmiddellijk achter elkaar kan zien, want schermen of coulisses als op een Europeesch tooneel, zijn niet aanwezig. Vóor het gordijn opgaat wordt met een zwaren stok driemaal op den grond gestampt, evenals zulks bij de »Comédie Française" het gebruik is, ook wel hoort men eenige malen met een paar plankjes tegen elkander kleppen. Het realisme op het tooneel is een der karaktertrekken van het Japansch theater, de treurspelen zijn bizonder bloedig, de wonden bij gevechten toegebracht komen zoo natuurlijk mogelijk voor de oogen van het publiek. Stelt het stuk een duel of een algemeenen strijd voor, op het punt van beginnen, dan moedigen de bezoekers in den engelenbak, de strijders aan, met luide uitroepen van »Ya, Ya, en Yeh, Yeh", blijkbaar genietend van het vooruitzicht, een bloedig gevecht te zullen bijwonen, zij het dan ook maar op de

planken. De acteurs ontwikkelen meestal, een groote kracht en lenigheid van spieren, de eigenaardlgheden van de voorstellingen, maken dit een bepaald vereischte; hoe behendiger des te levendiger de bijvalsbetuigingen. Een gevecht op het tooneel is hier dan ook werkelijk interessant, is het in Europa een geklik van tegen elkander geslagene wapenen, door personen, die zoo blijkbaar geen wapen weten te hanteeren, het komt op het Japansch tooneel de natuur zeer nabij. Men ziet, dat de acteurs zeer goed weten hoe een wapen moet gebruikt worden volgens de regelen der Japansche schermkunst, daarbij eene ongeloofelijke vlugheid van bewegingen ten toon spreidend. Bij een gevecht of een duel op het tooneel, vervullen dan ook schermmeesters van naam dikwerf de rol van acteurs. »Seppuku" meer bekend in Europa onder den naam van »Hara-kiri", woordelijk buik-snijden wordt op het tooneel zoo naturalistisch mogelijk voorgesteld. De persoon die volgens de oude Japansche begrippen, zulk een edelen verheven zelfmoord verricht, houdt eerst eene lange redevoering, om de redenen van zijne te volbrengene daad toe te lichten, daarna drukt hij zich, de »ko-katana" ook »wakazashi" genaamd, een speciaal daarvoor gebruikten langen dolk, in den streek van den onderbuik. Hij geeft zijn smart door geen kreet te kennen, slechts de uitdrukkingen van het gelaat doen zijn lijden zien, langzaam dringt de bloedstroom door zijne kleederen, waarop dan het gordijn valt. Sommigen gaan nog verder, zij houden na de toegebrachte wonde, nog eerst eene kleine oratie, waarna zij zich de ingewanden uitrukken en dan eerst nedervallen. Indien het vroeger een »halszaak" gold, met betrekking tot adellijke personen, zoo hadden deze het groote voorrecht eerst op zich zelven

de »hara-kiri" toe te passen, als waarna de beul hen onmiddellijk het hoofd afsloeg. Alzoo was het een adellijk privilegie, hij die het toepaste werd dan ook als een held vereerd en bewonderd. Rijke en trouwe bezoekers van een groot voornaam theater zenden dikwijls aan de acteurs van naam, zeldzame kostumes, oude kostbare wapenen, sierlijke, rijk versierde pijpen en andere geschenken. Danjïro, een man reeds van zekeren leeftijd, nog altijd de »ster" van het tooneel in de hoofdstad, is in het bezit van eene wapenrusting van één der 47 ronins, de populaire helden bij uitstek; komt hij op, dan is er een wild applaus. Een bezoek aan de »ster" in zijn kleedkamer, is een visite die geld kost, volgens een vast tarief, het maakt een deel van zijne inkomsten uit, verder komen jonge acteurs tegen ruime vergoeding bij hem les nemen, bij voorstellingen in de provincie krijgt hij extra uitbetaald, dan nog cadeaux en een vaste som van 3000 Japansche dollars van het theater waaraan hij verbonden is. Alles samen genomen wordt een »ster" geacht circa 14 duizend hollandsche guldens per jaar te verdienen, zijne positie staat gelijk met die van eenen »Sociëtaire" van de »Comédie Française."

Toen een deel der garderobe van Daujiro gestolen was en de geheele politiemacht van Tokyo, een klein leger, met veel moeite er in slaagde, het gestolene terug te krijgen, gaf de artist met verontwaardiging te kennen, dat het hem onmogelijk was, wederom kleedingstukken te dragen, die door dievenhanden verontreinigd waren. Het publiek voelt zich in den schouwburg even op zijn gemak als tehuis, kinderen komen er ook veel, sommigen nog in zuigenden toestand; men neemt menig huiselijk tooneeltje waar, als men zijn blik in de zaal laat rond-

gaan. Een bezoek aan het theater is voor den Japanner een feestdag van belang: hij neemt het er dan op zulk een dag ook goed van. Is voor den tegenwoordigen bezoeker van Japan reeds veel verloren aan eigenaardigheden en gewoonten van Oud-Japan, zooals nog door vreemdelingen een kwart eeuw geleden kon worden waargenomen, bij eene eenvoudige wandeling door de straten, toch blijft nog het theater de eenige plaats, waar de reiziger veel van dat oude terugvindt. Eenige bezoeken aan de verschillende theaters van Japan zijn dan ook een volstrekt vereischte om nader door te dringen in de eigenaardigheden van het volk, dat nog steeds het oude bewondert, waarbij prachtige kleederdrachten en rijke vertooningen op zijn verbeeldingskracht inwerkten; het westen gaf hem stoom en electriciteit, maar ook het monsterachtige Europeesche kostuum.

De hoofdstraat van Tokyo, de reeds vermelde »Ginza" en hare verlenging de nihombashi, heeft vele winkels met Europeesche artikelen, talrijke uitgebreide bazars van goedkoope Japansche en Europeesche produkten De opschriften en reclame-borden, welke niet in het Japansch zijn, bestaan uit Japansch-Engelsche termen met grappige omwerking der taal volgens Oostersche begrippen, opschriften, als »Shoes the Shop" en »The trunks and boxes" voor schoen- en kofferwinkel, zijn zeer algemeen. Overdag levert de »Ginza" geen bizonder merkwaardig gezicht op, trams en omnibussen, die er doorheen rijden zijn primitief en vuil, hoofdzakelijk alleen door het volk gebruikt, daar ieder die het eenigzins kan betalen, overal de »koruma" of jinrikisha ter beschikking vindt. 's Avonds echter heeft de »Ginza" een zeer eigenaardig aanzien, op de trottoirs die vrij breed zijn vindt men honderde

kleine uitstallingen en kraampjes, waar al het mogelijke verkocht wordt; kleine curioverkoopers zijn er ook veel, aan weerszijden is de geheele straat met dezen ambulante winkeltjes bezet. Alleen op regendagen wordt er niet aan gedaan; is het koud, zoo ziet men de verkoopers, over de onafscheidelijke »hibachl" of vuurtest heengebogen, zich de ledematen verwarmen, steeds naar koopers uitziende. Behalve de meer gegoede standen, zijn de Japanners zeer gehard, koude en warmte zijn hen om het even. Het beroemdste park der hoofdstad is dat van »Ueno"; gelegen in het noorden der stad, is het nog drie kwartier rijdens van het station Shimbashi, waar de treinen uit het zuiden aankomen.

Prachtig geboomte, breede rijwegen, liefelijke wandelpaden met tallooze schilderachtig gelegene plekjes maken het tot eene geliefkoosde wandelplaats, zoowel voor den Japanner als voor den vreemden bezoeker. Ook hier is een tempel prachtig gelegen, met kunstig snijwerk versierd; daar achter liggen twee Shoguns in hunne bronzen praalgraven. Het park wordt ten deele ontsierd door eene afschuwelijke »montagne russe"; het schijnt, dat de Japanners het noodig vonden, ook hier een offer te brengen aan de westersche beschaving. Op de plaats waar een tempel stond, die afbrandde, tijdens den burgeroorlog en waarvan de groote poort nog de teekenen der kogels draagt, staat nu het nieuwe museum, een ruim, luchtig, goed verlicht gebouw, waar menig belangrijk stuk van oude en nieuwe Japansche kunst op allerlei gebied te vinden is. Op sommige tijden vindt men in de ruime vestibule van het museum verschillende specimen van de Japansche bloemversieringskunst, daar komt de losse tak, beladen met bloesems tot zijn recht; de voor-

schriften tot versiering en schikking daarmede, vormen eene afzonderlijke code; Europa kan ook op dat gebied nog veel van Japan leeren. In het Ueno-park is ook een bibliotheek, ingericht volgens het model van de groote boekerijen in Europa; zij breidt zich steeds uit en kan in de toekomst eene goede wetenschappelijke bron worden voor de Japansche studeerende jongelingschap. Theehuizen zijn er overal te vinden, ook eene zeer groote restauratie, Europeesch ingericht met ruime frissche zalen en aangename uitzichten op het meer en het omringende park; velen brengen er den ganschen dag door; nabij de restauratie is ook een groot bronzen beeld van Gotama-Buddha, weinig afwijkend van het gewone type, alom vertegenwoordigd. Grenzend aan het park, ligt de wijk Asakusa, als Asaksa uitgesproken; evenals te Weenen het Wurstel-Prater, zoo is het in Asaksa en omgeving als het ware eene voortdurende kermis, alles wat daarbij behoort vindt hier eene plaats. De groote tempel van Asakusa heeft eene bizondere vereering, het is een echte volkstempel, hier zijn geen matten op den vloer, ieder treedt binnen zonder het schoeisel af te doen, en alles krioelt er door elkaar heen, velen om te offeren of de talrijke beelden aan te raken, welke wonderdoende kracht heeten te bezitten; een priester maakt goede zaken door ex-voto's te verkoopen tegen uiterst lagen prijs. Op extra-feestdagen, in Japan zeer talrijk, gaat het te Asaksa uiterst levendig toe, het is eene bonte mengeling van sierlijk uitgedoste feestvierenden; toch gaat alles met de grootste orde, want eene bepaalde klasse van »Jan Hagel" is in Japan niet te vinden, bij de grootste ophoopingen van menschen wordt de orde nooit verstoord. De Japanners volgen de voornaamste feestdagen van den Chinee-

schen kalender; bij beide volken bekleedt de nieuwjaarsdag een groote plaats, dan worden de schulden vereffend, men geeft elkaar geschenken, men koopt nieuwe kleederen en feestelijkheden van allerlei aard hebben op groote schaal plaats. De eerste week van Maart is het groot feest voor de kleine meisjes van Japan, het is dan de »Hina-matsuri" .of poppenfeest, rijk aangekleede poppen, voorstellende de leden van het Keizerlijk huis en hofhouding in oud nationaal kostuum, worden voor ieder tentoongesteld. Eenige weken later is het feest voor de jongens, duizenden trekken dan in feestelijken optocht door de straten. De rivier »Sumida-gawa". het laatste woord beteekent rivier, is aan eene zijde, over 3 kwartier gaans, bezet met eene dubbele rij van wilde kersenboomen; in het voorjaar als de boomen in vollen bloei staan, viert het volk daar feest, de rivier is dan met duizende booten bezaaid en 's avonds algemeene illuminatie en feestvreugde, die tot laat in den nacht voortduren. Gedurende November heeft te Dango-Zaka de groote Chrysanthemumvertooning plaats; hier is het een bloemententoonstelling en een vertooning tegelijk, alle klassen bezoeken het en het is zeker het eigenaardigste wat op dat gebied in de wereld vertoond kan worden. In het begin van dezelfde maand heeft van dezelfde bloem, in het Japansch »Kiku no hana" of bloem van Kiku genaamd, eene tentoonstelstelling plaats in een der groote tuinen van een der Keizerlijke paleizen in de voorstad. Het aantal genoodigden daartoe is betrekkelijk klein, slechts door bizondere tusschenkomst der Nederlandsche legatie, die in Japan alles doet om Hollandsche reizigers ter wille te zijn, ontvangt men eene uitnoodigingskaart, waarboven in goud het Keizerlijk wapen prijkt, de 16 bladerige Chrysanthemum of Kiku.

De bloemen zelven zijn talrijk in alle mogelijke varieteiten, met vele prachtexemplaren er onder, gekweekt met groote zorg door de keizerlijke tuiniers, maar de tentoonstelling is hier bijzaak; ieder wacht natuurlijk op de verschijning van het Keizerlijk paar. Klokslag 3 uur, verschijnt de Keizer, in generaalsuniform, fransch model, gang en houding zijn echter allesbehalve krijgshaftig, naar men beweert, veroorzaakt door rheumatisch lijden, eenige passen achter Zijne Majesteit komt de Keizerin, eene lieve verschijning, in Europeesch toilet, daarachter de omgeving, allen in Europeesch kostuum. Een rijk voorzien collation staat klaar onder een groote tent, vooral de Japanners, maken er ruim gebruik van, het lijkt een echte smulpartij, eenige genoodigden worden aan den Keizer voorgesteld, waarbij een tolk het gesprek mogelijk maakt, na een uur speelt de muziek opnieuw het volkslied, de majesteiten verlaten den tuin het eerst, daarna al de genoodigden waarvan nog alleen de Chineesche en Koreaansche gezanten de aandacht trekken door hunne nationale kleederdracht.

Het nieuwe paleis, in 1888 door den Keizer betrokken is eene combinatie van Japansche en Europeesche wijze van bouwen; de oude tempel-stijl is bewaard gebleven, de schuifdeuren zijn van kristal en de verlichting is geheel electrisch, sommige vertrekken zijn Europeesch gemeubileerd. De reusachtige oppervlakte, waarop het oude paleis stond door de Shoguns bewoond, was geheel door breede grachten en hooge wallen omgeven; het vormde een stad op zichzelf gelijk overal in het oosten, waar de residentie van den Vorst tevens eene vesting is. Behalve het paleis had elke daimio, waarvan er zestig voornamen waren, daar zijn yashiki of woning met de noodige bijge-

bouwen voor zijn gevolg; hij was verplicht er 6 maanden van elk jaar door te brengen en in oorlogstijd bracht hij in die woning zijne familie onder dak, zoodat de Shogun een uitstekend pand had, indien hij twijfelde aan de loyauteit van den leenheer, die voor de goede zaak te velde moest trekken. De Tokaido of groote heerbaan van Japan was het geheele jaar door bezet met Prinsen, welke met groot gevolg en gewapenden zich van of naar de hoofstad begaven, de mikado woonde te Kyoto, een afstand van Tokyo waarover de trein circa 20 uur noodig heeft. Behalve de woningen van de »Samurai" die tot de naaste omgeving van een Daimio behoorden, waren er ook nog de verblijven van de artisten welke voor een Daimio werkten en met hem uit de provincie medekwamen, om onder zijne oogen hunne kunststukken te produceeren. Vrij en ongehinderd loopt of rijdt nu ieder binnen de wallen, groote vlakten zijn nog ledig of in bebouwing; de breede eindelooze grachten, zijn nog vol waterwild, dat nooit gestoord wordt, de heilige lotusbloem, die vroeger deze watervlakten bedekte, is echter opgeruimd wegens gezondheidsredenen. Bij de invoering van Europeesche inrichtingen, werd ook de Japansche adel herzien en de indeeling in hoofdzaak overgenomen: op prinsen volgen markiezen in rang, terwijl het aantal graven, burggraven en baronnen ongeveer even groot is. Toen Japan de traktaten met vreemde mogendheden gesloten had, werd te Tokyo, aan de legaties en aan de vreemdelingen, de wijk »Tsukiji" aangewezen als verblijf. Zeer eervol was dit niet, want het was tevens de wijk door de voddenrapers bewoond, bovendien nog door malaria geteisterd; nu is het er zeer Europeesch gaan uitzien; nog mogen daar alleen vreemdelingen wonen en

winkels opzetten. De legaties echter verhuisden langzamerhand éen voor éen, en bewonen nu gezond gelegene woningen, op de heuvels in het westen der stad. De talrijke zendelingen, te Tokyo, meestal Amerikanen, wonen ook in de wijk Tsukiji. Het derde groote park van de hoofdstad is dat van de wijk Shiba, in de nabijheid ligt ook het gebouw der Nederlandsche legatie, dat ook als een gezond gedeelte, te boek staat. Hier vindt men twee groote tempels met de graven van de Shoguns uit de machtige Tokugawa familie; de eersten munten uit door pracht van versiering en kunstig beeldhouwwerk, zeker niet achterstaande bij die van nikko, maar minder aan de vreemdelingen bekend. In de buitenhoven staan vele honderde groote steenen of bronzen »tori" of lantaarns, als geschenken gedurende achtereenvolgende jaren ontvangen. Behalve deze twee groote tempels, zijn er nog vele kleinere in den omtrek, daaraan verbonden vindt men begraafplaatsen voor soldaten, die in den burgeroorlog sneuvelden. Ook in dit park is een groote bazar, Japansche en Europeesche artikelen liggen broederlijk naast elkander, en er is steeds een druk bezoek. Niet ver van het park, is een heuvel, Atago-yama — 't laatste woord beteekent berg of heuvel — boven op het terras is een steenen toren, waarvan men een prachtig uitzicht over de stad heeft. Eerst dan ziet men, hoe uitgestrekt Tokyo is; in de verte, ligt de baai van Yedo, met honderde schepen en visschersbooten, iets verder ten zuid-oosten, ziet men duidelijk de vier forten, nu niet meer bruikbaar, maar in ongeloofelijk korten tijd door den Shogun gebouwd, toen de Commodore Perry zijn terrugkeer aankondigde, tot antwoord op het dringend verzoek tot openstelling der havens. Boven alles uit steekt

de dom van de Russische cathedraal; de orthodox-grieksche kerk, heeft niet minder dan 15000 bekeerlingen onder de Japanners gemaakt, de kerk werd geheel gebouwd uit de vrijwillige gaven der nieuwe volgelingen; dit alles was het werk van éen man, den Russischen bisschop van Japan. De aardbevingen, vooral in den winter te Tokyo zoo talrijk, doen zien hoe goed de huizen weerstand bieden, bij schokken waarbij een vreemdeling denkt elk oogenblik bedolven te worden. Een mythe der Japanners verhaalt, dat Dai Nippon, of het grootste eiland van Japan, rust op den rug van eenen reusachtigen visch, die zich van tijd tot tijd afschudt, en die bevingen aan de aarde mededeelt, welke de bewoners den schrik op het lijf jagen. Behalve de aardbevingen zijn het nog de branden, die de bevolking der hoofdstad alarmeeren. Gemiddeld brandt elk Japansch huis elke 7 jaar af; het effect is echter geheel anders dan in Europa; de brand ontstaat, de bewoners nemen zoo spoedig mogelijk, de matten, schuiframen, dekens en kussens er uit, en laten het huis aan de brandwachts over, die het in een oogenblik hebben nedergetrokken.

De herbouw heeft zoo spoedig plaats, dat een winkelier soms na 24 uur op dezelfde plaats zijn zaak weder kan openstellen. Bij elken grooten brand worden de straten op last der politie verbreed, wat veel van het schilderachtige wegneemt, maar ten minste den brand meer beperkt. Behalve dat neemt men andere voorzorgen; elke wijk heeft hare eigene wakers en brandwachts, elk half uur 's nachts hoort men het geklep van de rondgaande wacht. Talrijke malen brandden de tempels gedurende hun eeuwenlang bestaan af, maar telkens werden zij volgens hetzelfde model tot in de kleinste bizonderheden

wederom opgebouwd. Het bouwen van steenen huizen wordt door de regeering aangemoedigd, maar men vindt zulks nog te kostbaar in het algemeen. Behalve de talrijke »godowns" — vuurvaste pakhuizen, een woord, verbasterd uit het maleische »goedang" — heeft nog elk huis van aanzien, en ook elk grooter Japansch hotel of »Yadoya" een vuurvrij lokaal, »kura" genaamd, daar wordt alles van waarde in geborgen, en bij brand sluit men alleen de zeer zware deuren en luiken. Dat de Japanner geen man van zaken is, vergeleken bij zijn gestaarten broeder, is reeds aangetoond, de meest eenvoudige berekening uit het hoofd schijnt door hen niet gemaakt te kunnen worden, hoewel hij met de zoo moeielijke Chineesche karakters vertrouwd is. Bij elke berekening, groot of klein, komt de »soroban" of abacus te pas, vlug glijden dan de vingers langs de kralen der machine, spoedig en juist is dan de rekening opgemaakt; kooplieden in het oosten beweren, dat de soroban onbetaalbaar is bij het boekhouden en dat geheele kolommen cijfers veel spoediger berekend kunnen worden, dan uit het hoofd. Ook hier als overal in het verre oosten heeft elk groot huis, dat handel drijft of zaken doet, zijn »shroffs", Chineesche experts, die de echtheid van het geld onderzoeken en uitbetalingen doen, ook de geldwisselaars zijn allen Chineezen. De taal bij contracten en handelsovereenkomsten in gebruik is veelal het Pitchen-Engelsch, ook door sommige Chineezen onder elkander gesproken; het Chineesche rijk heeft zoovele hemelsbreed verschillende dialecten, dat de een den ander, zelfs uit niet zeer verwijderde streken, niet kan verstaan. De Fauna van Japan is niet zoo uitgebreid als men zoude verwachten; paarden zijn er ongelukkige dieren, meestal

alleen voor trekken gebruikt, eene poging om het ras te verbeteren, kan als mislukt beschouwd worden, de beenen zijn zwak en de vormen ongeëvenredigd, Chineesche ponies worden als rijpaard geprefereerd. Katten zonder staart zijn hier en daar te vinden, maar niet talrijk; voor het vangen van muizen worden nog steeds wezels als het beste beschouwd; de grootere honden hebben veel overeenkomst met Chineesche keeshonden, een klein soort met rosachtige kopjes is zeer gewild en vrij kostbaar, ook een soort mopjes is zeer in trek.

De schapenteelt lukt ook niet best, men zegt dat de lucht te vochtig is, de meesten voor de consumptie komen uit Shangai; herten zijn vrij talrijk in sommige streken, phaisanten zelfs overvloedig, zoodat zij in den jachttijd goedkooper zijn dan goede kippen. Snippen, kwartels, eenden, talingen en ander waterwild en gevogelte is ruimschoots aanwezig. In het noorden in de bergen worden nog beren gevonden. Onder de visschen staat de »Tai" bovenaan, veel overeenkomst met tarbot hebbende, verder de »Shake" of Japansche zalm, die hoewel niet onsmakelijk, toch in de verte den hollandsche zalm niet nabij komt; kreeften, mosselen, oesters, krabben en andere »frutti di mare" zooals de Italianen zeggen, zijn op groote schaal aanwezig. Daar Japan nog geen vaste oesterbanken heeft, zoo vertrouwen vele vreemdelingen de oesters niet goed en eten ze liever gestoofd. Verder eet het volk nog alles wat de zee oplevert; kwallen, zeesterren en andere gedrochten, waarvan het gezicht alleen doet walgen, gelden als delicatessen. De »Unagi-meshi" af gebakken paling met soya en rijst, is een schotel, ook door niet-Japanners zeer gewild. De Japanners staan bekend als vischkokers van den eersten

rang. Onder de sierlijke vogels behooren ook de »Tosa-kippen", geheel wit met helrooden kam, met staartveeren van zes tot tien voet lang; zij worden in bamboe-manden gehouden; loopen zij los, zoo worden de veeren met papier opgebonden. Vruchten kunnen in den winter slecht bewaard worden, alleen de »mikan" of groote mandarijnappel is het geheele jaar door goed; appels zijn allen zoet.

Onder de dranken wordt de reeds vermelde »sake", welke uit rijst uit de omstreken van Osaka gebrouwen is, als de beste beschouwd; hoe verscher des te smakelijker, bij feestelijke gelegenheden worden er groote hoeveelheden van gedronken, altijd uit kopjes met kleinen inhoud. De Japanners zijn zeer gesteld op bier. Yokohama en Tokyo hebben elk een groote brouwerij. Duitsch bier op flesschen wordt ook op groote schaal geïmporteerd. De stokjes, waarmede de Japanners, even als de Chineezen, eten, heeten »hashi", na eenige oefening kan men er spoedig goed mede overweg, het criterium van de kunst is een ei een halve meter met de hashi op te lichten. De thee van Japan is bijna uitsluitend groen, voor de fijne soorten worden groote prijzen besteed, de zoogenaamde stofthee, werkt sterk op het zenuwgestel en een overmatig gebruik heeft de »cha ni yotta" of theebeving ten gevolge. Volgens Japansche methode mag geen kokend water op de thee gegoten worden, daar de geur daardoor verloren gaat en het aftreksel te bitter wordt; suiker en melk in thee of koffie is eene combinatie waarvan men in het oosten niets weten wil, en die alleen den smaak van den Europeaan streelt,

Er wordt veel voor het onderwijs gedaan, in sommige scholen voor de gegoeden wordt nog onderwijs gegeven volgens de Japansche methode in vakken die onont-

beerlijk heeten voor de opvoeding. De meisjes leeren daar de voorschriften van de traditioneele etiquette, verder de »cha no Yu" of het thee-ceremonieel, borduren, gedichten maken en opzeggen, de kunst om bloemen te decoreeren, op de »samisen" spelen, terwijl ook de »koto" of horizontale harp niet vergeten wordt. De pruimenboom, »Ume no hana" met zijne bloesems is het eerste teeken der lente, hij wordt door de dichters bezongen, ook dilettanten voelen zich bij het gezicht er van tot verzen maken gedrongen. De »maiko's" en »geisha's" vormen in Japan eene eigenaardige klasse: zang, dans en muziek beoefenend, ontbreken zij bij geen enkele feestelijke gelegenheid, daarbij veelkleurige, sierlijke kostumes tentoonspreidend. De gecompliceerde kapsels met tallooze haarspelden, stokjes, kammen, bloemen, vlinders enz. behooren meer thuis in de »Yoshiwara" van Tokyo. In dat veraf gelegen kwartier op de grens der stad kan men elken avond bij schitterende elektrische verlichting een duizendtal Japansche schoonen bewonderen, al de kapsels van Japan, alle mogelijke kostumen uit diverse deelen van het rijk door alle eeuwen heen gedragen, vindt men hier vertegenwoordigd, het is een étalage eenig in zijn soort, die een verrassenden indruk op den vreemdeling maakt, vrouwen uit de gegoede klassen dragen gewoonlijk slechts een haarspeld, en geene andere versieringen in het kapsel. Wat de moralisten ook mogen zeggen, zeker is het, dat in Japan het concubinaat hooger staat dan elders; de keizerin heeft geene kinderen, de kroonprins, »Haru-no-miya" genaamd, is een kind van eene der keizerlijke concubines, toch heeft hij even goed recht van troonsopvolging als een zoon uit een regelmatig huwelijk. Het gebruik om de tanden zwart te maken,

door gehuwde vrouwen en weduwen toegepast, raakt meer en meer in onbruik; op het land ziet men het nog al veel, volgens onze schoonheidsbegrippen ontsierd het in hooge mate, maar in het oosten schijnt dit niet zoo beschouwd te worden. Hoewel de Japansche vrouw in het algemeen zeker veel aantrekkelijks heeft, zoo is haar gang bepaald afschuwelijk, de naar binnen gedraaide voeten, daarbij de schoen-klompjes die schuiven en klapperen op de steenen, doen oog en oor onaangenaam aan. Mooie handen en tanden, goede evenredigheid van vormen zijn zeer talrijk te noemen, vooral Osaka en omstreken zijn beroemd voor Japansche schoonheden. Te Kyoto, de voormalige hoofdstad, is een leerschool waar »maiko's" en »geisha's" onderwijs genieten in muziek en dans. Reeds zeer jong, vijf of zes jaar, dragen jongens en meisjes hunne broertjes en zusjes op den rug, daarbij echter al hunne spelen waarnemend, niets is grappiger, dan rakettende meisjes en vliegeroplatende jongens te zien, vroolijk rondspringende, terwijl hen een jeugdig Japannertje, soms slapend, op den rug bungelt. Het spoorwegnet breidt zich steeds uit, de staatsspoorwegen geven jaarlijks $6^1/_4$ % zuiver, 2de en 3de klasse wagens zitten bijna altijd vol, het personenvervoer vormt 74 % van de inkomsten, goederen worden meestal te water vervoerd. Post en telegraaf zijn goed ingericht. De vreemdelingen brengen jaarlijks ruim 6 millioen dollars of yens in het land, dit neemt steeds toe, de uitvoer van handelsartikelen is ook zeer belangrijk. Het parlement is nog zeer jong, wat bij de redevoeringen blijkt, die soms zeer onstuimig zijn, personen en zaken worden verward, sommigen zoeken heil in een vaderlijk gouvernementsbestuur, anderen willen décentralisatie en alles overlaten aan

HEILIGE BRUG VAN ROOD LAKWERK TE NIKKO (JAPAN).

particuliere krachten. De inrichting van het parlementsgebouw is uitstekend; het wordt nu goed bewaakt, tijdelijk nog van hout, daar een steenen gebouw in aanbouw is; het vorige brandde wel wat erg onnatuurlijk gauw, zoo geheel van zelf af. De »Soshei" of studenten te Tokyo zijn zeer onrustig, dikwijls gekant tegen den nieuwen stand van zaken, sommige parlementsleden moesten het reeds bij hen ontgelden. De herziening der traktaten wordt door sommige in Japan wonende Europeanen gewenscht, weer door anderen volstrekt niet; de regeering wil niets liever dan het geheele rijk openstellen door afschaffing van het pas-stelsel, in ruil daarvoor verlangt zij echter, dat de vreemdelingen zich aan de Japansche rechtsspraak onderwerpen. De Japansche rechtspraak is nog zeer jong en het vertrouwen van de vreemdelingen er in nog uiterst bescheiden, waarschijnlijk zal de toestand dus nog wel eenige jaren zoo blijven.

De Japansche taal is uiterst moeielijk te leeren, een schrijver zegt van haar, dat om ze geheel machtig te worden 40 jaar niet genoeg is; de meeste vreemdelingen, die lang in Japan verblijf hielden, brachten het niet veel verder dan een min of meer grondige kennis van de spreektaal. Overeenkomst in enkele opzichten, met het Italiaansch is waar te nemen, b. v. het eindigen der woorden op een klinker, behalve die op een *n* uitgaan. Voor de kennis van de schrijftaal is het meesterschap over een 3000-tal chineesche karakters vereischte, dan wordt men geacht de meeste werken makkelijk te kunnen lezen. Er zijn nog verscheidene dialecten; dat van de hoofdstad schijnt meer en meer den toon aan te geven. Een soort van romanizeering der taal, waarbij latijnsche letters gebruikt zouden worden, wordt door sommige taal-

beoefenaars gewenscht, maar voorloopig zal daarvan wel niets komen. Lijkverbranding is bijna algemeen verspreid en schijnt goedkoop te zijn, elk groot kerkhof heeft zijn ovens, waar de Japanner tot asch gereduceerd wordt. Op dit punt waren de Japanners dus reeds zoo modern mogelijk, toen de Europeesche beschaving hen overviel. Alles wordt in het Oosten beheerscht door de »Chit" en het »Chit-book", niemand draagt geld bij zich, voor alles wordt een »bon" afgegeven en maandelijks verrekend. In den zomer stroomt alles naar het land, geheele tempels worden afgehuurd om als zomerverblijf te dienen, alles wat tot den dienst behoort wordt bij het altaar bijeengezet, een groot scherm er vóor, en men is gereed tegen passende belooning gastvrijheid te verleenen. Vlooien en muskieten behooren tot de zomerplagen van Japan, de hitte in Juli en Augustus heet ondragelijker dan in de tropen. Sjouwerlieden en zij die zware lasten trekken, laten voortdurend, afwisselend, hun »hilda, hoida" weerklinken, zonder hetwelk de arbeid niet schijnt te kunnen opschieten. Goochelaars zijn bizonder behendig, voor uwe oogen in een vaas te verdwijnen en terwijl men er den blik op gevestigd heeft, eenige oogenblikken later ongemerkt naast u te komen zitten, behoort tot de geliefkoosde toeren. Worstelen is ook zeer in aanzien, hoewel de beroemdheden zich slechts op enkele tijden van het jaar vertoonen. Elke plaats heeft hare specialiteit van artikelen, zoo worden ook te Osaka, de »kairo's" gemaakt: kleine blikke geperforeerde doosjes, met houtskoolpoeder gevuld en aangestoken, verwarmen zij ruim 3 uur; met een doek omwonden stillen zij, plaatselijk aangebracht, rheumatische pijnen en neuralgia. De »ogi" of waaier die zich opvouwt is in ieders bezit, Kyoto heeft daarvan de specialiteit,

de »vichiwa" of waaier, die plat is met handvatsel wordt met scheepsladingen naar Amerika gezonden, om op de spoorwegen, aan eene zijde bedrukt, als reclame dienst te doen. Men gebruikt den waaier voor alle doeleinden, smeden en zinkwerkers hebben hem noodig bij hun werk evenals bij ons den blaasbalg, de tuinman wuift er zoolang mede, dat half geopende knoppen zich geheel opensperren. De »Fukusa" zijn die zijden kleedjes, waarvan Kyoto zooveel levert, zij zijn fantastisch met goud en zilverdraad geborduurd en bedekten vroeger steeds de verlakte doozen, waarin het geschenk was dat men wilde aanbieden. Het symbolisme, overal in het oosten welig tierend, is ook in Japan goed vertegenwoordigd. De »manji" of het 4 hoekige kruis is zeer, zeer oud, het is het Indisch-Buddhistische kruis dat reeds bestond toen Europa nog een wildernis was; men vindt het terug op de Pyramiden, in de Etrurische graven, in de catacomben van Rome, en in het middeleeuwsch Europa, het is de hamer van Thor bij de Noren en tevens het Chineesche eereteeken. Vijf daimio-families voerden het als hun wapen, het stelt talrijke symbolen voor. De »Mitsu-tomoye" is een ander merkteeken, men ziet het veel op daken als beschermmiddel tegen vuur, water en dieven, bovendien zijn er nog vele andere teekens, die de kracht van talisman bezitten. Van Japan afscheid te nemen, zonder in ruwe trekken zijne voornaamste takken van kunstnijverheid te schetsen, zoude eene beleediging wezen aan dat merkwaardig artistiek volk. In 't begin der Christelijke jaartelling, ontwikkelde zich in Japan, de kunst, op onverwachte wijze. De »jun-shi" of het sterven met den meester was toen algemeen in gebruik, de vrouw en een of meer bedienden van een groot personage, pleegden

zelfmoord en werden met hem gelijktijdig begraven. In het jaar 3 maakte een hoveling, aarden figuren en wist deze te doen dienen als substitutie voor de levende wezens, die zich opofferden. Voor deze ontdekking kreeg hij den eervollen naam van »haji" of kleileeraar, dat is artist. De pottenbakkerskunst, is dus eene Japansche kunst bij uitnemendheid; zij had en heeft nog verschillende scholen, oude stukken van vroegere meesters, worden nog altijd zeer hoog geschat. Bovenaan staat »het Satsuma." Voor circa 290 jaar, was het Prins Satsuma die, Korea, veroverde; hij zag onder de Koreanen eenige beroemde pottenbakkers, en bracht eene kolonie er van over naar de provincie Satsuma, alwaar een bank van klei bestond, eenig in haar soort. Gedurende langen tijd werd geen stuk verkocht, alles wat gemaakt werd, diende slechts als geschenk aan den mikado, of aan andere hoogadellijke personen. De Koreanen bleven in Japan, waar zij huwden, hunne afstammelingen werken nog op dezelfde plaats en werden eerst eenige jaren geleden genaturaliseerd. In de 17de eeuw werd zeer weinig »Satsuma" gemaakt, eerst in 1700 onder Prins Yeio, kwam het weder tot bloei; niet voor 1765 werd die beroemde verscheidenheid gemaakt welke aan Honda Yanosuki wordt toegeschreven; deze soort kwam nooit op de markt en is sedert kort in Europa verkocht geworden als hooge uitzondering. Oud-Satsuma, zoo zeldzaam, is sober van versiering, soms in het geheel niet van figuren voorzien, roomkleurig, met kleine barstjes bedekt, zonder merken en dus zeer moeielijk te herkennen. Het nieuwe zoogenaamde »Satsuma" wordt te Kyoto met karrevrachten gefabriceerd en over de geheele wereld uitgezonden, het is overladen met figuren en goud; 't heeft met het echte niets gemeen dan

den naam. Eerst in 1530, toen een Japanner naar China reisde, om de geheimen te leeren van de porceleinmakers van Foochow, werd het porcelein in Japan geintroduceerd; hij bracht van China over de klei, het glazuursel en de kleurstof, want de ingredienten voor porcelein waren nog niet gevonden, evenmin het geheim der samenstelling. In 1608 vond een koreaansch pottenbakker op de helling der bergen van Hizen, het feldspaath, benoodigd tot het maken van porcelein.

Niet voor 1647 werd van de Chineezen het geheim verkregen van een émail, dat verglaasd kon worden; het was de artist Kakiyemon, die hierin eene volmaaktheid bereikte, sedert nooit overtroffen, en wiens manier door de beroemde Europeesche fabrikanten gecopieerd werd. Het Kutani of Kaga is ook zeer vermaard, eerst in 1814 met roode kleuren versierd en ook in de laatste jaren met goud afgewerkt. Er is veel namaak in die soort. De groote nieuwe kunst, waarin de Japanners uitmunten. is het Shippo of cloisonné, hoewel reeds 60 jaar oud, is het eerst sedert de laatste jaren tot een trap van hooge volmaaktheid gestegen. De beroemde Mamikawa in het Awata-district van Kyoto, is op het oogenblik de groote artist van »shippo"; niet minder dan zes artisten, elk eene specialiteit, werken aan een kunstvoorwerp uit zijne werkplaatsen. Eerst snijdt de artist kopersmid de koperen platen of plaatjes op vorm, ze plettende op het aanbeeld tot zij de vereischte gedaante hebben; bij vazen brengt hij de randen van de koperen platen samen in zwaluwstaart-vorm, die dan gehamerd worden, tot men de voegen niet meer ziet. Daarna in het fornuis geplaatst, totdat de hitte het metaal ineen doet vloeien, wordt de vaas er uitgenomen om opnieuw gehamerd te

worden, totdat het koper glimmend wordt. Nu naar den teekenaar, die artist moet zijn, vruchtbaar in bevatting van schoone, sierlijke lijnen, die hij met de stift op het koperen vlak graveert, al naar zijne verbeeldingskracht hem ingeeft. Dan komt artist No. 3. Zijn kunst is, koperen en zilveren draden te knippen en vormen naar het model door den teekenaar op vaas en schotel aangegeven, deze kleine draden worden met een soort van cement over de teekening heen vastgehecht, dus naar buiten uitspringend als filigraan-werk. Als de draden door verhitting zich op de kopere grondlaag hebben vastgehecht, giet de émailwerker van 6 tot 12 achtervolgende malen het émail tusschen de ruimten; is dit geschied, dan wordt het voorwerp gedurende verscheidene uren met veel zorg gepolijst en de bewerking is afgeloopen. Zeer rijke schermen van goudlak of in rood en zwart, artistiek met ivoor en paarlmoer ingelegd, kosten soms 10.000 Japansche dollars, maar dan hebben ook 5 speciale artisten voortdurend 6 jaar lang aan zulk een prachtstuk gewerkt. Beelden en beeldjes, verschillende beroepen voorstellende, worden anatomisch zuiver afgewerkt, niets wordt door den artist vergeten, zij zijn geheel leven en natuur. De Japansche karaktertrekken zullen voor den westerling wel altijd raadselachtig blijven, zij bieden zoovele gezichtspunten aan; het meest wordt den Japanner een groote dosis van verwaandheid verweten; heeft hij afgezien, hóe de dingen in Europa en Amerika toegaan, zoo wil hij zulks veel beter en juister in zijn eigen land in toepassing brengen en faalt dan bijna altijd geheel. De toerist echter heeft daarmede niet veel uit te staan, hij is tevreden en uiterst voldaan, over het vele door hem gezien, gehoord, ondervonden en genoten, temeer over-

tuigd zijnde, dat de goede ontvangst hem door de vertegenwoordiging van zijn land bereid, vele merkwaardige dingen deed opmerken, die hem zonder zulk een gewaardeerde hulp geheel vreemd zoude gebleven zijn. Daarom, Japan is een goed land, elk bezoeker kan, met goeden wil voorzien, ruimschoots genieten. Elk jaar wordt de stroom der reizigers grooter en spoedig zal het »Japan niet gezien te hebben" even vreemd wezen, als in deze tijden Italië niet te hebben bezocht. Het is het land uit de sprookjes, eeuwen lang voor ieder gesloten. nu plotseling voor allen geopend. In het barre noorden wordt hard gewerkt. Te Wladiwostok stak de Czarewitch de eerste spade in den grond van den transsiberischen spoorweg, en over eenige weinige jaren vliegt men in 14 dagen van de Oostkust van den Atlantischen Oceaan naar het eilandenrijk, Cipango, Nippon of Japan. Zoo zij het; ieder zal voldaan terugkeeren en van het wonderland verhalend, anderen opwekken tot persoonlijk onderzoek en genot.

VIII.

Amerika.

Het is 29 December, een dier heldere, opwekkende dagen, vol zonneschijn, zooals Japan er in die maand zoovelen telt, terwijl in Europa sneeuw en ijs aan de orde van den dag zijn, of de hemel er slechts grauwe, sombere luchten vertoont. Maar ook hier verwacht men gewoonlijk half Januari verandering, dan blaast de wind soms hevig, sneeuw en hagel zijn niet zeldzaam. de Japanners rillen in hunne doorluchtige huisjes, zich verwarmend boven de onafscheidelijke hibachi; ook dan bewaren zij hunne kalmte, rooken misschien eenige pijpjes meer en zien slechts uit wanneer toch maar weer de zoogenaamde wilde kersenboom in bloei zal staan, de aanwezigheid der lente aankondigend. Japan moest door zijne ligging in de gematigde luchtstreek een veel kouder klimaat hebben, maar de golfstroom, die langs de zuid- en oostkust loopt, geeft het eene belangrijke verhooging van temperatuur. Nangasaki en zelfs Kobé zijn zelfs in den winter bepaald zachter dan al wat daar belangrijk

boven ligt, terwijl de westkust van 't eiland Nippon en de noordelijke eilanden, soms langdurig onder een dikke sneeuwlaag zitten. De »Rio de Janeiro" van de »Pacific Mail Company" ligt in de baai op stoom, ten 3 ure 's middags wordt de golf van Yokohama verlaten. Langzaam verdwijnt Groot-Nippon; de Bluff en het race-veld zijn nog een oogenblik zichtbaar, zelfs de Fuji-no-Yama vertoont nog zijn eeuwig met sneeuw bedekte kruin, maar slechts voor kort. Ieder roept voor zich een adio Japan, tot weerziens, land, waar zooveel te genieten is voor hen, die natuur en kunst beminnen. Nog eenige oogenblikken en de horizon is effen, wij zijn alleen op den Stillen Oceaan. Het schip is een stevige boot, die niet hard loopt en zooals de kenners zeggen, »she rolls easily" een eigenschap voor gevoelige naturen op het gebied van zeeziekte, die velen naar hun einde doet wenschen. De gelukkigen, het meerendeel, genieten echter van die intens blauwe zee, den heerlijken zonneschijn met lichten bries en die doorschijnende atmosfeer. Overjassen en reisdekens zijn onnoodig op het dek, in het hartje van den winter geniet men van het verrukkelijkste zomerweer. Ook de avonden zijn zacht, de zee phosphorizeert sterk, elke golf door de kiel doorklieft doet groote glimmende vuurbollen opwaarts vliegen, die even spoedig weder verdwijnen om voor anderen plaats te maken. Maar zelfs het prachtigste weder van de wereld is niet in staat, die eentonigheid te verdrijven, welke opdoemt na eenigen tijd, als men slechts water en lucht te zien krijgt. Wie doopte toch, deze zee »de stille Oceaan"? Het is er in het noordelijk en midden-gedeelte werkelijk zoo stil, dat men zich afvraagt, waar zijn nu die duizende schepen, die jaarlijks de Oceanen doorkruisen. Wel zijn

ook hier soms cyclonen en orkanen. maar de stilte blijft bestaan; hier en daar een verdwaalde walvisch, kenbaar aan de fonteinen die boven de watervlakte omhoog spuiten, enkele albatrossen, die het schip volgen, in de hoop op afval; een enkele vliegende, zeer vette visch, die op het dek valt, verschaft eenige oogenblikken afleiding, verder niets aan den schijnbaren horizon, het is werkelijk »de stille Oceaan". Het schip houdt eerst zuidoostelijk koers tot 50 graden, dan direct oostelijk, want men volgt de langere zuidoostelijke route na Honololu. Dezen weg afleggen tot San Francisco duurt gewoonlijk 21 dagen, maar men heeft het voordeel dat men de koude misloopt en ieder hoopt nu dan ook eens een kijkje te Honololu, de hoofdstad der Sandwich-eilanden, te kunnen nemen. Reeds is men 14 dagen op zee zonder schepen of land gezien te hebben, en iedereen verlangt naar den volgenden dag om in gezellige groepjes aan land te kunnen gaan. Men heeft reeds een dag meer gehad, door dubbele telling bij het passeeren van den meridiaan over 180 graden, en daardoor het gevoel van éenen dag dubbel geleefd te hebben. Reeds vroeg in den morgen liggen wij op de reede voor Honololu voor anker, het is verdacht stil aan boord, want elke ankering waar aan land wordt gegaan brengt veel leven en bedrijvigheid. De eerste passagiers die op het dek komen, en velen reeds kalm zien nederzitten, hebben een vragenden onrustigen blik, die onmiddellijk begrepen wordt door het gezegde: »fine day to go ashore, please look up to the mast." Jawel, daar waait die hatelijke gele vlag in top, de schrik van alle reizigers; ieder weet waaraan men zich te houden heeft, de gezondheidscommissie komt met een stoombarkas op zijde en men verneemt, dat zich juist den vorigen avond

een geval van pokken heeft voorgedaan onder de 555 Chineesche emigranten, aan boord aanwezig. Daar liggen wij nu; 't is heerlijk weder, echt zomer, vlak voor ons glinsteren de witte huizen en het witte paleis van Honololu te midden der tropische planten. daarachter verheffen zich de bergen amphitheatersgewijze. Ieder is in de hoogste mate teleurgesteld, zoo nabij en toch zoo ver, want de Sandwich-eilanden zijn nu juist geen plaats, waar men zoo eens even heengaat, de meesten maken de lange reis juist om ze eens te bezichtigen. Het is werkelijk grievend, de schade voor de Maatschappij is ook zeer groot, want alle emigranten en goederen moeten naar S. Francisco worden doorgenomen, om vandaar opnieuw naar Honololu terug te gaan.

Tevergeefs wil de hofmeester afleiding verschaffen door een haaienvangst, die diertjes heeten hier talrijk te wezen, een groot stuk spek wordt uitgehangen, maar zelfs de haaien schijnen te weten, dat het schip »verdacht" is, geen enkele vertoont zich in de nabijheid. Water en groenten worden aan boord genomen, deze zeer onbelangrijke bezigheid, die zeer lang duurt, trekt nu uit verveling ieders aandacht. De jeugdige patiente, dochter van een zoon van het Hemelsche rijk, wordt aan land gezet met de moeder en ieder kan zich nu verder zonder stoornis verdiepen in het panorama van Honololu. De Kanaken, de bewoners van deze eilanden zijn een flink ras, het midden houdend tusschen negers en Maleijers, maar velen zijn vrij blank, men beweert dat het ras aan het uitsterven is, de melaatschheid is onder hen zeer verspeid. De Sandwich-eilanden hebben veel van eene Amerikaansche kolonie, wat bestuur en inrichting aangaat; in de toekomst zal dan ook de Amerikaansche vlag

hier wel voor goed wapperen. Eene Engelsche familie van 4 personen had het plan, een paar wintermaanden in het verrukkelijk klimaat van deze eilanden door te brengen, het vooruitzicht van minstens 3 weken in het quarantaine lazaret te moeten doorbrengen bracht hen echter tot andere gedachten. De avond valt, het anker wordt geligt en wij zeggen vaarwel aan het »Paradijs van den Stillen Oceaan" voor ons, als in een droom gezien, maar onbetreden; ieder is onder den indruk, en de globe-trotter ziet het zoo moeielijk te verwezenlijke ideaal van 't bezit van een eigen jacht om ten allen tijde, alle mogelijke en onmogelijke havens te kunnen binnenloopen, opnieuw voor zich opdoemen. Wederom komen 8 dagen, waarin men niets ziet, de »maanboog" is voor velen een nieuw verschijnsel, zichtbaar bij betrokken luchten, die soms wegtrekken en de maan laten te voorschijn komen. De koers is nu noord-oostelijk, het wordt iets kouder, men is weder in de »swell" van den stillen oceaan, het schip danst en rolt dat het een aard heeft, de wind blaast flink 's nachts, een enkel maal bijna een »heavy gale" zooals de engelsche term luidt; die zoo gelukkig is een hut op het dek te hebben, meent sommige oogenblikken in den slaap, dat alles bezig is van het dek te waaien, zuchten, steunen en kraken, gaan den geheelen nacht door, maar de boot is soliede, in volle zee, op deze route, zonder nevel of mist, is men even veilig als bij eigen haard. Ieder wordt nu ingeënt met meer of minder succes, de Chineezen worden voortdurend onderzocht, mannen en vrouwen passeeren de revue op het dek, hunne tongen latende zien, de dokter heeft drukke dagen en vermenigvuldigt zich. Men is ongerust voor nieuwe gevallen en dat zou beteekenen: 3 weken of 14 dagen

quarantaine in de baai van S. Francisco. Vroeg in den morgen wordt San Francisco aangekondigd; niets is te zien door den zwaren mist, men vaart zeer langzaam, eenige klippen bij den ingang van de baai worden van nabij gepasseerd, onrustbarend nabij, zeggen de kenners, dat voor ingewijden beteekent, dat het schip, door eene kleine afwijking, er bijna opgeloopen was, niets erger dan mist op zee, een storm is niet ernstig voor een goede boot, tegenover mist is men machteloos. Daar trekt de mist op, en wij zijn in de reusachtige baai van San Francisco, die zonder moeite de oorlogsvloten van onze planeet kan herbergen.

Midden in de baai wordt het anker geworpen, de zon breekt door, het is een heerlijk warme dag, rustig liggen wij in afwachting van de dingen die komen zullen, want wederom is de gele vlag geheschen, gedurende de reis deed zich nog een geval van pokken onder de Chineezen voor. Daar nadert de boot met de douanen-beambten, een 4-tal klimmen aan boord, om toezicht te blijven houden dat niets het schip verlaat, alvorens aan het Dok der maatschappij te zijn aangekomen. Onzekerheid heerscht, een quarantaine van 8 dagen minstens is niet onmogelijk, eindelijk komt de dokter aan boord, hij ziet gelukkig de zaak niet zwaar in, na een langdurig overleg acht hij een quarantaine van 24 uur voldoende; de emigranten en al de tusschendeks-passagiers moeten echter een quarantaine van 3 weken ondergaan op Angel-island, een der eilanden in de baai daarvoor aangewezen. De 1e kl. passagiers zijn nu allen tevreden gestemd, men geniet op het dek van het prachtige weer, er is veel te kijken in de baai, die altijd zeer levendig is; San Francisco is niet zichtbaar, verscholen, achter een landtong, voor ons in

een lange strook strekt zich Oakland uit. Hoewel door de geheele breedte der baai van S. Francisco gescheiden, is er een levendig verkeer tusschen beide plaatsen, voortdurend gaan de groote, ruime comfortabele ferry-booten heen en weder, die den afstand in 25 minuten afleggen, velen die zaken doen in San Francisco, wonen te Oakland. In de baai ziet men het latijnsche driehoek-zeil op de visschersbooten, de visschers roeien staande, men waant zich aan de Middelandsche zee, het zijn dan ook Italianen die in hun nieuw vaderland, hun aloude wijze van roeien en zeilen voortzetten. Den volgenden morgen worden de emigranten overgebracht op een van die reusachtige platte vaartuigen, waarop makkelijk 1000 personen plaats vinden.

Het neemt een geruimen tijd in beslag vóor allen met hunne bagage zijn overgebracht; het verschaft afleiding, ieder is tevreden, wetende den volgenden dag voet aan wal te zetten, men amuseert zich met geld over de verschansing te werpen, te midden der uittrekkende Chineezen, alles krioelt dan beneden dooreen menige grappige vechtpartij is te zien, om een klein Japansch muntstuk, nu waardeloos op Amerikaanschen bodem. Velen van deze gestaarte Chineesche kinderen zullen het niet lang maken op de Sandwich-eilanden, hun toekomstig verblijf; de longtering komt veel onder de Chineezen voor en velen zijn reeds vrij hevig aangetast. Aan de andere zijde van de boot ziet men een 20-tal Japanners, allen Europeesch gekleed, hoewel ook tusschendeks-passagiers, houden zij zich zooveel mogelijk afzonderlijk, zich blijkbaar bewust, dat zij nu niet meer behooren tot de Aziatische barbaren, sinds al de twijfelachtige zegeningen van eene Europeesch-Amerikaansche beschaving, over hen uitgestort zijn. Allen zijn nu verscheept, een kleine stoomboot sleept de ge-

heele emigranten-famile naar het quarantaine eiland tot een verblijf van 3 weken; nu krijgen de hutten der salon-passagiers een beurt; overal wordt zwavel en chloor gebrand en aan de eischen der gezondheids-commissie is voldaan. Nog eenige oogenblikken en ook wij lichten het anker, wij stoomen de landtong voorbij en daar ligt Frisco, zooals het in de wandeling heet, vlak voor ons, reusachtig, rook, nevel, bergen, torens en schepen; dat alles in een verwarde massa, moeielijk te onderscheiden. We komen aan de werf, zooals hier de reusachtige pier met groote kap, die als landingsplaats dient, heet, ieder kan met de handbagage aan land gaan, den volgenden morgen zullen de douanen de groote koffers inspecteeren. Hier is alles berekend in prijzen, die aantoonen dat het goud een der natuurlijke producten van den bodem is, voor een afstand van 20 minuten rijden betaalt men twee dollars. Reusachtig breidt de stad zich uit over de steile heuvels, die men als uitloopers van de Sierra Nevada kan beschouwen, vlug en veilig gaan de trams die over stalen kabels loopen, deze hoogten op en af, van de benedenstad uit passeert men zes steile heuvels tot aan het bovengedeelte waar het mooie Golden-Gate-parc ligt; het lijkt een eindeloos lange russische slierbaan, maar de remmer welke voorop staat kan elke seconde met vaardige hand den wagen in zijn vaart stuiten. Het zoude er slecht uitzien met Frisco en zijne bewoners, zonder die »cablecars", het is een snel en comfortabel vervoermiddel, uiterst praktisch en netjes ingerichte wagens, met een »transfer" alias overstapkaartje, rijdt men voor 5 Amerikaansche centen, de geheele stad rond.

In de nauwe straten van de oude steden van Europa, zouden deze »cablecars" nog al menig slachtoffer eischen.

maar in Amerika is alles op groote schaal aangelegd, er blijft ruimte genoeg voor alle andere vervoermiddelen. Toen ruim 40 jaar geleden de goudkoorts duizenden naar Californië, het land van den heeten oven, zooals de Spanjaarden het doopten, heenlokte, bestond noch niets van Frisco. Hutten van enkele mijnwerkers en delvers, de tenten van de eeuwig zwervende roodhuiden, vormden de eenige nederzetting; geen stad ter wereld kwam zoo spoedig tot bloei. De bekende Market-street is de hartader der stad, daar waar de drukke, woelige Montgomery-street haar snijdt, ligt het Palace-hôtel met zijn 1000 kamers, zeker een der beste hôtels van Amerika, al is het te San Francisco reeds overtroffen in stijl en rijkdom van bouwtrant en inrichting door het Californian-hôtel, minder gunstig gelegen, het laatste heet dan ook »strictly first class" met prijzen naar evenredigheid. Trotsch rijzen hier de reusachtige gebouwen omhoog, waarbij de onderste lagen en de eerste verdieping uit graniet zijn gebouwd, die aan het geheel iets massiefs en duurzaams geven, de steen is ruw gehouwen, in groote blokken opgestapeld, gelijk een dier versterkte paleizen uit Italië, waarvan er te Florence en te Rome nog zoovelen te zien zijn. Houten woonhuizen, in villa-vorm; zijn ook zeer talrijk, in alle denkbare stijlen, meestal zeer sierlijk, olijfgroen of steenrood geschilderd: overal zijn bloemen, klimop en tropische sierplanten aangebracht, de cable-car voert u langs eindelooze rijën van vroolijk uitziende huizen. Het is 21 Januari, hier in het Golden-gate park is alles groen en lenteachtig; palmen en andere tropische en Semitropische planten staan hier onbeschermd, en op beschutte plaatsen staat menige roos in bloei. Het park is ook op groote schaal aangelegd, overal is gelegenheid tot het

uitoefenen van verschillende takken van sport, afzonderlijke rijwegen voor »fast-driving" zijn hier opengesteld, alles rijdt, de ligte »bruggy's' vliegen langs den weg, minstens evenveel door vrouwelijke als door mannelijke hand bestuurd; rijdt men sneller dan 10 mijlen per uur, zoo moet men de daarvoor ingerichte baan nemen. In de stad ziet men weinig politie-agenten, in het park zijn zij beter vertegenwoordigd, daar zijn zij bereden, met den lasso aan den zadelknop, om zoo noodig een vluchtenden overtreder der wet, in vollen galop met sierlijken zwaai het kronkelende ledere koord om den hals te kunnen werpen. Door de verlenging van het park komt men langs breede wegen naar Cliff house, alwaar men het gezicht heeft op de »Seal-rocks", op een geweerschot afstand ziet men de robben op de rotsen liggen, van tijd tot tijd hun eigenaardig geblaf uitstootend; zij zijn zeer mak en komen onder aan de rots waarop de restauratie ligt, om gevoerd te worden. Het uitzicht van de rotsen op den stillen Oceaan is zeer indrukwekkend. Te San Francisco komend, maakt men voor het eerst op Amerikaanschen bodem kennis met die weelderig ingerichte »bars". waarop de paleis-stijl is toegepast. Alles is schitterend, mahoniehout, marmer, cristal, zilver en goud zijn overal aangebracht; aan de wanden hangen zeer goede schilderijen van diverse schoonheden, in ongedwongen stijl, hare artistiek-plastische vormen vertoonend. De Amerikaansche »bar" met zijn »free lunch" is eene zeer eigenaardige instelling, die studie vereischt om de »finesses" er van te begrijpen; hier worden alle mogelijke dranken van den aardbodem zorgvuldig bereid en in den waren zin des woords verzwolgen. De Amerikaan, even als de Engelschman, toch weet niet van zijn »drink" te

genieten, een paar seconden zijn hem genoeg om den met zorg bereiden drank naar binnen te gieten. Vooraan staan de cocktails, met eindelooze verscheidenheden, die zeer onschadelijk lijken en dienen moeten om de gespannen zenuwen te ontspannen, maar zeker op den duur wel eene tegenovergestelde werking zullen hebben; alle dranken zijn natuurlijk met ijs klaar gemaakt. De »bartender" is een artist in zijn vak, want cocktails met de noodige vlugheid klaar te maken is niet ieders werk, er zijn er dan ook die hun 125 dollars 's maands opsteken. In de groote voorname bars, staan op een breede tafel allerlei delicatessen, die de »free-lunch" uitmaken; het is een lokaas, ieder die de bar bezoekt maakt er ruimschoots gebruik van zonder extra-betaling, de prijzen der dranken zijn echter vrij hoog en daar hun aantal op een dag legio is, zoo kan de »free-lunch" er best af, makende tegelijkertijd eene substantieele reclame voor de bar waar men ze opdient. Een »bar" die zich respecteert, schenkt alleen bier in sierlijke lange champagne-glazen of in kleine dunne kristallen tumblers, zooals men eene dame een glaasje zoude aanbieden, hetgeen toch voor een recht geaard Duitscher het toppunt van dwaasheid moet uitmaken, het vergelijkend met den vaderlandschen »Seidel" of »Krug". In het verkeer en zelfs aan de banken is papiergeld zeldzaam, alles wordt met goud betaald, de 50-dollar-stukken zijn zeer algemeen. De verlichting, meestal elektrisch, is op pleinen en hoofdstraten zeer goed, maar daar buiten erg min, toch heet de stad veilig, behalve het Chineesche kwartier. Zij, die eene echte Chineesche stad als Canton gezien hebben, kunnen de wijk der Chineezen te Frisco niet bizonder interressant vinden. De huizen zijn meestal Amerikaansch met een Chineesch

tintje, de bewoners dragen er vrij algemeen den zwarten vilten hoed, waaronder hun staart, om het hoofd gerold, verborgen is. Er zijn drie theaters voor de gele broeders, die in hun wijk zoowat doen wat hun goeddunkt, 't gezag der politie schijnt er erg »nominaal" te wezen.

Er zijn betrekkelijk weinig kerken te San Francisco, talrijker zijn de theaters, die ook zondags druk bezocht worden; de bevolking wordt over het algemeen genomen beschouwd als »rapid", een specifiek moderne Amerikaansche uitdrukking, de beteekenis ervan is zooiets als het »lustig" van de Weeners, met een beetje van het »fast" der Engelschen. Hier zijn onbeheerde paarden en rijtuigen der politie geen gruwel, overal langs de straten staan de paarden rustig te wachten, een los gewicht aan eenen riem aan het hoofdstel verbonden, doet als stalknecht dienst, het schijnt eenvoudig en toch praktisch voor het doel. Daar paardendieven nog al eens gelyncht zijn in deze streken, zoo heeft dat handwerk niet veel beoefenaars. Californië heeft ook haar regenseizoen, dan plast het bij stroomen van den hemel, dagen lang; talrijk zijn in den winter ook de mooie dagen, waarbij de zon den ganschen dag vroolijk schijnt. De »Southern Pacific" Maatschappij zal ons naar Ogden brengen, het vertrek is 6 uur in den avond, dat is het uur waarop de ferrybooten de stad verlaten, in 25 minuten heeft de overtocht naar Oakland plaats, daar staan de treinen klaar, naar alle hemelstreken gaande. De prachtige goed verwarmde »Pulman-sleeper" neemt ons op, men zit zoo comfortabel mogelijk met eene uitstekende verlichting; elke wagen heeft zijn naam, met een neger als bediende, die voor alles zorgt en 's avonds tusschen 9 en 10 uur de bedden opmaakt. Wij passeeren Sacramento, de hoofd-

stad van Californië, waar de gouverneur woont; meestal is eene kleinere plaats de hoofdstad van eenen Staat. Den volgenden morgen reeds vroeg, terwijl de trein langzaam gaat tegen de steile helling. komen wij door de Sierra Nevada, die haar naam eer aandoet, want er ligt vrij veel sneeuw, hoewel de baan niet versperd is, de bruggen zijn van een kap voorzien tegen sneeuwophooping. Te Ogden komt men op de »Denver-rio-grande" lijn, die meestal genomen wordt om de imposante gezichten in het rotsgebergte te kunnen bewonderen; nog eenige weinige uren en men ziet het groote Zoutmeer in de verte liggen, waarna de trein te Salt-Lake city ophoudt. De streek is hier ruw en onbewoond, totdat men in de nabijheid der Mormonenstad komt. Salt-Lake city, de hoofdstad van het territory Utah, want nog altijd is het geen Staat, telt ruim 50 duizend inwoners, waarvan de helft Mormonen. De stad maakt een zeer aangenamen indruk, groote gebouwen, vele kerken, banken en magazijnen, breede straten overal beplant, waarlangs de elektrische trams loopen, langs draden boven de straat gespannen. Smaakvolle villa's omringen den stad, de lucht is versterkend en opwekkend, gelegen op aanmerkelijke hoogte boven de zee, schijnbaar dichtbij, door de ijle atmosfeer, ziet men de besneeuwde toppen van het rotsgebergte.

De Mormonen bekennen nu, aan ieder die hooren wil, dat zij het beginsel van polygamie hebben opgegeven, men beweert echter dat dit slechts in theorie plaats heeft, en het gouvernement wil aan Utha maar niet de voorrechten van een »Staat" toekennen, hoewel het daarvoor reeds lang in aanmerking komt. Het eerste bezoek is natuurlijk aan den »tabernakel" der heiligen van Zion,

gebouwd van graniet met eene verbazende soliditeit. Het gebouw doet inwendig niets bizonders zien, het is er hol en koud, maar het kan 10 duizend personen bevatten, het heeft een der grootste orgels van de wereld en een merkwaardige echo. Naast den tabernakel, op hetzelfde terrein is een mooie kerk in aanbouw, ook voor de volgelingen van Brigham Young. De stad heeft hare natuurlijke zwavelbronnen, een badhuis in primitieven stijl geeft gelegenheid tot baden, annex is een groot zwem-bassein waarvan het water een temperatuur van 106 graden heeft. Nu gaat de route naar Denver, door en over de »Rockies"; hier is tevens het land van de treinroovers, die als vreedzame passagiers medegaande op eens hun »hands up" commandeeren, twee revolvers op de verschrikte reizigers gericht houdende, een ander stelt een onderzoek aan den lijve der reizigers in, de waardeartikelen in een grooten lederen zak stoppend, een paar anderen inspecteeren den postwagen. Deze heeren roovers zijn werkelijk »desperado's", zij schieten uitstekend, zelden of nooit is er dan ook verzet van de reizigers of conducteurs. Zoo zij een trein verlaten hebben, en hun spoor gevonden is, beginnen de »detectives" eene groote jacht; zij worden dikwijls zonder pardon neergeschoten. Bij gevangenneming krijgen zij nu volgens een nieuw systeem, de zóogenaamde »Oregon-laars" aan, een zwaren ring om het been, die het gaan allermoeielijkst maakt. Hoewel treinrooverijen vrij zelden voorkomen, zoo maakt de mogelijkheid de reizigers wel eenigszins ongerust, elk oogenblik kan men verwachten een paar dier »gentlemen" te zien verschijnen. Hoe meer men de »Rockies" nadert des te langzamer gaat de trein, eindelijk vertoonen deze zich van nabij, grillig voor alles, allerlei vormen aannemend

en toch ook wederom eene als het ware geheel kunstmatige structuur te zien gevend. Men waant eindelooze reeksen, van oude verlatene vestingwerken te zien, met zorg schijnen de dunne rotslagen op elkander gestapeld te wezen, loodrecht gaan de wanden omhoog, rechthoekig afgesneden alsof de bekwaamste vestingbouwkundigen aan den gang zijn geweest. De eigenaardige roode kleur der rotsen geeft aan deze alpenwereld eene bizondere tint, die haar een geheel ander aanzien geeft, dan die van Europa. Er is betrekkelijk weinig sneeuw in de »Cânons", die wilde bergkloven, waardoor de trein, door twee machines getrokken zich voortbeweegt, beneden ziet men de bergstroomen, over de rotsachtige rivierbeddingen heenbruisen. Hier en daar is een enkele hut zichtbaar, op sommige weiden, waar weinig sneeuw is, grazen magere runderen en paarden, die blijkbaar juist genoeg voedsel vinden, om hun bestaan te kunnen voortzetten. Op sommige stations ziet men soms een eenzamen, vreedzamen indiaan, allesbehalve oorlogzuchtig van uitzien, gewikkeld in een groote roode wollen deken, geene adelaarsveeren wapperen van zijn kruin, een ouden vilten hoed staat hem diep in de oogen; het type doet meer denken aan een verdwaalden eskimo, dan aan een dier geïdealizeerde roodhuiden door Aimard en anderen met gloeiende kleuren afgeschilderd. Toch is deze litteratuur, hoewel van minder gehalte, nog steeds vertegenwoordigd in de Dime-novel"; voor 10 Amerikaansche centen kan de jeugd geillustreerde verhalen koopen, vol avonturen en gevechten met Indianen, van tijd tot tijd gaat er nog een 12-jarige het ouderlijk huis verlaten, om Indianen op te zoeken en te bestrijden. Het gouvernement wil den Indiaan tot landbouwer maken, enkelen zijn geslaagd in hun bedrijf, de massa echter

moet uitsterven, krijgen zij huizen, zoo plaatsen zij het vee er in en slapen zelven onder den blooten hemel, een Indiaan zonder jachtvelden is geen Indiaan meer, hun blijft niets anders over dan langzaam onder te gaan, als slachtoffers van de beschaving. Na het rotsgebergte te zijn doorgespoord komt men op een tafelland circa 5000 voet boven de zee, daar op ligt Denver, de hoofdstad van den oneindig rijken mijnstaat Colorado. Het is een van die plaatsen die, zooals de Amerikanen het noemen, »boomed up" zijn, dat is kunstmatig buitengewoon snel ontwikkeld, toen ieder er heen stroomde, bij het bekend raken van al die schatten in den bodem verborgen, nu is Denver wel wat »boomed out" dat is: 't blijft staan. De indruk is zeer aangenaam, het klimaat is uitstekend, de atmosfeer zuiver en versterkend, door hare hooge ligging. Na circa 1½ uur komt men aan den voet van het rotsgebergte, dat zich in een lange reeks aan den horizon vertoont. De stad is op zulk een groote schaal aangelegd, dat zoo alles bebouwd was zij makkelijk een half millioen inwoners kon bevatten, nu telt zij er 125 duizend. Men vindt er de nieuwste uitvindingen toegepast op de inrichting en bouw der woonhuizen, alle mogelijke bouwstijlen zijn aanwezig, sierlijke villa's, reusachtige hotels, banken en andere gebouwen zijn overal te vinden. Geen stad in Amerika, Brooklijn uitgezonderd, heeft zoovele kerken als Denver, hoewel meestal niet groot, zijn zij met zorg gebouwd en maken eene goede vertooning, overal zijn er parken, squares en beplantte rijwegen, elektrische trams en cable-cars ontbreken evenmin, de bestrating is nog primitief, maar de trottoirs zijn breed en gemakkelijk. Men ziet dat hier veel geld wordt gemaakt en men niet bang is het uit te geven; is Californië

arm aan water, des te rijker is Colorado; de mijnen bevatten de meest uiteenloopende grondstoffen, sommige rivieren bevatten veel goud, maar de exploitatiekosten zijn hoog. Hier reeds zijn de Chineezen zeldzaam, hoewel Sing-Sang of See Seng een of meer wasscherijen bezit, op welk gebied zij ook specialiteiten zijn. Denver is tevens aan deze zijde terminus-station voor de Burlington-route, wiens onovertref baren agent te San Francisco, alle aankomende reizigers over deze lijn weet te transporteeren. Ieder kent dan ook Tom Mackay te Frisco, elke reiziger komt met hem in aanraking en is steeds uiterst voldaan over zijne welwillendheid en groote voorkomendheid om alle inlichtingen te geven, »vestibuled trains" loopen, waarbij de wagens één geheel vormen en dus minder stooten en schudden, de weg is met zorg gelegd, de dwarsliggers zijn dichter aaneen, en de rails van zwaarder gehalte dan in Europa. De route van Denver naar St. Louis, is twee nachten en een dag, voortdurend doorsporen, door een streek, die geen natuurschoon oplevert. Uren lang ziet men niets dan prairiën met mager gras en magere kudden, hier en daar een »farm" die hoewel soms duizende acres land hebbende, allereenvoudigst is ingericht, en naast eene welvarende hollandsche boerderij gezet, eene treurige vertooning zoude opleveren. Men passeert Kansas-city, een stad die zich snel ontwikkelt en een der groote veemarkten is. Reeds vroeg in den morgen komt men te St. Louis, rook en mist hangen over de stad, die zeer groot is, talrijke bruggen liggen over de rivieren, die geen bizonderen indruk maken, zooals men tenminste van de Missisippi zoude kunnen verwachten. Ook hier zijn reusachtige gebouwen, breede straten, in het park en omgeving liggen vele mooie groote villa's, het duitsch

element is sterk vertegenwoordigd. Van hier uit wil men een electrischen spoorweg aanleggen naar Chicago, van 150 mijl per uur, met garantie dat de reizigers niet gestikt zullen aankomen; velen beschouwen dit als »Chicagoan wind", daar deze stad aan 't hoofd staat van humbug en zwendel, maar ook tevens als de stad van energie en kapitaal. De ligging van St. Louis is uiterst gunstig, aan de samenvloeiing van twee groote rivieren vormt zij het verbindingspunt tusschen het noorden en het zuiden. 's Avonds in den Pulman-wagen plaats nemend, ontwaakt men den volgenden morgen te Cincinnati; wederom veel rook en nevel, 't is levendig op straat, men ziet dat er veel omgaat, ook hier zijn vele Duitschers. De buitenwijken zijn zeer heuvelachtig en boschrijk, zoodat het zomers zeer schilderachtig moet liggen; de bovenstad ligt zeer hoog, cablecars zijn noodig voor het verkeer; evenals in St. Louis is de negerbevolking zeer uitgebreid. Van Cincinnati naar de hoofdstad gaande komt men op de Baltimore-Ohio-lijn, ook genaamd de »Royal blue", men passeert de uitloopers van het Alleghanie-gebergte, over talrijke meest houten bruggen, waarover de trein langzaam rijdt, de streek is vol afwisseling en levert zomers, menig aanlokkelijk plekje op; ten 2 ure 's middags rijden wij 't station te Washington D. C. binnen.

Washington, D. C. dat is, District Columbia, welke toevoeging nooit door een Amerikaan vergeten wordt, daar er verscheidene plaatsen van dien naam zijn, is zeker de mooiste plaats van de Vereenigde Staten; grootsch aangelegd met zeer fraaie gebouwen, waarbij geene kosten gespaard zijn, straten allen geasphalt, breede avenuën, tallooze squares met fijne heesters beplant, het ontbreken van stof, rook en gedrang aan een groot handelsverkeer

verbonden, maken het tot een aangename stad van inwoning. Inrichtingen van allerlei aard zijn hoogst interessant, daaronder munten uit: het Smithonian instituut, alwaar uitstekende modellen te vinden zijn voor eene studie van het voorhistorische tijdperk; een goed ingericht museum voor natuurlijke historie is er vlak naast. Het monument van Washington, eene zuil in pyramide-vorm, 555 voet. met groote lift voor 12 personen, op 500 voet is de galerij aan de binnenzijde, waar men een heerlijk uitzicht geniet over stad, vlakte en bergen, en de rivier Potomac, die zich in vele kronkels langs de stad windt. Het printing en engraving office doet de bewerking zien van banknoten en ander graveerwerk, zoo beroemd om zuiverheid van uitvoering, terwijl de »Treasury", een magnifiek gebouw, dat de schatten in papier, goud en zilver bewaart in zijne groote soliede kelders. Het State-War and havy Department is een trotsch gebouw, in fransche renaissance-stijl, zeer uitgebreid, overal zijn liften naar de verschillende étages; ook hier zijn vele dames van allerlei leeftijd in de bureaux werkzaam. Daar de mannen voor zich het recht van promotie behouden hebben, zegt men, dat eene »lieve verschijning" daartoe het eerst aan de beurt komt. In het patent-office, ook een zeer reusachtig gebouw, ziet men alle modellen van jaren herwaarts, en dat wil zoo iets zeggen in het land der uitvindingen bij uitstek, spoedig zal het gebouw te klein zijn; wat men ook moge zeggen, van de geringe innerlijke waarde van een patent voor eene uitvinding, zeker is het, dat de energie tot uitvinden er door geprikkeld wordt. In de Corcoran-galerij zijn vele goede schilderijen, ook enkele van Amerikaansche schilders, die met marina's en landschappen hunne lauweren schijnen te behalen. De

»Pensylvanian avenue" is een koninklijke weg, daar is het den ganschen dag druk; het is de hartader der stad, op het einde verheft zich de dom van het »Capitool", het Amerikaansche huis van afgevaardigden, gelegen op een heuvel, omgeven door terrassen, beplant met heesters en tropische planten, waarheen breede trappen geleiden. Het geheel maakt een trotschen indruk, bijna alle eischen van architectonisch schoonheidsgevoel worden door dit stoute gebouw bevredigd, de lijnen zijn zuiver en goed geëvenredigd; hoe dikwijls men ook het gebouw beschouwe van elke zijde, het oog blijft steeds gestreeld. Terecht zegt Shelly: »a thing of beauty is a joy forever"; de Amerikanen zijn natuurlijk dan ook op zulk een gebouw rechtmatig trotsch. Houdt het huis zitting, dan wappert de vlag van het Capitool.

Hoewel de tegenwoordige president van 1892 door de republikeinsche partij gekozen is, en de senaat ook republikeinsch is, zoo is toch het huis, zooals de Tweede Kamer genoemd wordt, democratisch, ten minste die partij heeft eene sterke meerderheid; deze toestand is kenschetsend voor de eigenaardigheid van de Amerikaansche Staatsinrichting. De theaters zijn over het algemeen sierlijk en praktisch ingericht, er zijn aan de zitplaatsen, in een klein kastje, dat zich automatisch opent, tooneelkijkers, met een ketting verbonden, onder ieders bereik; naar men zegt voor de maatschappij een winstgevende zaak; onder den klapstoel kan men zijn hoed bevestigen. aan de rugzijde is gelegenheid tot ophangen van mantel of doek. Men vindt vele goede tooneelspelers dikwijls te goed, voor de zeer vele middelmatige stukken die vertoond worden; behalve de stukken uit het Fransch vertaald, bestaat 't grootste deel van het repertoire uit

uit Engelsch-Amerikaansche melodrama's, zoozeer door de massa gewild, de vrouwen er in zijn of engelen van goedheid of arme verdrukte wezens; groote schurken zijn er altijd een paar aanwezig, waardoor de held van het stuk, die alle mogelijke edele hoedanigheid bezit, temeer in het oog springt; hij overwint alle hinderpalen, de deugd wordt beloond, de ondeugd gestraft. De stukken op locale toestanden betrekking hebbende, zijn soms zeer vermakelijk, en veel meer vrij van conventioneele vertooningen. Over 't algemeen wordt er met veel »entrain" gespeeld, in de korte pauzen tusschen de actes in, blijven de dames zitten, een bepaalde foyer is meestal niet aanwezig; van matinees wordt druk gebruik gemaakt. Behalve de gewone clubs zijn er ook »athletic clubs", waaraan een kegelbaan, een groote gymnastie-zaal met alle instrumenten voor oefening en een turksch-russisch bad verbonden zijn; dat alles met het grootste comfort ingericht. De eerste-klasse hôtels zijn uitstekend ingericht, meestal goed bezet, doordat er steeds families zijn en pension; voor een kort verblijf betaalt men er 5 dollars daags; groote receptiezalen, weelderig ingericht, worden voortdurend gebruikt door hen, die »menschen zien". Zij die zoo gelukkig zijn te Washington vrienden en kennissen te hebben, genieten daardoor natuurlijk het voorrecht van meer nabij kennis te kunnen maken met het sociale leven van de »uitgaande wereld" der hoofdstad. Een groot deel der bevolking is een vlottende. Afgevaardigden, ambtenaren, leden van ambassades en legaties blijven slechts voor een bepaalden tijd, bovendien zijn er nog vele families uit alle oorden van de reusachtige republiek, die den winter te Washington komen doorbrengen, om van het sociale leven te kunnen profiteeren; komt de

zomer, zoo keeren zij naar hunne villa's terug of bezoeken de talrijke badplaatsen in de Staten, afgewisseld door een snoepreisje naar 't oude Europa.

De huizen zijn inwendig smaakvol ingericht de verwarming is die van den nieuweren tijd, algemeen »centraal"; elektrisch licht en gas gaan nog veel samen. De wanden zijn veelal geschilderd, met zachte tinten, waardoor de schilderijen of platen aan den muur zoo goed uitkomen; alzoo is hier reeds gebroken met het eeuwige behangselpapier, bijna altijd onartistiek als wandversiering. Alle bouwstijlen zijn vertegenwoordigd, de architecten leggen eene voorliefde aan den dag voor italiaansche renaissance en moorschen stijl, over 't algemeen is de stijl gemengd, met veel afwisseling in de motieven, roode brik en graniet zijn zeer verspreid. Een Amerikaansche »tea" is eene receptie van 4 tot 7 uur, waarvoor men gewoonlijk een uitnoodiging ontvangt; er wordt muziek gemaakt en een uitgebreide lunch staat steeds gereed, de »stewed" oysters maken een der hoofdschotels uit, terwijl de koude Amerikaansche wijnpunch, een geurige verfrisschende drank, zelden ontbreekt. Men laat dan de gordijnen neer en alle lichten worden aangestoken al zij het ook nog volle dag. De dames maken veel toilet en zijn over 't algemeen zeer goed gekleed; men ziet er te Washington uit alle oorden, toch is de vreemdeling dikwijls in de war; het zuiden levert vele schoonheden met een zeer blank, rozenrood teint, het noorden dikwijls bruine, donkere gelaatstrekken; er is echter veel Iersch bloed in de families, eene groote zelfbewustheid gaat hier gepaard met eene vrij groote zenuwachtigheid. De leden van den Senaat zijn bijna alle gefortuneerd, zij leven op grooten voet, in mooie

huizen, en zien veel menschen. Het »witte huis", zooals de presidentswoning genoemd wordt, is te klein voor het aantal genoodigden, welke soms recepties bijwonen; 5 à 6 duizend is een aantal dat nog al eens bereikt wordt, er is dan veel gedrang, en den volgenden morgen is er een oogst van juweelen en kleinoodieën, door de dames verloren; bijna altijd krijgt ieder het hare terug. De groote klacht is steeds over het bedienend personeel; emigranten uit Europa, willen na een drietal maanden op Amerikaanschen bodem geweest te zijn, niet meer dienen, en verkiezen het veel zwaardere werk in fabrieken; de negers doen nog het meeste; hoewel slechts de helft van 't werk van een blanke verrichtend, zijn zij toch nog de »grande utilité". Koetsiers zijn te Washington altijd negers, er wonen in die stad dan ook 25 duizend van het zwarte ras. De »boarding-houses" zijn smaakvol ingericht, met receptiezalen enz. 't Heet er gezellig, alléén men laat er u honger lijden, »you are starved" zooals de expressie luidt. Brood, boter en melk zijn over 't algemeen zeer goed; heet gebakken, heeft het brood de voorkeur. De kokerij is dooreengenomen veel beter dan de Engelsche, maar men kan nog veel leeren van Europa; ijswater is feitelijk de drank van Amerika, overal is het om niet verkrijgbaar.

Na het Engelsch is de Spaansche taal het meest in de »Staten" verspreid. Groote uitgestrektheden hebben eene spaansch sprekende bevolking, al de staten van Midden- en Zuid-Amerika hebben te Washington hunne vertegenwoordigers, en het wordt ook »fashionable" geacht, Spaansch te kennen; hier komt bij de uitspraak niet die moeielijkheid welke het Fransch voor Engelsch-Amerikaansche kelen oplevert. De omstreken van de stad zijn ver-

rukkelijk, het »soldiershome" of invaliedenhuis ligt in een fraai park op een uur rijden van de stad; het is voor ieder open. De stad der broederlijke liefde en der kwakers, Philadelphia, een millioen inwoners tellend, heeft in Amerika den naam van »slow"; de bewoners zelven zeggen »onze stad wordt het beste bestuurd" hier zijn theaters en publieke vermakelijkheden des zondags gesloten, schoone gebouwen, met uitstekend ingericht schilderijenmuseum; ruim praktisch ingericht postkantoor; het grootste magazijn van Amerika, »Wanamakers store"; een keurig net model-station, en vele andere nuttige inrichtingen geven het zeer het aanzien van eene soliede, rijke stad. De hoofdstraat Chestnut-street is zeer levendig en schijnt eindeloos te zijn. Green's restauratie en hôtel is daar een uiterst gezellig plekje. Over het zoo dikwijls beschreven New-York kunnen wij kort zijn; men vindt er makkelijk den weg; de »elevated railway" is een snel en goed ingericht vervoermiddel. Brooklijn-bridge is zeker de mooiste brug der wereld; west-street waar de piers van de dokken zijn, is blijkbaar te nauw voor het groote verkeer, er is voortdurend opstopping. Het beroemde restaurant Delmonico, valt geducht tegen, er is niets gesoigneerd dan de prijzen, gelukkig dat er anderen zijn minder beroemd, maar oneindig beter. De trams loopen langzaam, maar zullen door cable-cars vervangen worden. De drug-stores verkoopen alles wat men maar bedenken kan; zij zijn zeer elegant ingericht, het is er dan ook vol. De »Britannic" van de White Star line brengt ons in 10 dagen naar Liverpool, en de nachttrein van daar naar London, waar men als 't ware weder tehuis is, bewust in zoo korten tijd weder den vaderlandschen bodem te betreden. Men is terug, verbaasd dat de wereld zoo klein is, de blik echter is

verruimd; men heeft geleerd toestanden en gewoonten te begrijpen, die vroeger onverklaarbaar schenen; men is niet meer in stomme aanbidding van de Europeesche beschaving en daardoor bewaart voor chauvinisme en zelfverheffing, zonder daarom minder het goede te waardeeren, dat ook eigen bodem in ruime mate oplevert. Mogen velen trachten, ten minste een deel van onze planeet te bezichtigen, het kan niet anders als henzelven en anderen ten goede komen. Zoo zij het.

